

De Harde Kern Aanpak

MOgroep
Utrecht, september 2007

Colofon

De Harde Kern Aanpak

Uitgave

MOgroep

Admiraal Helfrichlaan 1

Postbus 3332

3502 GH Utrecht

telefoon: 030 298 34 34

fax: 030 298 34 37

www.mogroep.nl

Tekst

Lous Krechtig (Transfergroep Rotterdam)

Klankbordgroep

Lous Krechtig (Transfergroep Rotterdam), Agnes Derksen (MOgroep), Cok Paardekam (BJZ Rotterdam), Dayenne Schuring (BJZ Utrecht), Flora Geuchies (BJZ Flevoland), Mirjam Pastoor (BJZ Flevoland), Jason Bhagwandas (BJZ Gelderland), Jeroen Jansen (BJZ Friesland), Jitske Hop (BJZ Haaglanden), Louis Cornelussen (BJZ Limburg), Margreet Toorenaar (BJZ Zeeland), Rob Breijer (BJZ Overijssel), Natalie Jonkers (Ministerie van Justitie).

Subsidiegever

Deze methodiek is ontwikkeld met subsidie van het Ministerie van Justitie, Directie Justitieel Jeugdbeleid.

Website

Angelique Verheijen

Contact

Agnes Derksen

projectleider jeugdreclassering

MOgroep Jeugdzorg

e-mail jeugdreclassering@mogroep.nl

Inhoudsopgave

Algemene inleiding 4

Deel 1 Harde Kern Aanpak, hoofdlijnen en achtergronden

1 De aanpak in hoofdlijnen 7

- 1.1 De achtergrondvisie van de harde kern aanpak 7
- 1.2 Kenmerken van de aanpak 9
- 1.3 Voor wie is de aanpak bedoeld 10
- 1.4 De criteria 12
- 1.5 Wie beoordeelt wat 13
- 1.6 De strafrechtelijke varianten 16
 - 1.6.1 *De schorsingsvariant*
 - 1.6.2 *De vonnisvariant*
- 1.7 Samenwerking 17
 - 1.7.1 *Samenwerking in de keten*
 - 1.7.2 *Samenwerking met instellingen in de gemeente*

2 De programmatheorie 21

- 2.1 Theorie over de doelgroep en het ontstaan van het delictpatroon 21
- 2.2 Harde kern aanpak en What Works principes 24
- 2.3 Theorie over werken in gedwongen kader: combineren van controle en begeleiding 28

Deel 2 Harde Kern Aanpak, methodische uitwerkingen voor de jeugdreclasseringswerker

Inleiding op deel 2 en schema traject Harde Kern Aanpak 31

1 Voorbereidingsfase 34

- 1.1 Kiezen voor HKA: de rol van de jeugdreclasseringswerker bij de instroom 34
- 1.2 Diagnostiek en planvorming 37
- 1.3 Een structuur opzetten 42

2 Uitvoeringsfase 44

- 2.1 Eerste fase van de uitvoering: de eerste twee maanden 44
- 2.2 Tweede fase van de uitvoering: de volgende vier maanden 48
- 2.3 Tussentijdse beëindiging van het traject: gele en rode kaarten 51

3 Evaluatie en afsluiting 54

Literatuurlijst 56

Bijlagen

- Bijlage 1: HKA en ouders, een module van 3 bijeenkomsten 57**
- Bijlage 2: Ontwikkelingstaken van jongeren van 12 tot 21 jaar 65**
- Bijlage 3: Ontwikkelingstaken van gevluchte adolescenten 66**

Algemene inleiding

Deze methodiekbeschrijving is een herziening en uitbreiding van de methodiekbeschrijving uit 2001¹. Een methodiek voor de Harde Kern Aanpak.² (HKA).

In 2000 besloot het Ministerie van Justitie om de harde kern aanpak landelijk in te voeren. De aanpak was ontwikkeld in projecten op verschillende plaatsen in het land. De kaders van de aanpak werden vastgelegd in een nota³ en in 2001 verscheen een methodiekbeschrijving, gebaseerd op de ervaringen in de projecten. Doel van die beschrijving was om zoveel mogelijk handvatten te bieden voor de uitvoering.

De aanleiding voor het herschrijven van de methodiek HKA is drieledig:

- a. Het jeugdreclasseringswerk heeft zich de afgelopen jaren snel ontwikkeld. Recent is het handboek methode jeugdreclassering verschenen, waarin de werkwijze van de jeugdreclassering is beschreven. De What Works principes zijn leidend. Alle gehanteerde methodieken, aanpakken, programma's moeten passen binnen deze hoofdlijnen. En het werk moet 'evidence-based' zijn: er moet een verklaringstheorie aan ten grondslag liggen ('Waarop baseren we ons idee dat dit gaat werken?') en de aanpak moet onderzocht worden op effectiviteit ('Werkt het, klopt ons idee?').
- b. In 2006 heeft PI Research een onderzoek uitgevoerd naar de programmatheorie en de programma-uitvoering van ITB harde kern en ITB criem. In dit onderzoek wordt geconcludeerd dat beide ITB-programma's redelijk veelbelovend zijn en elementen bevatten die aantoonbaar effectief zijn. Maar de programmatheorie vertoont ook een aantal hiaten. Deze lijken goed te repareren. De uitvoering is zeer divers. Onderzoek naar de effectiviteit is niet goed mogelijk, omdat de verschillende praktijken niet goed vergelijkbaar zijn.
- c. De werkers die de aanpak hanteren, signaleren een belangrijk knelpunt in de uitvoering. Dit heeft vooral te maken met de instroom en hoe zuiver de criteria voor de instroom worden gehanteerd. Er is bij de ketenpartners grote behoefte aan intensieve trajecten voor jongeren. Jongeren die niet passen binnen de criteria van de huidige beschikbare intensieve trajecten (HK en CRIEM). Het is verleidelijk om deze jongeren toch zo'n traject op te leggen. Omdat ze niet aan de criteria voldoen, is de aanpak niet geheel passend en wordt in de praktijk bijgesteld. Vooral de striktheid van het kader wordt in een aantal gevallen opgerekt. De programma-integriteit, een belangrijk What Works principe, is dan in het geding. De aanpak bevindt zich dan op een hellend vlak, waarbij het steeds minder mogelijk wordt om te onderzoeken hoe effectief de aanpak is.

In deze nieuwe beschrijving wordt met bovenstaande 3 punten rekening gehouden.

- a. De methodiek wordt in lijn gebracht met het handboek jeugdreclassering; de methodiek wordt beschreven vanuit de What Works principes.
- b. De theoretische basis wordt verbreed.
- c. Er wordt verantwoord hoe de instroomcriteria noodzakelijk zijn voor het goed kunnen inzetten van de aanpak. De criteria worden niet verruimd: de aanpak blijft bestemd voor de harde kern. Het strenge controlerende karakter van de HKA, met een stevige juridische stok achter de deur, is alleen geïndiceerd bij jongeren die een groot recidive- en schaderisico hebben. Er zijn andere doelgroepen die gebaat zijn bij een intensieve aanpak, meestal intensieve zorg, en bij wie een sterk structurerende pedagogische stijl goed past. De stijl van de werker kan bij deze groepen overeenkomen met die van een HKA-traject (zakelijk, structurerend, directief) maar het kader (verplicht weekprogramma, strakke controle op naleving hiervan) past niet. Voor deze groepen moet een andere aanpak op maat worden gemaakt.

¹ Krechtig en Menger 2001

² Tot nu werd het ITB Harde Kern genoemd. ITB staat voor 'individuele trajectbegeleiding'. Deze term dekt te weinig de lading. Immers: veel begeleidingen die door de jeugdreclasseringswerkers worden uitgevoerd zijn individuele trajecten. Bovendien werd de term ITB ook voor CRIEM gebruikt. Dit werkt verwarring in de hand. Twee wezenlijk verschillende aanpakken werden hierdoor te veel op één hoop gegooid.

Om duidelijk te houden dat het hier om een gespecialiseerde werker gaat en om het onderscheid met de reguliere jeugdreclasseringwerker scherp te houden, spreken we wel van 'itb-er' als het gaat over de jeugdreclasseringswerker die belast is met de HKA.

³ Ministerie van Justitie 2000

De methodiekbeschrijving wordt in de praktijk vaak gebruikt om in de keten en in de netwerken duidelijk te maken wat de aanpak inhoudt. Om dit te vergemakkelijken wordt deze beschrijving in tweeën gesplitst.

- Deel 1 waarin de hoofdlijnen worden beschreven.
- Deel 2 met de methodische uitwerkingen voor de jeugdreclasseringswerkers.

Deel 1 Harde Kern Aanpak Hoofdpijnen en achtergronden

1 De aanpak in hoofdlijnen

We gaan in dit hoofdstuk in op de volgende vragen:

1. Wat is de achtergrondvisie bij de HKA?
2. Wat zijn de kenmerken van de aanpak (wat is er bijzonder aan de HKA)?
3. Voor wie is de aanpak bedoeld: de doelgroep uitgewerkt.
4. Tot welke criteria leidt dat?
5. Wat vraagt dat aan vooronderzoek van de verschillende ketenpartners: wie beoordeelt welk criterium?
6. Bij welke strafrechtelijke varianten is deze aanpak geschikt?
7. Hoe zijn de verschillende partners betrokken in de uitvoering?

1.1 De achtergrondvisie van de harde kern aanpak⁴

Het grootste deel van de jongeren die met justitie in aanraking komen pleegt incidenteel lichte delicten. Maar er is een groep jongeren bij wie de criminaliteit een terugkerende bezigheid is. Zij plegen veel en meestal ernstige delicten.

Analyse van deze dadergroep, de zogenoemde harde kern, laat zien dat het plegen van delicten een structureel en calculerend karakter heeft. Daarnaast kenmerkt de harde kern zich door een combinatie van problemen op verschillende levensgebieden: voortijdig afgebroken schoolopleidingen, werkloosheid, huisvestingsproblemen, verslavingsproblematiek of problemen die te maken hebben met vrijetijdsbesteding (op straat rondhangen, criminele vriendengroep). Zij scoren hoog op verschillende criminogene factoren.

'De kosten van crimineel gedrag zijn voor deze jongeren laag, de baten hoog. De mogelijke kosten van sancties zijn relatief gering omdat deze ouders weinig te verliezen hebben. Zij hebben geen werk, nauwelijks opleiding en weinig of slecht contact met de familie. Daar staat tegenover dat de baten van crimineel gedrag hoog kunnen zijn in termen van verkregen goederen of geld en het 'respect' van vrienden dat zij hiermee winnen. De vraag rijst waarom jongeren in een dergelijke situatie zouden stoppen zolang crimineel gedrag de moeite loont.' (pag. 17)

De jongeren draaien in een kringetje rond: ontbreken van perspectieven leidt tot crimineel gedrag, crimineel gedrag leidt tot nog minder perspectief.

In het handboek jeugdreclassering worden de Big Four opgesomd: de criminogene factoren die recidive sterk voorspellen.

De Big Four⁵

- a. *Antisociale cognities: opvattingen, waarden, houdingen, rationalisaties en cognitief-emotionele toestanden als wrok, verzet, wanhoop of haat*
- b. *Antisociaal netwerk*
- c. *Antisociaal gedrag (nu en in het verleden). Ook verslavingsgedrag wordt hiertoe gerekend. Verslavingsgedrag is een sterke risicofactor.*
- d. *Antisociaal persoonlijkheidscomplex. Waaronder een agressief, egocentrisch, impulsief en/of ongevoelig temperament, psychopathie, een zwakke socialisatie en zwakke probleemoplossende vaardigheden.*

⁴ Kenmerken van 'harde kern' gebaseerd op Kleiman en Terlouw, 1997

⁵ Handboek pag. 39

Bij jongeren die tot de harde kern behoren, is dus b) - het antisociale netwerk - een heel belangrijke factor. Door dit antisociale netwerk worden de antisociale cognities en het antisociale gedrag versterkt.

Deze jongeren zijn al vaak in contact gekomen met politie en justitie.

'De gebruikelijke justitiële reacties – zoals een repressieve aanpak in de vorm van detentie of een werkstraf – lijken echter voor deze groep delinquenten weinig effectief, want steeds weer komen zij in aanraking met politie en justitie.' (pag. 18)

Datzelfde geldt ook voor de aanpak van de hulpverlening. Deze jongeren zijn al verschillende keren in beeld geweest bij de raad en de jeugdreclassering, zijn al een of meerdere keren regulier begeleid, hebben daarvoor ook al bemoeienis van andere hulpverleners gehad. Het resultaat hiervan was niet toereikend. 'We hebben ze niet te pakken gekregen', is de conclusie, het delictgedrag neemt niet af, neemt eerder toe.

Er is dus iets anders nodig. Niet 'meer van hetzelfde' (nog maar een keer begeleiden maar nu intensiever), maar een aanpak die aansluit bij de analyse dat deze jongeren in een kringetje rondraaien en zelf niet bij machte zijn om daar uit te komen, en bij het gegeven dat de motivatie om te veranderen gering is.

Samengevat: wat is de basisgedachte achter de HKA?

De antisociale context is een enorme risicofactor bij deze groep. Hierdoor is er een ernstige stagnatie in de ontwikkelingstaken⁶ van de jongere. Er is een nieuwe context nodig, de jongere en zijn ouders zijn niet bij machte om deze nieuwe context te creëren. De itb-werker heeft als taak om deze nieuwe context te maken en om de gezonde delen van het sociale netwerk te activeren. De itb-er zorgt voor een volledig weekprogramma, deze structuur wordt aan de jongere verplicht opgelegd, er wordt strak gecontroleerd. De kans dat de jongere weer uitvalt is groot. Daarom is er intensieve begeleiding en ondersteuning nodig, niet alleen van de jongere maar van alle betrokkenen. De begeleiding is in de eerste periode vooral gericht op het volhouden. Het aanleren van sociale competenties (gedragmatig-cognitief) is pas mogelijk als deze context 'staat' en de werker zal daarop in de meeste gevallen pas in de tweede fase van het traject interventies inzetten.

Wat voor aanpak is er dus nodig?

De harde kern aanpak is een verbijzondering van het reguliere jeugdreclasseringswerk, toegesneden op deze groep.

De insteek is, anders dan tot nu toe: laten we het nog één keer proberen.

- Door, voordat de jongere vrijkomt (..), een nieuwe context te creëren. De jongere is niet in staat om zelf de cirkel te doorbreken, de jeugdreclasseringswerker zorgt ervoor dat de jongere een frisse start kan maken. Door een weekprogramma waarin de jongere zinvolle bezigheden heeft, die een delictvrij bestaan mogelijk maken. Dit weekprogramma ligt vast, de jongere is verplicht zich hieraan te houden. Het is een programma waarin 24/7 vastligt waar de jongere zich bevindt. Dit programma is enerzijds een keurslijf dat voorkomt dat de jongere delicten pleegt, anderzijds is het een programma dat de jongere perspectief geeft, hij heeft iets te verliezen. Tot het moment dat deze structuur staat, zit de jongere vast.⁷
- Door een strak justitieel keurslijf, waarvan een behoorlijke mate van dwang uitgaat, omdat de jongere niet uit zichzelf de motivatie of de kracht kan opbrengen om te veranderen. Er moet een stok achter de deur zijn. Houdt de jongere zich niet aan de voorwaarden, dan volgt onvoorwaardelijke detentie.

⁶ Zie voor de ontwikkelingstaken bijlage 1 en 2

⁷ Harde kern wordt tot nu toe opgelegd in de schorsings- en de vonnisvariant. De vonnisvariant heeft een aantal nadelen: de jongere staat na het vonnis buiten, zonder dat er al een weekprogramma is geregeld. Krijgt dan vaak 'huisarrest', wat moeilijk is te controleren en moeilijk is vol te houden voor de jongere. Bovendien is de reactie op stopzetten van het traject bij de vonnisvariant minder onmiddellijk. De jongere loopt vaak nog tijden vrij rond. HKA trajecten die bij vonnis zijn opgelegd mislukken vaak. Wel kan de vonnisvariant succes hebben bij trajecten die in de schorsingsvariant zijn gestart en waar het nodig en nuttig is om nog een tijd in de strakke structuur door te werken. Dan kan bij vonnis het traject nog een keer worden opgelegd, dus als een verlenging.

- Door de ouders bij de aanpak te betrekken. Zij spelen een rol bij de controle en worden ondersteund in het naar behoren vervullen van hun pedagogische rol.
- Door de inspanningen van alle betrokkenen te bundelen: de neuzen van alle instellingen die bij de jongere betrokken zijn of kunnen worden dezelfde kant op (in een vast verband of rondom een bepaalde jongere georganiseerd). Er moet dus worden geïnvesteerd in de opbouw en het onderhoud van netwerken. Centrale insteek bij deze geïntegreerde aanpak is, dat alle instellingen zich sterk maken voor het ontwikkelen van een gezond toekomstperspectief voor de jongere en dat ieder hierin zijn eigen rol neemt.
- Dit vereist een krachtige en directieve jeugdreclasseringswerker, gespecialiseerd in de HKA, die niet schroomt om in te grijpen in de context van de jongere, die concrete hulp biedt, dingen regelt voor de jongere, en die vervolgens de jongere stevig in de greep houdt.
- De aanpak staat of valt met de bereidheid van instellingen om de jongere nog een kans te geven. Een school, een werkgever, soms een instelling die huisvesting verleent, et cetera. Het is absoluut noodzakelijk dat het HKA-team een goed netwerk heeft. De HKA-werkers moeten zich in dit netwerk goed kunnen profileren en zo nodig stevig onderhandelen over de voorwaarden waaronder de jongere een kans krijgt.

1.2 Kenmerken van de aanpak

In deze paragraaf werken we de bovenstaande aanpak verder uit. Wat is er bijzonder aan de HKA, waarin onderscheidt het zich van het reguliere jeugdreclasseringswerk?

- **De specifieke doelgroep.**
Het is een aanpak voor de harde kern, aangepast aan de kenmerken die deze groep heeft. Een zware aanpak voor een zware doelgroep (de criteria voor de instroom worden beschreven in 3.3).
- **Het is een laatste kans.**
Dat wordt ook zo aan de jongere gemeld: de aanpak is een alternatief voor detentie, het delict waarvoor de jongere is aangehouden, rechtvaardigt een flinke vrijheidsstraf. De jongere is juridisch gezien 'aan de beurt' voor een onvoorwaardelijke detentie. Het is de laatste kans, zowel voor de jongere - om uit de gevangenis te blijven - als voor de professionals - om met en voor de jongere een beter toekomstperspectief te ontwikkelen. De jongere krijgt de keuze voorgelegd: meedoen in dit traject of de reguliere strafrechtelijke afdoening. Daarmee wordt een startmotivatie gecreëerd. Bij mislukken van het traject volgt alsnog detentie.
- **De aanpak is intensief.**
Er is een caseload van 1 op 8. Deze tijd gebruikt de werker voor verschillende dingen: opzetten van een kader, controle en begeleiding van de jongere, afspraken maken met en ondersteunen van de ouders, opzetten van en contact houden met formele en informele netwerken.
- **De aanpak duurt 6 maanden.**
Na die 6 maanden wordt de HKA afgerond en is er – als verdere begeleiding geïndiceerd of opgelegd is - overdracht naar een reguliere jeugdreclasseringswerker.
- **Een niet onderhandelbaar verplicht weekprogramma.**
De jongere 'zit gevangen' in een net van afspraken en controles. Er wordt een schema gemaakt waarin volledig vastligt hoe de daginvulling van de jongere is, op welke avonden er een activiteit wordt ondernomen en hoe hij het weekend doorbrengt. Op alle tijdstippen dat er geen activiteit vermeld staat, is de jongere thuis. Deze verplichte structuur vormt het juridische kader van de begeleiding. De structuur wordt opgelegd, is niet onderhandelbaar. Het heeft het karakter van een extramurale detentie.
- **Vooraf wordt door de werker geregeld dat er een volledig dagprogramma voor de jongere is.**
De werker grijpt in in de sociale context van de jongere, zorgt ervoor dat de jongere vanuit detentie in een zeer strak gestructureerde omgeving stapt. Regelt, bemiddelt en organiseert nog voordat de jongere vrijkomt. Vóór de jongere, niet door de jongere. Het programma is voor de jongere op maat gemaakt: de werker zorgt ervoor dat deze context de jongere de mogelijkheid geeft aan een andere toekomst te werken. Scholing, werk, een zinvolle vrijetijdsbesteding, een gezond netwerk.

- **Controle is een nadrukkelijk onderdeel van het traject.**
Het verplichtende karakter vereist dat er intensief wordt gecontroleerd of de jongere zich aan het weekschema houdt. Voor deze controle werkt de jeugdreeclasseringswerker samen met de politie en met personen in het formele of informele netwerk van de jongere. De werker is volstrekt helder over de consequenties als de jongere zich niet aan dit schema houdt: de eerste keer een gele kaart, de tweede keer een rode. Een rode kaart betekent terugmelden aan het O.M. en hoogstwaarschijnlijk stopzetten van het traject. De aangekondigde justitiële afdoening volgt.
- **Combineren van strakke controle en zorg.**
Controle is geen doel op zich. Het is bedoeld om de jongere op het goede spoor te houden. Het werk wordt uitgevoerd door werkers die affiniteit met deze groep hebben en qua stijl strakke controle én zorg goed met elkaar kunnen combineren. Er wordt op een strakke manier begeleid. Bij de start worden afspraken gemaakt met de jongere en daar wordt streng de hand aan gehouden. Om de jongere niet de kans te geven af te glijden, is een intensieve controle op het nakomen van afspraken nodig, een stijl die aansluit bij de risico-analyse van deze jongeren. Tegelijkertijd wordt de jongere ondersteund bij het opbouwen van een ander leven en bij het ontwikkelen van een gezonde sociale context.
- **Naadloze aansluiting in de keten**
Er is sprake van een nauwe samenwerking tussen de instellingen in de strafrechtsketen. Gestreefd wordt naar een naadloze aansluiting op elkaar. Dit zorgt voor een snelle instroom, voor een goede samenwerking bij de controle, voor een goed overleg bij kinken in de kabel en voor een snelle reactie bij het mislukken van een traject. Dit zorgt ook voor een adequaat juridisch vervolg op een positief afgerond traject.
- **Multimodaal.**
De begeleiding is gericht op een breed scala van factoren die het delictgedrag beïnvloeden. De werker combineert verschillende elementen uit de methode jeugdreeclassering, afgestemd op de specifieke situatie van de jongere. De inzet is niet alleen gericht op de jongere zelf (verandering in gedrag en denken) maar ook op de pedagogische context: voor een deel gericht op de ouders, voor een deel gericht op andere sociale contexten. Los komen onderdelen van deze aanpak ook bij reguliere trajecten voor, maar bij de HKA worden ze altijd in combinatie ingezet.⁸
In het traject ontwikkelt de jongere een andere levensstijl in zijn normale omgeving. Als het traject met succes is afgerond heeft hij dus een nieuw, anders geregeld bestaan opgebouwd. Hij heeft werk of volgt een opleiding, heeft een stabiele woonsituatie, een andere vorm van vrijetijdsbesteding. Hij heeft geleerd om te gaan met de druk van de oude vrienden en heeft een minder risicovol sociaal netwerk.
- **Casemanagement.**
Een belangrijk deel van het werk is casemanagement. De HKA-werker investeert veel tijd in het op één lijn krijgen, ondersteunen of bijsturen van personen uit de formele of informele netwerken van de jongere. Hierbij gesteund door wat er binnen de gemeente of door de eigen organisatie ontwikkeld is (structurele overlegvormen, mogelijkheden voor huisvesting, voor scholing, werkprojecten, sportfaciliteiten, et cetera). Daarnaast zal de werker waar nodig effectieve programma's inzetten die specifieke criminogene factoren aanpakken. Ook bij de uitvoering van de programma's heeft de werker een taak als casemanager.

1.3 Voor wie is de aanpak bedoeld?

In deze paragraaf wordt nader ingegaan op de jongeren voor wie de HKA bedoeld is: de harde kern. Er wordt een verbinding gemaakt tussen de omschrijving die in de praktijk wordt gehanteerd en de criminogene factoren die in het handboek jeugdreeclassering worden opgesomd.

Criminogene factor: huidig delict en delictgeschiedenis .

De aanpak is bedoeld voor jongeren van 12 tot 25 jaar die tot de harde kern van de jeugdcriminelen horen. Niet voor jeugdigen die onderdeel uitmaken van de georganiseerde

⁸ Handboek 179

misdaad, maar de jongeren die van kwaad tot erger zijn gekomen: spijbelen, rondhangen, kleine vernielingen en diefstal, vechten, en van daaruit ernstiger delicten plegen. Juridisch gezien wordt de doelgroep gedefinieerd door het aantal voorafgaande veroordelingen.

'Een harde kern jongere is:

- een jongere in de leeftijd van 12 t/m 24 jaar, die in het peiljaar twee zware delicten heeft gepleegd en bovendien in de jaren daarvoor drie antecedenten heeft
- of een jongere die in het peiljaar ten minste drie zware delicten heeft gepleegd'.⁹

Het gaat om jongeren bij wie criminaliteit bij hun levenspatroon hoort. Het gaat om de groep die de meeste overlast bezorgt, die vrij veel schade toebrengt. Hun belangrijkste referentiegroep (leeftijdsgenoten, vriendengroep) heeft een soortgelijk levenspatroon. Zonder een forse ingreep komen zij waarschijnlijk niet uit het criminele circuit.

De HKA is bedoeld voor jongeren die een calculerend delictpatroon hebben en voor jongeren die tot de vaste groep meelopers behoren. Calculerend wil zeggen: berekenend. Ze wegen de voor- en de nadelen af. Voordelen zijn: geldelijk gewin en status in de groep waarmee ze optrekken. Het zijn niet de jongeren die door een gebrekkige impulscontrole in de problemen komen. Het zijn jongeren die weinig binding hebben met de reguliere maatschappij, die niet zelf bij machte zijn om die binding weer tot stand te brengen. Ze lijken 'niet gemotiveerd' om hun gedrag te veranderen. Maar er zijn vanuit hun perspectief ook weinig redenen om dit te doen: ze hebben niks meer te verliezen (zijn op school vaak al verwijderd, hebben geen vast werk), hebben geen krediet meer. Ze zien zelf niet de mogelijkheden om hun leven een positieve wending te geven.

De werkwijze van de HKA - de stijl van benaderen van de jongeren, de condities die worden gesteld en de strenge en controlerende insteek - is erop gebaseerd dat het wordt ingezet bij jongeren bij wie criminaliteit een onderdeel is van hun leefpatroon en geen incidenteel gegeven. In een interview illustreert een jeugdzorgcoördinator van de politie de doelgroep:

'Het zijn de jongeren waarbij we, als we ze in ons politiesysteem invoeren, schermen vol krijgen. Als verdachte, als betrokkene, soms geseponneerd, vaak niet bewezen. Maar ze zijn er altijd bij als er ergens narigheid is.'

- Criterium: de jongere scoort hoog op de criminogene factor: delictgeschiedenis.¹⁰

Meervoudige problematiek

De jongeren hebben problemen op meerdere leefgebieden. Zij verkeren in een antisociale context. Zij spijbelen of hebben voortijdig de school verlaten, hebben geen vaste baan of werken zwart, leiden een ongeregeld bestaan. Ze vertonen een heel patroon van problematisch gedrag, op allerlei gebieden. De problemen komen op de verschillende levensterreinen tot uiting, zoals de relatie met de ouders, met partners, hun school- en werkgeschiedenis, de invulling van de vrije tijd, de vriendengroep. Deze jongeren hebben een geschiedenis binnen de hulpverlening. Er zijn al allerlei andere, lichtere vormen van begeleiding en (alternatieve) straffen ingezet zonder het gewenste resultaat. Ze hebben bijvoorbeeld al eens een taakstraf gedaan, zijn al regulier begeleid door een jeugdreclasseringmedewerker, hebben soms al eens een korte vrijheidsstraf ondergaan. Ook zijn zijzelf of hun gezin vaak bekend bij Bureau Jeugdzorg of bij andere hulpverleningsinstellingen.

- Criterium: de jongere scoort hoog op verschillende criminogene factoren, er is sprake van een antisociale context.

Dat is vooral zichtbaar aan de score op de volgende¹¹ factoren:

- *opleiding, werk en leren.*

Een harde kerner gaat meestal niet meer naar school. Is al helemaal uitgevallen of hangt op de rand (er is weinig krediet bij de school en de jongere heeft ook niet veel op met de leerkrachten). De jongere heeft geen vaste baan.

- *inkomen en omgaan met geld.*

De jongere heeft geen reguliere bron van inkomsten. Is voor zijn financiën afhankelijk van anderen of criminele activiteiten.

⁹ Circulaire 'Aanpak veelpleger' Ministerie van Justitie 22 sept 2003.

¹⁰ Handboek 2.1

¹¹ Handboek 2.3, 2.4, 2.5, 2.6, 2.11

- o *relaties met gezin, familie en partner.*
De ouders zijn hun grip vaak kwijt op de jongere, er is ontbrekend toezicht. Er is veel opvoedingsonmacht, er is een slechte communicatie in het gezin, er zijn veel ruzies of de jongere heeft zich onttrokken aan het zicht van de ouders. De jongere heeft weinig hechte banden met niet-criminele familieleden.
- o *vrienden, kennissen en vrijetijdsbesteding.*
De jongere heeft niet veel te doen. Hij trekt op met vrienden die in een vergelijkbare situatie zitten, heeft vaak een centrale rol in een overlastgevende groep.
- o *denkpatronen, vaardigheden en gedrag.*
Het ontbreekt de jongere aan de vaardigheden om zelf uit deze situatie weg te komen. De jongere heeft antisociale denkpatronen en vertoont antisociaal gedrag (zie handboek pag. 108 e.v.).

De jongere scoort niet hoog op:¹²

- o *druggebruik.*
Het mag niet zo zijn dat druggebruik de belangrijkste verklarende factor voor het delictgedrag is. Druggebruik is op zich niet een contra-indicatie, maar het is belangrijk om te bezien of de problemen van dien aard zijn dat het meewerken in het traject op essentiële punten wordt gehinderd. De aanpak kent een heel strakke structuur, waarbij de jongere zich moet houden aan het vastgestelde weekprogramma. Als van tevoren kan worden voorspeld dat dit te veel gevraagd is, is de HKA niet de aangewezen aanpak.
- o *geestelijke gezondheid.*
Voor een ernstige psychische stoornis geldt hetzelfde als voor druggebruik. Dus: als de psychische stoornis de belangrijkste verklarende factor is, is de HKA niet de juiste aanpak. En een ernstige psychische stoornis kan de HKA onmogelijk maken. Het ligt aan de aard van de stoornis, en of de stoornis onder controle te krijgen is met medicijnen. Vaak is dat bekend uit eerder onderzoek. Als dat niet zo is, en de werker heeft het vermoeden dat er toch iets aan de hand is, dan wordt een p.o. aangevraagd. Afhankelijk van de uitkomsten hiervan wordt wel of niet een HKA geïndiceerd.

1.4 De criteria

De criteria voor instroom in de HKA

1. *De score op de criminogene factor delictgeschiedenis is hoog ('harde kern'). Het gaat hierbij om ernstige delicten.*
 2. *Naast de delictgeschiedenis is er een hoge score op meerdere andere criminogene factoren. Er is sprake van een antisociale context.*
- Gecombineerd levert dit een hoog recidiverisico en een groot risico op schade.*
3. *Er is voldoende voorgaande inzet van professionals geweest om te rechtvaardigen dat dit de laatste kans is.*
 4. *De prognose is, dat de HKA de geschikte aanpak is om verbetering tot stand te brengen.*
 5. *De jongere kiest ervoor om aan het traject deel te nemen, gegeven de keuzemogelijkheden die hij krijgt voorgelegd.*

¹² Handboek 2.8, 2.10

1.5 Wie beoordeelt wat?

Om vast te stellen dat de jongere voor een HKA in aanmerking komt, is inzet van verschillende ketenpartners nodig. Ieder beoordeelt de criteria vanuit de eigen positie. In deze paragraaf wordt ingegaan op de vraag hoe door de verschillende ketenpartners wordt vastgesteld of de jongere aan de criteria voldoet.

Een goede selectie van geschikte/beoogde deelnemers is een belangrijke voorspeller van het succes van een interventie.¹³ Dit geldt voor alle jeugdreclasseringinterventies, en ook sterk voor de HKA. De praktijk van de afgelopen jaren was soms anders. Er is bij de ketenpartners grote behoefte aan intensieve begeleidingstrajecten. Veel jongeren zouden gebaat zijn bij intensieve zorg en bemoeienis, veel jongeren kunnen ook goed structuur gebruiken. Het karakter van de HKA is echter niet alleen intensieve zorg, maar ook intensieve controle, en bovendien is de HKA een laatste kans. Op het moment dat er jongeren instromen die niet aan criterium 1 - een heftige delictgeschiedenis - voldoen, is het strakke, controlerende karakter niet geïndiceerd. Het is niet terecht om deze jongeren op dezelfde manier af te rekenen op het niet nakomen van afspraken als bij de beoogde doelgroep.¹⁴ Rigoureuus ingrijpen in de context is alleen geïndiceerd als een prosociale context afwezig is en de jongere die ook niet zelf kan creëren, zelfs niet met ondersteuning van een werker. Bovendien is uit What Works bekend dat het goed doseren van de intensiteit een belangrijk principe is. Te intensief inzetten bij laag recidiverisico werkt recidivebevorderend, averechts (het is dus niet zo dat 'als het niet baat, het ook niet schaadt.'; het kan wel schaden). Het is dus van groot belang dat in de keten gelet wordt op de selectie van de goede doelgroep. Een HKA wordt ingezet als de jongere aan alle criteria voldoet. Dus als de betrokken beoordelaars het met elkaar eens zijn dat de jongere in kwestie een geschikte kandidaat is. In het onderstaande wordt beschreven wie op welke wijze de criteria beoordeelt. Lokaal kan de vorm waarin dit gebeurt verschillen: er zijn binnen de arrondissementen verschillende overlegvormen gecreëerd om snel en effectief de juiste jongeren voor de HKA te selecteren.

Criterium 1 Delictgeschiedenis en zwaarte van het huidige delict.

De politie houdt aan en maakt een pv. De politie gaat de delictgeschiedenis na.

Kandidaat voor de HKA is één van de volgende twee:

- een jongere in de leeftijd van 12 t/m 24 jaar, die in het peiljaar twee zware delicten heeft gepleegd en bovendien in de jaren daarvoor drie antecedenten heeft;
- een jongere die in het peiljaar ten minste drie zware delicten heeft gepleegd.

¹³ Handboek pag. 177

¹⁴ In een eerder stadium is door Justitie toegezegd dat er meer intensieve trajecten zouden kunnen worden ontwikkeld, als de effectiviteit van de HK- en CRIEM aanpak daar aanleiding toe geeft. PI Research constateert dat de uitvoering van deze aanpakken zo divers is, dat effectiviteitsonderzoek niet goed mogelijk is. Het probleem gaat op deze manier in een cirkeltje ronddraaien:

Er is gebrek *aan intensieve trajecten voor jongeren die niet binnen de criem of harde kern criteria vallen. Aan jongeren die niet binnen de criteria vallen, wordt – in sommige arrondissementen meer dan in andere – toch een harde kern traject opgelegd. De methode wordt 'aangepast' op deze jongere: niet zo strak als beschreven, toch nog een kans extra, na eventuele terugmelding dan toch nog maar een keer regulier, etc. De variatie in uitvoering wordt groot. Effectiviteitsonderzoek wordt hierom niet gedaan. Dus wordt er geen geld beschikbaar gesteld voor andere vormen van intensieve trajecten. Er blijft een gebrek (start het lezen opnieuw bij het *)

Betekent dit dat er nooit jongeren die intensieve zorg nodig hebben in een intensief traject kunnen worden begeleid? Nee, dat betekent het niet. Het betekent wel dat je zo'n traject niet een harde-kern-traject moet noemen (zeker niet tegen de jongere) en dat voor alle ketenpartners duidelijk moet zijn welke elementen uit de HKA in dit specifieke geval niet moeten worden ingezet. Vanaf het eerste gesprek dat de werker met de jongere voert, moet hij hier alert op zijn. Ook in het plan van aanpak moet dit duidelijk worden vermeld.

De officier van justitie beoordeelt of de zwaarte van het huidige delict een HKA rechtvaardigt.

Het ministerie van justitie heeft de doelgroep als volgt omschreven:

'Delinquenten die al enige keren met justitie in aanraking zijn gekomen voor ernstige strafbare feiten en die nu, bij voorkeur maar niet uitsluitend, voor het eerst in aanmerking komen voor een forse vrijheidsstraf.'

De jongere stroomt in vanuit een voorlopige hechtenis of een detentiesituatie. De strafverwachting voor het delict waar de jongere nu voor vastzit, moet groot genoeg zijn om het traject te rechtvaardigen en om als stok achter de deur te kunnen fungeren. Bij minderjarigen wordt minimaal 3 maanden detentie als maat aangehouden. Bij meerderjarigen 6 maanden.

De officier van justitie beoordeelt ook of het delict niet te zwaar is voor een HKA. Bij positieve afronding van de HKA heeft de jongere iets opgebouwd, doet een opleiding of heeft werk. Als er dan alsnog een onvoorwaardelijke detentie wordt opgelegd, is dat het paard achter de wagen spannen. Als de verwachting is dat ook na positief afronden van een HKA een onvoorwaardelijke detentie zal worden opgelegd, wordt de HKA niet geïndiceerd.

Criterion 2 Er is een hoge score op meerdere criminogene factoren. Er is sprake van een antisociale context.

Dit criterium wordt beoordeeld door de medewerker van de Raad voor de Kinderbescherming.

De Raad beantwoordt de vragen: 'Wat is er aan de hand?' en 'Wat zijn de oorzaken van het delinquente gedrag en verbanden van dat gedrag met kenmerken en problemen van de jongere en zijn (directe) omgeving?' De Raad is verantwoordelijk voor de beschrijvende en verklarende diagnostiek¹⁵. Voor de start van een HKA-traject heeft de medewerker van de Raad onderzocht of er op verschillende leefgebieden problemen zijn en of die ernstig genoeg zijn.

Omdat het vaak om lopende zaken gaat, waar al een maatregel Hulp en Steun loopt, informeert de Raad bij de jeugdreclassering naar de stand van zaken op dat moment. De jongere is al meerdere keren in beeld geweest, veel onderzoek is al gebeurd. Je kunt haast zeggen: als er nog een heel uitvoerig raadsonderzoek moet plaatsvinden, is de jongere waarschijnlijk geen kandidaat voor de HKA. De Raad beslist of er een beschermingsonderzoek nodig is.

Criterion 3 Er is voldoende voorgaande inzet van professionals geweest.

Dit criterium wordt beoordeeld door de medewerker van de Raad voor de Kinderbescherming.

De Raad bekijkt wat er in het verleden al is ingezet aan hulp en begeleiding. Door de jeugdreclassering, maar ook door andere hulpverleningsinstanties. De raad bekijkt ook of er al eens een taakstraf is opgelegd. Als er nog (bijna) niets is geprobeerd, dan is de HKA waarschijnlijk niet de juiste aanpak. Je bent pas aan de beurt voor een laatste kans als je eerdere kansen niet hebt gegrepen.

Criterion 4 De prognose is dat de HKA de geschikte aanpak is.

Dit criterium wordt door de itb-werker van de jeugdreclassering beoordeeld.

Die let op:

- a. Het toekomstperspectief van de jongere op dit moment. Is er sprake van een problematische verbinding met de maatschappij?
- b. De manier waarop de jongere zichzelf presenteert. Gaat het om een calculeerder, een jongere die als overlevingsstrategie heeft aangeleerd om zich hard op te stellen? Is er sprake van een combinatie van 'niet willen' en 'niet kunnen'?
- c. Is HKA voor deze jongere de beste aanpak?

Voor elke jongere die in aanraking komt met justitie moet de meest adequate aanpak worden ingezet. Om de HKA te kunnen aanbieden, moet dus duidelijk zijn waarom dit, op dat moment,

¹⁵ zie Handboek pag. 42

de beste aanpak voor deze jongere is. Op grond waarvan kan verwacht worden dat deze vorm van begeleiding een redelijke kans van slagen heeft?

d. Zijn er contra-indicaties?

1. Belangrijke contra-indicatie is het ontbreken van een minimale stabiliteit in de thuissituatie. Die kan op twee manieren te kort schieten:

- o de jongere woont alleen.
- o de ouders/huisgenoten van de jongere zijn niet bereid of in staat om een rol in de controle te spelen.

In beide gevallen is het onmogelijk om de avond en de nacht van het weekschema van de jongere controleerbaar in te vullen. Het is van belang dat ouders contact opnemen met de itb-er als de jongere op ongeoorloofde tijdstippen niet thuis is. Ouders die de jongere de hand boven het hoofd houden of die bang zijn voor problemen met hun kind, vormen een grote tegenwerkende kracht. De itb-er moet dus voor de start onderzoeken of er voldoende draagkracht in het thuissysteem is. Als het systeem te wankel, te onbetrouwbaar is, kan het kader niet strak genoeg worden gemaakt.

Ook als het delictgedrag in de dynamiek van het systeem gegenereerd wordt, is de HKA niet handig. (Voorbeelden: jongere die thuis voortdurend vreselijke ruzies heeft, kwaad het huis uitloopt en uit frustratie een delict pleegt; of de jongere die vanwege zijn delictgedrag de rol van het zwarte schaap heeft waardoor de aandacht wordt afgeleid van andere, wellicht ernstiger, problemen in het gezin.)

2. Ernstige psychiatrische problemen of ernstige verslavingsproblematiek. Bij beide is het belangrijk om te bezien of de problemen van dien aard zijn dat het meewerken in het traject op essentiële punten wordt gehinderd. Bij gediagnosticeerde impulsiviteit, hyperactiviteit of concentratieproblemen is de HKA niet de aangewezen weg (tenzij hier eerst door medicijnen verandering in is gekomen). Bij depressies of trauma's kan het, voordat een HK-traject wordt gestart, nodig zijn dat daar eerst in een therapeutische setting aan wordt gewerkt. Tot slot is het nodig dat de jongere voldoende intelligent is om te begrijpen wat er in het traject van hem wordt verwacht. De aanpak blijkt zeer goed bruikbaar te zijn voor jongeren met een licht verstandelijke handicap. De heldere afspraken, de structuur, de intensiteit van de contacten werken bij hen vaak goed. Een te grote verstandelijke handicap maakt de aanpak onmogelijk.

Criterium 5 De jongere kiest ervoor om aan het traject deel te nemen.

Dit criterium wordt beoordeeld door de itb-er.

In de methodiekbeschrijving van 2001 stond dit criterium geformuleerd als: 'minimale motivatie'. Dit criterium bleek in de praktijk tot grote verwarring te leiden. Het leidde tot interpretatieverschillen, met uitschieters naar twee kanten. Soms werd 'minimaal' geïnterpreteerd als 'niet', en werden jongeren veroordeeld tot een HKA-traject zonder dat ze de keuze voorgelegd hadden gekregen. Maar soms ook werd het uitgelegd als 'hij moet wel gemotiveerd zijn', en vond men een motivatie als 'beter een HKA-traject dan in detentie zitten' niet mooi genoeg. Beide uitleggen zijn niet correct.

De HKA is geschikt voor jongeren bij wie in eerste instantie de motivatie voornamelijk extern is: het vermijden van een gevangenisstraf of jeugddetentie.

In de praktijk betekent dit dat de jongere tijdens voorarrest wordt opgezocht, dat goed wordt uitgelegd wat de HKA inhoudt en dat de jongere een duidelijke keuze voorgelegd krijgt:

- a. de intensieve aanpak in een HKA-traject, waar gewerkt wordt aan een toekomst met perspectief
of
- b. een reguliere justitiële afdoening, die hoogstwaarschijnlijk leidt tot detentie. De jongere moet zeker weten dat hij eigenlijk vast zou moeten zitten. Dat hij normaal gesproken aan de beurt is voor een flinke vrijheidsstraf.

De jongere krijgt bedenktijd. Als hij akkoord gaat, dan is dat voorlopig genoeg. Dan kan gewerkt worden aan een voorstel voor de rechter-commissaris, de raadkamer of de rechter.

Het traject is niet toegesneden op jongeren die een sterke interne motivatie hebben, die graag begeleid willen worden omdat zij inzien dat zij niet goed bezig zijn. Voor hen is een andere vorm

van begeleiding geschikter. Vaak is hier een regulier reclasseringscontact de aangewezen weg. De HKA in de hier beschreven vorm kan zelfs voor deze groep contraproductief zijn. De manier van motiveren (streng aanpakken, controleren, een gedragsmatige insteek) sluit duidelijk en bewust aan op extern gemotiveerde deelnemers.

Het traject is ook niet geschikt voor jongeren bij wie elke wil om te stoppen met de criminele activiteiten ontbreekt. Als de jongere geen voordelen ziet in een delictvrij bestaan, heeft het geen zin om een HKA op te leggen.

Wie beoordeelt welk criterium?

<i>Criterium 1, de delictgeschiedenis en de zwaarte van het huidige delict</i>	<i>delictpolitie en O.M.</i>
<i>Criterium 2, meerdere criminogene factoren, antisociale context</i>	<i>RvdK</i>
<i>Criterium 3, voldoende voorgaande inzet van professionals</i>	<i>RvdK</i>
<i>Criterium 4, de prognose dat de HKA de geschikte aanpak is</i>	<i>JR: itb-er</i>
<i>Criterium 5, de jongere kiest ervoor</i>	<i>JR: itb-er</i>

1.6 De strafrechtelijke varianten

In de nota Individuele trajectbegeleiding (ITB) voor de harde kern (Ministerie van Justitie, DPJS, februari 2000, p. 25-26) is uitgewerkt bij welke justitiële modaliteiten deze aanpak geschikt is. Voor de volledigheid noemen we hier alle mogelijke varianten voor de minderjarigen.

- Als bijzondere voorwaarde bij schorsing van een voorlopige hechtenis.
- Als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke jeugddetentie, bij vonnis opgelegd.
- Bij een voorwaardelijke PIJ, bij vonnis opgelegd.
- Bij voorwaardelijke invrijheidstelling na jeugddetentie.
- Bij voorwaardelijke beëindiging van de PIJ.
- Als programmaonderdeel van de gedragsmaatregel.

De twee hoofdvarianten: schorsing van voorlopige hechtenis of bij vonnis opgelegd, komen in de volgende paragrafen aan de orde.

1.6.1. De schorsingsvariant

Hoewel in de vorige methodiekbeschrijving de vonnisvariant werd beschreven als de variant waaraan de voorkeur moest worden gegeven, blijkt in de praktijk dat de schorsingsvariant veruit het meest voorkomt en ook het effectiefst is. Het voordeel van deze variant is dat de lijnen kort zijn: tussen het moment dat de jongere is aangehouden en de start van de begeleiding zit weinig tijd. Bovendien kan er snel strafrechtelijk gereageerd worden als de deelnemer zich niet houdt aan de afspraken: de schorsing kan meteen worden opgeheven en de jongere wordt weer vastgezet. Dat is niet alleen voor de deelnemer in kwestie helder, maar dat gaat ook snel rond op straat: 'Ze doen wat ze zeggen.'

Nadeel van deze variant is, dat niet kan worden toegezegd hoe de rechter zal vonnissen. Voorwaarde is, dat bij het O.M. de *verwachting* is dat er geen onvoorwaardelijke detentie zal worden opgelegd als het traject positief wordt afgerond.

1.6.2 De vonnisvariant

In de vonnisvariant kunnen er meer verplichtende elementen worden opgelegd, de HKA kan gecombineerd worden met een taakstraf en de rechtspositie van de jongere - die een zwaar traject krijgt opgelegd - is beter gegarandeerd. In het advies van de raad of de reclassering aan de rechter kan worden aangegeven welke programma's in het kader van de HKA zouden moeten

worden uitgevoerd. Die kunnen dan bij vonnis worden opgelegd. Formeel is dat: een leerstraf plus een voorwaardelijke vrijheidsstraf, met HKA als bijzondere voorwaarde. Omdat de straf uit twee onderdelen bestaat, zou het formeel zo kunnen zijn dat de deelnemer het ene onderdeel goed doet, en het andere niet: de taakstraf goed uitvoert maar zich niet houdt aan de afspraken met de begeleider, of zich goed houdt aan de afspraken met de begeleider maar de taakstraf laat mislukken.

Voorwaarde voor het goed functioneren van de vonnisvariant is dat er zo snel mogelijk een vonnis wordt uitgesproken. Bovendien is het belangrijk dat als het traject mislukt, er zo snel mogelijk een tenuitvoerlegging van het voorwaardelijk opgelegde deel van de vrijheidsstraf wordt gevorderd door de officier van justitie. De rechter besluit hierover. De termijn tussen de stopzetting van de HKA en het moment dat de deelnemer zijn straf uitzit, moet zo klein mogelijk zijn. Een geïnterviewde parketsecretaris illustreert het belang hiervan:

'Loopt het HKA-traject mis – en dat gebeurt nog wel eens - dan zitten ze bij de schorsingsvariant meteen weer binnen: de schorsing wordt direct opgeheven. Tot de zitting blijft zo'n jongere dan vastzitten. En als hij vervolgens door de rechter een detentie opgelegd krijgt, dan komt ie niet tussentijds vrij, dan blijft hij zitten. Bij de vonnisvariant is het zo dat een jongere bij wie het traject is misgelopen vrij is. Hij moet na enige tijd voorkomen, komt met zijn vriendjes bij het gerechtsgebouw aan, loopt daar als een vrije jongen de deur binnen voor de zitting, en na de zitting loopt hij diezelfde deur weer uit. En tussen het vonnis en de executie ligt vaak een aanzienlijke tijd. Het knelpunt ligt niet bij het snel vonniswijzen, maar bij de plaatsing in een inrichting.'

In de praktijk wordt de vonnisvariant vooral gebruikt als verlenging van de HKA geïndiceerd is. De jongere heeft dan eerst in de schorsingsvariant 6 maanden HKA gedaan, en krijgt dan nog eens een HKA opgelegd bij vonnis.

1.7 Samenwerking

De HKA staat of valt met de samenwerking die er op lokaal niveau is tussen de verschillende instellingen. In de keten is een naadloze aansluiting van groot belang. En zonder voorzieningen op lokaal niveau waar de itb-er een beroep op kan doen, is er niet of nauwelijks een weekprogramma met een positief toekomstperspectief voor de jongeren te maken.

In dit hoofdstuk wordt in twee delen ingegaan op de samenwerking. Het eerste deel gaat over de keten, het tweede over lokale netwerkpartners.

1.7.1 Samenwerking in de keten

De jongere moet voelen dat het net zich sluit. Om de HKA succesvol te kunnen inzetten, heeft de jeugdreclassering de ketenpartners hard nodig. Er zijn een aantal momenten waarop het essentieel is dat snel overlegd kan worden over de te volgen strategie. De itb-er is daarbij afhankelijk van de reactie in de keten. Het werkt goed om een periodiek overleg (bijvoorbeeld 1x per 2 weken) van de ketenpartners te organiseren, op uitvoerend niveau. In dit overleg kunnen alle trajecten even kort worden doorgenomen. Ook kan overlegd worden over de instroom.

Achtereenvolgens komt in deze paragraaf aan de orde:

- a. selectie van de deelnemers;
- b. controle;
- c. de rol van eenieder als de jongere zich niet aan het weekschema houdt: gele kaart / rode kaart;
- d. consequentie van het stopzetten van het traject;
- e. positief afronden;
- f. verlengen.

a. Selectie van deelnemers

Een zorgvuldige selectie van deelnemers bevordert de effectiviteit van de aanpak. Jongeren voor wie de aanpak niet bedoeld is, profiteren er niet van (What Works geeft aan dat de aanpak zelfs contraproductief kan zijn als hij bij de verkeerde groep wordt ingezet).

Om de HKA in te kunnen zetten, is allereerst nodig dat er op enig moment door een van de partners bedacht wordt dat een jongere die is aangehouden, een kandidaat zou kunnen zijn voor de HKA. Om te zorgen dat iemand denkt aan de mogelijkheid van HKA, kan een lijst met potentiële kandidaten een goede manier zijn.¹⁶

Deze lijst moet niet het enige instrument zijn. Het is van belang af te spreken, dat elk van de partners die een jongere tegenkomt die is aangehouden, niet op de lijst staat en hem of haar toch geschikt lijkt voor een HKA, deze jongere kan voordragen.

Vervolgens moet alle informatie worden verzameld die nodig is om het besluit te kunnen nemen of de jongere de HKA krijgt aangeboden. Iedere partner neemt zijn rol in het beoordelen van de criteria. Een HKA kan alleen starten als er overeenstemming is tussen de ketenpartners. Dat betekent dat de jeugdreclassering voldoende ruimte moet hebben om te onderzoeken of de aanpak perspectief biedt. Doorgaans zijn er 2 a 3 weken nodig voor het onderzoek en het opzetten van een weekprogramma. De jongere kan pas vrij komen als het programma is ingevuld.

Het is belangrijk dat de partners deze procedure goed met elkaar afspreken. Het onderzoek door de jeugdreclassering wordt vergemakkelijkt door goede informatieoverdracht vanuit de raad.

De itb-er legt de jongere de keuze voor: wil je deze laatste kans pakken? Doe je de HKA of wil je de reguliere justitiële afdoening?

Een dergelijke benadering is uiteraard alleen mogelijk als dat ook wordt waargemaakt. Als er met de politie en het O.M. heldere afspraken zijn gemaakt over hoe de jongere wordt benaderd als hij het traject heeft afgewezen. Essentieel is dat het O.M. dan een onvoorwaardelijke gevangenisstraf eist.

b. Controle.

De jongere is verplicht om zich te houden aan het weekprogramma. In dat programma staat waar hij op ieder moment van de week of de dag moet zijn. Er wordt gecontroleerd of hij zich hieraan houdt. Bij deze controle zijn allerlei mensen betrokken. De mensen die met de jongere te maken hebben wordt gevraagd om door te geven als hij zich niet aan het programma houdt. De itb-er komt verwacht en onverwacht langs. Voor de tijden dat er geen geplande activiteiten zijn, vaak 's avonds en in de weekenden, is het essentieel dat er afspraken met de politie zijn gemaakt over controle. Zonder politiecontrole is een HKA niet mogelijk. De politie signaleert dat de jongere zich ergens ophoudt waar hij niet mag komen, en gaat op onregelmatige tijden thuis langs om te kijken of hij er is.

c. Gele en rode kaarten

De eerste keer dat een jongere zich niet aan het week programma heeft gehouden krijgt hij een gele kaart, de tweede keer een rode kaart. Een rode kaart betekent retour zenden. Het is belangrijk dat de partners overleggen wat de volgende stap is.

Het uitdelen van de kaarten is een zware interventie: de jongere moet zich goed realiseren dat een gele kaart betekent dat hij zich in het risicogebied bevindt. Om deze interventie kracht bij te zetten, is het goed dat de HKA-werker de jongere voordraagt voor een gele kaart en de kaart

¹⁶ Deze lijst komt als volgt tot stand: politie, O.M., Raad en jeugdreclassering hebben elk vanuit hun eigen dossiers bekeken wie zij tot harde kern zouden rekenen. Vergelijking van deze gegevens leidt tot een lijst. Deze lijst wordt ingevoerd in het systeem van de politie. De kandidaten krijgen een sterretje bij hun naam in de computer. Als een van hen wordt aangehouden voor het plegen van een delict, gaat men standaard over tot in verzekering stelling. En de contactpersoon (coördinator) van de HKA bij de jeugdreclassering wordt gewaarschuwd.

Zo'n lijst moet regelmatig geactualiseerd worden, ieder kwartaal wordt hij aangepast. Een eenmaal gemaakte lijst die vervolgens als een statisch document in een la ligt, bevordert de instroom niet.

uitgedeeld wordt door de officier van justitie. Daarmee is het een officiële handeling, de ernst wordt daarmee goed duidelijk gemaakt.

Ook bij de rode kaart is dit een goede werkwijze: de HKA-werker draagt voor, de OvJ deelt uit. De consequentie van de rode kaart wordt aan de jongere meegedeeld.

d. Consequentie van het stopzetten van het traject

In principe betekent een rode kaart dat het traject wordt stopgezet. Het O.M. beslist wat het justitiële vervolg is. In de schorsingsvariant is de afspraak dat de schorsing wordt opgeheven en de jongere vast komt te zitten. In de vonnisvariant is de afspraak dat er zo snel mogelijk een TUL-zitting volgt.

Bij de start van het traject, als de jongere de keuze krijgt voorgelegd om mee te doen of niet, wordt door de itb-er helder aangegeven wat de eisen zijn en wat de consequentie is als de jongere zich niet aan die eisen houdt. Het is voor de geloofwaardigheid van de jeugdreclassering belangrijk, dat deze consequenties ook volgen op het moment dat de jongere een rode kaart heeft gekregen. Uiteraard beslist de jeugdreclassering niet over de juridische consequenties, en er kunnen redenen zijn om voor een bepaalde jongere toch iets anders te bedenken. Maar als de aangekondigde justitiële reactie uitblijft, weten jongeren heel snel dat de soep niet zo heet wordt gegeten als hij wordt opgediend. Dat gaat als een lopend vuurtje rond. Het is voor de jeugdreclassering dan niet mogelijk om de jongeren binnen de kaders te houden.

e. Positief afronden

Bij de start van het traject is duidelijk wanneer het afgelopen is: 6 maanden nadat de jongere is begonnen. Het is dus goed mogelijk om de zitting te plannen. De itb-er maakt een aflooppportage, de jongere wordt geprezen om zijn inzet. In de meeste gevallen zal de rechter beslissen om geen straf meer op te leggen. (N.B.: de itb-er kan dit nooit toezeggen. Het is aan de rechter om te beslissen. De itb-er zegt tegen de jongere dat de rechter 'hoogstwaarschijnlijk rekening zal houden met het feit dat hij het traject succesvol heeft afgerond.' Maar het moet aan de rechtbank duidelijk zijn, dat als er na een succesvolle HKA een onvoorwaardelijke detentie volgt, alle inspanning voor niets is geweest.)

f. Verlengen

Verlengen van een HKA kan alleen als het in de schorsingsvariant is opgelegd. De rechter kan dan bij de zitting nog een keer HKA bij vonnis opleggen. Dit moet alleen overwogen worden als een traject redelijk goed verlopen is, maar werker en jongere het erover eens zijn dat de jongere nog niet op eigen kracht, of alleen met steun van een reguliere jeugdreclasseringbegeleiding, verder kan. De jongere heeft in het traject nog niet voldoende vrijheden kunnen terugverdienen of dreigt zonder controle toch terug te vallen.

Welke afspraken moeten er in de keten gemaakt zijn?

1. *Wie welke rol heeft bij de instroom. Er moet overeenstemming zijn over de kandidaat-deelnemer.*
2. *Hoe wordt de jeugdreclassering geïnformeerd over de gegevens van de andere partners (welke dossiers kunnen worden ingezien, onder welke voorwaarden)?*
3. *Wie welke rol heeft bij de controle. Wie controleert, (politie en itb-er) wie onderneemt actie naar de deelnemer als bij controle blijkt dat hij niet is waar hij moet zijn (itb-er).*
4. *Hoe worden gele en rode kaarten uitgedeeld? Waar, door wie, in aanwezigheid van welke personen?*
5. *Wat is de precieze procedure bij afbreken van het traject? Hoe wordt geregeld dat de juridische reactie snel volgt op de stopzetting?*
6. *Wat is de precieze procedure bij succesvolle afronding van het traject? Hoe sluit de zittingsdatum aan bij de afrondingsdatum? Op welke manier weegt de positieve afronding mee in het vonnis (kan worden toegezegd dat de rechter geen onvoorwaardelijke gevangenisstraf zal eisen)?*
7. *Wanneer is verlenging van het traject mogelijk?*

1.7.2 Samenwerking met instellingen binnen de gemeente

Voor elke jongere die een HKA-traject gaat volgen, moet een volledig weekprogramma worden gemaakt. Omdat het gaat om jongeren die de structuur in hun bestaan kwijt zijn, die vaak geen bezigheden hebben, is het regelen, het opzetten van dit weekprogramma niet altijd eenvoudig. De jongere heeft een school nodig of werk, soms huisvesting. Vanwege de problemen die hij heeft, moet er soms een beroep worden gedaan op hulpverleningsinstanties. De ouders zijn vaak de grip op de jongere kwijt en hebben ondersteuning nodig bij het weer oppakken van hun taak. De itb-er kan een hele kluif hebben aan het opzetten van die structuur. Een jongere die van school is verwijderd, kan niet makkelijk terug. Scholen besteden veel aandacht aan de veiligheid, de regels zijn de laatste tijd behoorlijk aangescherpt. Een jongere uit de doelgroep van de HKA is niet de meest gewilde leerling. Het is moeilijk om voor deze jongeren een plek te vinden. Als de itb-er voor iedere jongere apart op zoektocht moet, scholen moet bellen, contacten moet gaan leggen, een vrijetijdsactiviteit moet regelen, dan is dat een heidens karwij. Het is van belang dat er lokaal voorzieningen zijn waarvan gebruik kan worden gemaakt. Als die er niet zijn, is het een taak van de organisatie, de jeugdreclassering als instelling, om hier iets in te doen. Contacten leggen, initiatieven ontplooiën, mogelijkheden formaliseren. De gemeente kan benaderd worden, de overlegvormen die er zijn moeten optimaal worden benut. Wat de jeugdreclassering te bieden heeft aan deze organisaties is de garantie dat de jongere streng en strak wordt aangepakt door de itb-er. Als de jongere om de een of andere reden moeilijkheden veroorzaakt bij de school of een andere instelling, is de itb-er beschikbaar om actie te ondernemen. Bovendien kan de itb-er de organisatie ondersteunen in hun aanpak van de jongere. Voorlichting, informatie en investeren in netwerken zijn een constante noodzaak. Ervaringen tot nu toe zijn, dat het opbouwen van krediet bij de instellingen die met de jongere te maken hebben, van wezenlijk belang is.

Voorbeelden van lokale voorzieningen

- Een school die een speciale pauzeklas heeft voor de HKA. Vanuit de ervaring dat deze jongeren vooral in de pauzes lastig zijn voor de school - er kan veel gebeuren waar geen zicht op is - heeft de school voor de jongeren die in de HKA zitten, een lokaal ingericht waar zij in de pauze verplicht zitten en onder begeleiding van een docent huiswerk kunnen maken.
- Een sportvoorziening voor de HK-jongeren.
- Een netwerk van werkgevers die bereid zijn om een jongere voor de duur van het traject vrijwilligerswerk te laten doen.

2 De programmatheorie

In paragraaf 1.1 staat de basisgedachte. De theorie achter deze basisgedachte werken we in dit hoofdstuk verder uit. We splitsen de theoretische achtergrond in drieën:

1. Theorie over de doelgroep.
2. Hoe past de aanpak binnen de What Works criteria (de aangetoonde wetenschappelijke bevindingen over effectiviteit).
3. Theorie over werken in een gedwongen kader die de HKA onderbouwt.

Hier is de theorie in hoofdlijnen aan de orde. In deel 2, het deel met methodische uitwerkingen voor de uitvoerend werkers van de jeugdreclassering, bespreken we de consequenties voor het handelen van de werker.

2.1 Theorie over de doelgroep en het ontstaan van het delictpatroon

In het vorige hoofdstuk zijn een aantal kenmerken van de doelgroep beschreven. Om duidelijk te maken wat deze kenmerken betekenen voor de manier waarop de deelnemers worden benaderd, beschrijven we in dit hoofdstuk een aantal theoretische noties over wat er met deze jongeren aan de hand is.

We gaan in hoofdlijnen in op:

1. bedreigde participatie;
2. het patroon van calculeren: waar heeft dat mee te maken;
3. de combinatie van onwil en onmacht;
4. stagnaties bij de algemene ontwikkelingstaken;
5. extra problemen voor jongeren met een allochtone achtergrond.

1. Bedreigde participatie

In de diverse door ons geraadpleegde beschrijvingen van deze groep valt een aantal zaken op: Zij hebben een zwakke binding met ouders en een zeer zwakke binding met school. Ze hechten weinig waarde aan verwachtingen en oordelen van ouders en leerkrachten. Hun belangrijkste referentiekader is de groep leeftijdsgenoten. De drempel voor normoverschrijdend gedrag is laag, ze hebben weinig te verliezen in termen van genegenheid of status.

Op deze groep is bij uitstek het begrip 'bedreigde participatie'¹⁷ van toepassing.

Jongeren ontwikkelen zich door te participeren in diverse sociale contexten als gezin, school, werk en vriendenkring. Harde kern jongeren hebben de binding verloren met een aantal sociale contexten en verkeren in een vriendenkring die deviant gedrag bevordert. De jongeren zijn zelf niet in staat om deze binding weer te herstellen. Omdat ze de vaardigheden die daarvoor nodig zijn niet hebben, omdat ze onvoldoende steun – bijvoorbeeld van de ouders - hierbij krijgen, omdat ze het krediet van school hebben verspeeld, omdat ze een gedragspatroon en een motivatiepatroon hebben ontwikkeld dat een positieve wending in de weg staat. Het experimenteren en uitproberen, wat eigen is aan de leeftijdsfase, heeft bij deze groep geleid tot een situatie waar het point of no return nabij is.

Consequentie voor de aanpak

De jongere is zelf niet bij machte om de binding te herstellen. De werker is nodig als hersteller van de gezonde context. Omdat de jongere veel krediet heeft verspeeld, kan het nog een hele toer zijn om dit voor elkaar te krijgen. Onderhandelen – onder welke voorwaarden is een instelling bereid de jongere op te nemen - , steun aanbieden aan instellingen, gebruik maken van alle netwerken die je maar kunt verzinnen.

¹⁷ Handboek pag 30

2. Motivatiepatroon

De jongeren worden calculerend genoemd.

'Het gedrag kan calculerend worden genoemd vanwege het feit dat zij de criminele activiteiten veelal niet in een opwelling plegen, maar voor- en nadelen ervan overwegen.'

Gesignaleerd wordt dat het calculeren niet alleen bij het delict wordt ingezet, maar dat dit gedrag zich ook op andere terreinen uit. De term calculerend zegt dus in bredere zin iets over het motivatiepatroon van deze groep. Blijkbaar zijn deze jongeren uit op een positief effect op korte termijn van hun handelen. De gevolgen van hun gedrag op de langere termijn of de gevolgen voor anderen lijken hen niet zo te deren. De vraag is: hoe wordt iemand een calculeerder?

Een aanknopingspunt is te vinden in de theorie van Seligman over 'learned helplessness' (of aangeleerde hulpeloosheid): het ontbreken van handelingscontrole. Seligman beschrijft hoe bij ernstig depressieve patiënten het vertrouwen in een positieve uitkomst van het eigen handelen ontbreekt doordat zij in de loop van hun leven hebben 'geleerd' dat het eigen handelen niet tot succes leidt. Het lijkt wellicht merkwaardig om voor de harde kern een term als 'hulpeloosheid' te gebruiken. Misschien wordt de parallel duidelijker als we het benoemen als 'geleerde onverschilligheid'.¹⁸

Als je in je ontwikkeling, op basis van zorg, aandacht en steun bij de ontwikkelingstaken, positieve ervaringen opdoet, bouw je vertrouwen op in jezelf en in je omgeving. De verschillende sociale systemen kunnen hier aanvullend of compenserend zijn. Je hoeft niet voortdurend je eigen gewin in de gaten te houden, omdat je erop vertrouwt dat anderen ook voor je zorgen. Als je veel teleurstellende ervaringen gehad hebt zijn twee reacties voor de hand liggend. Ofwel je vertrouwt niemand meer, inclusief jezelf, dus ben je hulpeloos. Of je ziet iedereen als een potentiële tegenstander, dus ontwikkel je een fundamenteel wantrouwen in de medemens. Je wordt dan onverschillig en calculerend: 'Eerst zien en dan geloven. Boter bij de vis. Je moet niet denken dat je mij kunt raken. Het kan me allemaal niets schelen.' Onwil en ongeïnteresseerdheid kunnen dus een gevolg zijn van ervaren onmacht: niet in staat zijn om te voldoen aan de verwachtingen, of aan tegenstrijdige verwachtingen. En niet zien hoe je door eigen handelen een ander bestaan zou kunnen verwerven.

Consequentie voor de aanpak

Een zakelijke insteek. 'Vertrouwen' is niet een thema dat de jongere aanspreekt. Het is goed dat de werker inziet dat de jongeren zich vaak veel groter voordoen dan ze zijn. Ze zijn vaak overschat. Er is veel niet gelukt in hun leven, kleine stappen, kleine succeservaringen zijn van groot belang.

3. Onwil of onmacht: motivatie en competenties

In de bovenstaande paragraaf is duidelijk gemaakt dat onwil en onmacht bij deze groep met elkaar verweven zijn. Wat was er eerst? Willen ze het niet omdat ze het niet kunnen? Kunnen ze het niet omdat ze het niet willen? Om het geen 'kip-of-ei' kwestie te maken, moet er een aanpak komen die beide combineert.

Bij de HKA gaat het om jongeren die – bij aanvang van de begeleiding – niet sterk gemotiveerd zijn en die het aan mogelijkheden ontbreekt om zelf iets aan de eigen situatie te veranderen. Zij moeten dus gemotiveerd en geholpen worden.

Motiveren:

- door een simpele keuze voor te leggen: het is óf meedoen aan deze aanpak óf voortaan de strakke juridische afdoening. Daarmee wordt een sterke externe motivatiebron geschapen: de strafverwachting als stok achter de deur.
- door stapsgewijze beloning: vrijheden terugverdienen.
- door voortdurend kleine beloningen in te bouwen (boter bij de vis).

Gedurende het traject kan de externe motivatie langzamerhand plaatsmaken voor een meer interne motivatie.

¹⁸ Deze theorie is niet onderzocht. Het is een veronderstelling van de schrijver dezes, ingegeven door observaties van de werkers. De parallel sluit aan bij het gegeven dat waar vrouwen in ingewikkelde levenssituaties eerder de neiging hebben tot een passieve variant (depressie), mannen de actieve variant (agressie) vertonen. Het sluit ook aan bij de bindingstheorie van Bowlby, waarin de 'basis mistrust' wordt verklaard. Er zijn - tot nu toe - bijna geen meisjes in de harde kern trajecten.

Helpen:

- door taken over te nemen (regelen)
- door een netwerk rondom de jongere te vormen (activeren van oude contacten of helpen bij het opbouwen van een nieuw steunend netwerk).

De groep LVG-ers

Naast de calculeerders is er nog een groep waarbij bovenstaande combinatie van niet willen en niet kunnen vaak wordt aangetroffen: de jongeren met een lichtverstandelijke handicap. Ook zij kunnen in een patroon belanden waarbij de uitkomst is: geen positief toekomstperspectief en veel delictgedrag. Het ontbreekt hun aan de capaciteiten om hier zelf verandering in te brengen, zij laten eenzelfde combinatie en verstremgeling van onmacht en onwil zien. De hierboven beschreven aanpak is ook voor hen een goede.

4. Stagnaties bij algemene ontwikkelingstaken.

Slot (1999) werkt uit voor welke ontwikkelingstaken jongeren tussen de 12 en 21 jaar staan en welke competenties dat vraagt.¹⁹

'We noemen jongeren competent wanneer ze blijk geven van voldoende vaardigheden om de ontwikkelingstaken waarmee zij in het dagelijkse leven geconfronteerd worden, op adequate wijze te vervullen en er geen sprake is van stoornissen of ernstige delicten.' (Slot 1999 pag. 49)

De doelgroep voor de HKA is op een aantal punten niet competent. Zij zijn er niet in geslaagd binding te behouden met belangrijke sociale contexten. In het dagelijkse leven worden zij met een aantal ontwikkelingstaken niet meer geconfronteerd omdat ze zich ervan af hebben gewend. Om de competenties aan te leren, is het nodig om een concrete sociale situatie te creëren waarbinnen geleerd kan worden. Dan kunnen vervolgens concrete, op maat gemaakte oplossingen worden bedacht voor de problemen die hij daar tegenkomt. Nieuw gedrag moet worden geoefend om meteen in de praktijk te worden gebracht.

'Interventies die gericht zijn op beroepsvorming, maar niet voorzien in een stage of werkplek' blijken niet effectief te zijn²⁰. Dus ook vanuit dit model is het ingrijpen in de context te onderbouwen: aanleren van competenties, de gedragsmatig-cognitieve aanpak, veronderstelt een context waar dit succes oplevert. Zowel taakverlichting (overnemen) als taakverrijking (zorgen dat er in de context iets te leren valt) zijn hier aan de orde. Binnen deze context wordt gewerkt aan competentievergroting. Net als bij de reguliere trajecten. Hiervoor kunnen ook effectieve programma's worden ingezet.

5. Extra problemen voor jongeren met een allochtone achtergrond.

Het percentage jongeren met een allochtone achtergrond, dat tot nu toe instroomt in de ITB harde kern verschilt per gemeente. In sommige steden bestaat de lijst van harde kern jongeren bijna uitsluitend uit deze groep, in andere gemeentes is het minder. Landelijk gezien is deze groep oververtegenwoordigd.²¹ In de HKA worden deze jongeren niet als een aparte groep behandeld: het gaat immers om maatwerk, dus moet er altijd aandacht zijn voor de specifieke achtergrond van de jongeren. Toch zijn er elementen waarmee rekening moet worden gehouden. Jongeren met een allochtone achtergrond ontwikkelen een extra competentie: de biculturele competentie.²² Zij kunnen switchen van perspectief, inschatten welke vaardigheid in welke culturele context moet worden ingezet. Naast de normen van de eigen culturele groep moeten zij de normen van de Nederlandse cultuur kennen en herkennen, om later op school en op het werk te kunnen slagen. 'Code-switching' wordt dit ook wel genoemd: weten wanneer je welke culturele vaardigheden in moet of wil zetten. Adequaat omgaan met cultuurverschillen leidt niet alleen tot een betere aanpassing, maar ook tot extra competenties, tot een grotere flexibiliteit dan bij mensen die binnen één cultuur groot worden. Maar dit kan ook een extra stagnatie opleveren. Als het verschil in verwachtingen van de verschillende sociale contexten (bijvoorbeeld tussen gezin en school) groot is, en bovendien het contact tussen de personen in die contexten gering, hebben jongeren

¹⁹ Zie bijlage 2

²⁰ Bartels

²¹ Zie hiervoor o.a. de CRIEM nota

²² Kayzer

enerzijds een moeilijker taak, anderzijds veel speelruimte en een te makkelijk excuus om zich te misdragen. De competentie van het code-switching kan door jongeren positief of negatief ingezet worden: het geeft ze ook de mogelijkheid om naar twee kanten de juiste smoezen in te zetten, om overall buiten schot te blijven. Ook hier is het van belang dat de werker de personen uit de verschillende contexten op één lijn krijgt.

2.2 De Harde Kern Aanpak en de What Works principes

Wetenschappelijk onderzoek heeft geleid tot kennis over wat werkt en wat niet werkt bij (jeugd)reclasseringsinterventies. We weten veel niet (ook al omdat veel niet is onderzocht), maar een aantal dingen weten we wel. Dat wat we weten, is samengevat onder de titel 'What Works'. What Works is een 'kennisbestand voor matching'²³

Wat wordt met elkaar gematcht?

- De hoogte van de recidivekans en de omstandigheden en persoonskenmerken die recidive bevorderen.

en

- De intensiteit en de vorm van de begeleiding.

In het volgende stuk wordt dus aangegeven hoe de intensiteit en de vorm van de HKA passen binnen de matching principes van What Works.

De What Works principes

1. *risicobeginsel: stem de intensiteit van de interventie af op de recidivekans en schadekans*
-wie-
2. *behoeftebeginsel: stem de interventie af op veranderbare criminogene factoren*
-wat-
3. *responsiviteitsbeginsel: kies effectieve interventies en laat deze aansluiten bij de motivatie, mogelijkheden en leerstijl van de jongere*
-waarmee-
4. *professionaliteitsbeginsel: de jeugdreclasserder is in staat om behoeften en methoden op elkaar af te stemmen*
- door wie-
5. *integriteitsbeginsel: voer de interventie volledig uit, zorg als management voor correcte registratie*
-hoe-
6. *eigen contextbeginsel: voer de interventie uit in de sociale omgeving van de jongere*
-waar-

1. HKA en het risicobeginsel

De HKA is bedoeld voor de jongeren met een grote **recidivekans**. Zij scoren hoog op verschillende criminogene factoren.

- In ieder geval hoog op 'delictgeschiedenis'. Het gaat om jongeren die al verschillende malen met justitie in aanraking zijn gekomen, waarbij allerlei lichtere vormen van begeleiding en straffen zijn ingezet zonder het gewenste resultaat.
- Ze scoren ook hoog op verschillende andere schalen. Het gaat om jongeren die een heel patroon van problematisch gedrag vertonen, op allerlei gebieden. B.v. spijbelen of voortijdig schoolverlaten, geen vaste baan of zwart werk, agressie, een ongeregeld bestaan. De problemen komen op de verschillende levensterreinen tot uiting: zoals de relatie met de ouders, met partners, met kinderen, hun school- en werkgeschiedenis, de invulling van de vrije tijd, de vriendengroep.

Dat rechtvaardigt een intensieve inzet door de jeugdreclassering.

²³ Handboek pag. 37

Er is ook een hoog **schaderisico**.

- Schade aan anderen (het gaat hier om veel schade, vaak - niet altijd - om ernstige schade).
- Schade aan reguliere jeugdreclasseringstrajecten (afspraken niet nakomen, voorwaarden negeren, ontvluchten of agressief zijn tegen professionals) is groot.
- Het delict waar de jongere deze keer voor is opgepakt is ernstig: er is een minimale strafverwachting van 3 maanden onvoorwaardelijk.

Dat rechtvaardigt een strakke aanpak, veel controle, inschakelen van de politie bij controle, strakke regie en aansluiting in de keten.

In de HKA wordt een strakke controle van de jongere gecombineerd met begeleiding. Onderzoek naar effectiviteit van controle en begeleiding wijst uit dat dit vooral voor de hoge risicogroep een effectieve manier is. 'Paparozzie & Gendreau (2005) hebben drie stijlen van toezicht met elkaar vergeleken: toezicht gericht op controle, toezicht gericht op begeleiding, en een combinatie van beide. Hun conclusie is dat toezicht dat is gericht op zowel controle als begeleiding veel effectiever is dan toezicht dat zich richt op één van deze componenten.'²⁴

2. HKA en het behoeftebeginsel

De aanpak richt zich op de stabiele veranderbare criminogene factoren. HKA is een verbijzondering van het reguliere jeugdreclasseringswerk, dus ook hier wordt een onderzoek gedaan naar de criminogene factoren en in het plan van aanpak wordt aangegeven op welke criminogene factoren de geplande interventies aangrijpen.

Nogmaals de Big Four²⁵

- Antisociale cognities: opvattingen, waarden, houdingen, rationalisaties en cognitief-emotionele toestanden als wrok, verzet, wanhoop of haat.*
- Antisociaal netwerk.*
- Antisociaal gedrag (nu en in het verleden). Ook verslavingsgedrag wordt hiertoe gerekend. Verslavingsgedrag is een sterke risicofactor.*
- Antisociaal persoonlijkheidscomplex. Waaronder een agressief, egocentrische, impulsief en/of ongevoelig temperament, psychopathie, een zwakke socialisatie en zwakke probleemoplossende vaardigheden.*

Jongeren die tot de harde kern behoren, scoren hoog op a, b en c. Niet op d. (behalve de zwakke probleemoplossende vaardigheden). Centrale factor bij deze jongeren is b: de antisociale context of anders gezegd: het ontbreken van een sociale context waarin gewerkt kan worden aan een positief toekomstperspectief.

Specifiek voor HK is dat de werker ingrijpt in het antisociale netwerk. De doelgroep heeft weinig positieve bindingen met de samenleving, is de aansluiting kwijt bij sociale contexten, leidt een ongestructureerd leven. De jongeren om wie het gaat verkeren in situaties en groepen waar zij niet de vaardigheden leren die een positief toekomstperspectief bieden, sterker nog: waar zij vaardigheden leren die een positieve ontwikkeling in de weg staan. De aanpak richt zich op het neerzetten van een context voor de jongere waarin dit wel mogelijk is. De werker zorgt voor een structuur, grijpt in in het sociale netwerk; op het moment dat de jongere start is er een volledig weekprogramma (zie ook principe 6).

Dit weekprogramma vormt tegelijkertijd het verplichte kader, de jongere moet zich hieraan houden, zo niet dan stopt het traject en volgt alsnog detentie. De mensen die in het leven van de jongere een rol spelen, worden zoveel mogelijk betrokken bij de trajecten. Ouders worden medeverantwoordelijk gemaakt voor de controle, leerkrachten worden ondersteund in hun rol, de werker zorgt ervoor dat bij alle actoren de neus dezelfde kant opstaat.

Binnen dit kader begeleidt de itb-er de jongere, de ouders en andere personen uit de context van de jongere. In de eerste fase is dat vooral gericht op de vraag: houdt iedereen het vol? Lukt het

²⁴ Bosker en Poort, modernisering toezicht

²⁵ Handboek pag. 39

om aan de eisen te voldoen? Kan de jongere zijn gedrag zodanig aanpassen dat hij binnen de perken blijft? Wat vraagt dat van de anderen? Wat moet er eventueel extra worden ingezet? Het kan bijvoorbeeld nodig zijn dat er al snel met de jongere aan agressieregulatie wordt gewerkt. Of dat de ouders extra ondersteund worden in hun pedagogische rol. Dus de werker prioriteert in de eerste fase die dingen die absoluut nodig zijn om binnen de kaders te blijven.

Daar waar zich problemen voordoen, kiest de werker een tweekantige strategie:

- helpen bij het oplossen van het probleem (met de jongere, soms voor de jongere).
- het vergroten van de probleemoplossende vaardigheden. Acties met de jongere voorbereiden, oefenen, opdrachten geven.

De jongere vertoonde sterk antisociaal gedrag (c dus). Er worden nu eisen gesteld aan zijn gedrag. Doordat de werker intensief contact heeft met alle actoren, is hij op de hoogte van wat de jongere doet. De werker maakt afspraken met de contactpersonen over de aanpak. De jongere wordt consequent aangesproken op zijn gedrag (complimenten als het goed gaat, bijsturing als het niet goed gaat). Er is een duidelijk beloning- en strafsysteem rondom het dwingende kader (als je jongere zich goed aan de afspraken houdt, verdient hij vrijheden terug; komt hij de afspraken niet na dan is er het systeem van de gele en rode kaarten).

Na de eerste twee maanden, met vooral de aandacht op het volhouden van het programma, op controle en bijsturing, wordt in een volgende fase planmatig gewerkt aan het teruggeven van vrijheden. Bedoeling is dat de jongere stapsgewijs leert om de structuur vol te houden ook zonder de hete adem van de werker in de nek. Het kan hierbij nodig zijn te werken aan probleemoplossende vaardigheden of belemmerende denkpatronen. De werker heeft voldoende tijd om, als dat geïndiceerd is, een sova of cova training met de jongere te doen (het verdient dus aanbeveling dat HK-werkers gekwalificeerde sova/cova trainers zijn).

Doordat de jongere stapsgewijs vrijheden terugverdient, zijn er meer prikkels om het oude gedrag weer op te pakken. Met de jongere risico's analyseren en oplossingsstrategieën bedenken is aan de orde.

3. HKA en het responsiviteitsbeginsel.

Hoe krijg je deze jongeren mee? Welke kenmerken zijn van belang en hebben invloed op de interventies? Welk motivatiepatroon is er, hoe sluit je hierop aan?

De aanpak sluit aan op de volgende kenmerken van de doelgroep:

- a. het zijn jongeren die calculerend gedrag vertonen
- b. eerdere vormen van hulpverlening en begeleiding zijn mislukt. De jongeren hebben over het algemeen weinig vertrouwen in de hulpverlening.
- c. het zijn jongeren die 'weinig te verliezen' hebben, of al veel verloren hebben aan waardering van relevante anderen: mislukt op school, ruzie thuis, negatief beoordeeld door de omgeving.
- d. het zijn jongeren die onverschillig zijn geworden: zeggen niet te willen maar ook blijken niet te kunnen.
- e. de jongeren brengen veel tijd door op straat, ongestructureerd, omkering dag- en nachtritme.
- f. een deel van de doelgroep heeft een lage IQ (niet altijd eerder vastgesteld; vaak is hun falen geweten aan hun 'gebrek aan motivatie').

Ad a.

Calculeren zegt iets over de manier waarop deze jongeren te motiveren zijn. In de aanpak wordt vanaf het eerste contact bij de calculerende stijl aangesloten door:

- de jongere te laten kiezen uit ófwel deze aanpak ófwel detentie.
- te benadrukken dat het gaat om een laatste kans.
- gedurende het traject bij keuzes altijd winst- en verliesrekeningen te maken.
- de jongere vrijheden te laten verdienen: houdt hij zich goed aan de afspraken, dan kan hij op van tevoren vastgestelde momenten meer vrijheid krijgen.

Ad b.

Er wordt aangesloten bij het geringe vertrouwen in de hulpverlening door:

- daadwerkelijk hulp te bieden.
- consequent en betrouwbaar te zijn. De begeleiders van de HKA hebben een directieve en zakelijke stijl; hanteren de regels, doen wat ze beloven en waarmee ze hebben bedreigd.
- van 'vertrouwen' geen thema te maken. De jongere hoeft niet te zeggen dat hij de werker vertrouwt, de jongere moet doen wat de werker zegt.

Ad c.

Er wordt aangesloten bij 'weinig te verliezen' door:

- te zorgen dat de jongere iets te verliezen heeft. De werker investeert, gelooft erin. Het netwerk investeert. Door een échte kans te geven. Vervolgens is het aan de jongere om het waar te maken.
- een positief toekomstperspectief te ontwikkelen.
- als werker veel te investeren in het zoeken van een school of werk, regelen van huisvesting, herstel van contact met ouders. De werker of instelling heeft voor HKA een eigen netwerk, contacten met instellingen die bereid zijn te investeren in deze doelgroep. Er wordt aan de start van het traject veel geregeld voor de jongere. De werker zorgt voordat het traject start dat het weekschema van de jongere volledig gevuld en gestructureerd is.

Ad d.

Er wordt aangesloten bij de onverschilligheid, het zeggen niet te willen door:

- uit te gaan van minimale startmotivatie;
- de startmotivatie te creëren door de keuze die wordt voorgelegd;
- geen pogingen te doen de jongere 'over te halen' mee te doen. Het is een zakelijk voorstel.
- jongeren die het voorstel afwijzen ook niet in begeleiding te nemen;
- strak te controleren;
- 'niets is motiverender dan succes' . Helpen, regelen, zorgen dat de jongere successen kan behalen. Directieve inzet van de werker.

Er wordt aangesloten bij niet kunnen door:

- een aantal dingen bij de start over te nemen;
- te investeren in het ontwikkelen van een blijvende steunstructuur voor de jongere, een gezond sociaal netwerk;
- de ouders te betrekken in het traject.

Er wordt aangesloten bij de combinatie van niet willen en niet kunnen door:

- een instruerende stijl te hanteren. Veel sturing, helderheid over de taken die moeten worden verricht, duidelijke opdrachten. Controleren hoe de opdrachten zijn gedaan. Kleine stappen als dat nodig blijkt. Als het traject loopt en de motivatie toeneemt, kan overgeschakeld worden op een stijl die meer ondersteunend is. (zie handreiking 4 Handboek)

Ad e.

Er wordt aangesloten bij het gebrek aan structuur door:

- een structuur op te leggen.

Ad f.

Er wordt aangesloten bij het eventuele lage IQ door:

- de strakke structuur;
- heldere gedragsafspraken, veel instructie;
- het overnemen van dingen die geregeld moeten worden;
- bij deze doelgroep kan het nodig zijn om heel basaal normatief bezig te zijn. Uitleggen wat mag en wat niet mag. Zonder nuances.

4. HKA en het professionaliteitsbeginsel.

De HKA is niet een aanpak die door iedere jeugdreclasseringswerker uitgevoerd kan worden. Het strakke controlerende karakter van de trajecten en de zakelijke insteek, vragen om een bepaald type werker. Scholing in de aanpak is een tweede voorwaarde.

De organisatie is er verantwoordelijk voor dat de werkers de juiste opleiding krijgen en dat de noodzakelijke voorzieningen geregeld zijn. Naast een methodiekbeschrijving is er ook een implementatieplan nodig, waarin dit wordt uitgewerkt.

5. HKA en het integriteitsbeginsel.

Moet door de organisatie bewaakt worden. Dit betekent niet alleen dat intern de methode strak moet worden gehouden, maar dat ook extern geïnvesteerd moet worden: korte lijnen in de keten, bewaking van de criteria bij de instroom, goede afspraken met de politie over controle, stipte reactie van het OM op terugmelding. Binnen de gemeente aandringen op voorzieningen. In de methodiekbeschrijving worden de voorwaarden beschreven.

6. HKA en het eigen contextbeginsel

Jongeren ontwikkelen zich door te participeren in diverse sociale contexten als gezin, school, werk en vriendenkring. Jongeren isoleren of afsnijden van contexten beperkt of blokkeert hun mogelijkheden zich te ontwikkelen. Het ervaren en leren in die contexten biedt hun alternatieven voor delinquent gedrag om hun doelen te bereiken. De jongere die delicten pleegt, moet daarom zo veel mogelijk in deze contexten blijven participeren.

De HKA is een alternatief voor detentie. De jongere is 'aan de beurt' voor een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf. Door inzet van de HKA wordt geprobeerd dit te voorkomen. Maar: de context waarin de jongere functioneerde voordat hij werd aangehouden, is een context waarin weinig alternatieven voor delinquent gedrag worden geboden. De jongere participeert niet of nauwelijks in contexten die steunend zijn, de context die er wel is (de straat) werkt mee aan het probleemgedrag.

Centrale opgave voor de HKA is om een context te creëren waarin geleerd kan worden. Om gericht te kunnen werken aan competentievergroting moet eerst het contact met sociale contexten worden hersteld en structuur worden aangebracht. Hier komen twee zaken mooi bij elkaar: de noodzaak van een controleerbaar kader - de 'extramuraal detentie' vanwege het strafkarakter - en de noodzaak van structuur en verbinding met een sociale context om aan gerichte gedragsverandering te kunnen werken.

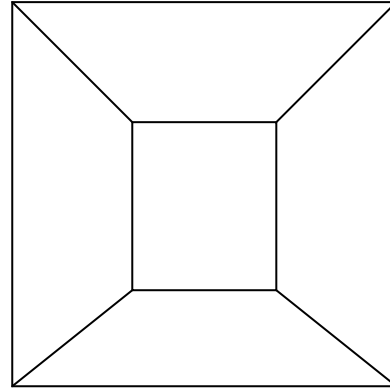
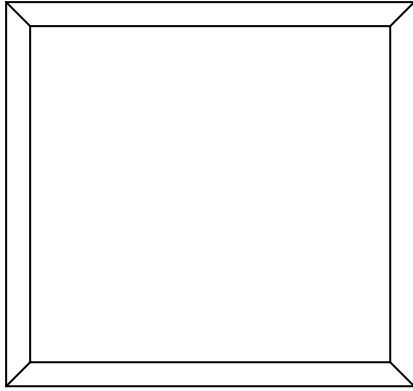
Het kader waarin de jongere vastzit bij de HKA is tegelijk voorwaarde om aan gerichte gedragsveranderende interventies te kunnen werken. Deze interventies vinden plaats binnen de eigen - nieuwe - context. Binnen het kader kunnen erkende programma's voor competentieontwikkeling worden ingezet of kan in de begeleiding gericht aandacht worden besteed aan het ontwikkelen van een positiever toekomstperspectief. Al doende loopt de jongere tegen hobbels aan, de begeleider helpt die te slechten, ondersteunt bij het aanleren van nieuw gedrag en denken in de dagelijkse leefsituatie.

2.3 Werken in gedwongen kader: controle en begeleiding gecombineerd.

In het verleden werden controle en begeleiding nog wel eens als tegenstrijdige begrippen gezien. In de modernere theorievorming worden ze met elkaar gecombineerd. Controle hoeft begeleiding niet in de weg te staan. In het gunstigste geval versterkt controle de agogische insteek. Belangrijk is het concept 'onvrijwillige transactie' (handboek 127 e.v.). Centraal daarin staat dat naarmate er door de striktheid van het kader meer vrijheidsverlies wordt ervaren door de jongere, de werker ook meer werk moet maken van het geven van keuzevrijheid *binnen* dit kader. Het onderscheid tussen wat in het kader zit en wat de begeleidingsruimte is, is daarbij essentieel.

De trajecten hebben een kader en binnen dit kader vindt de begeleiding plaats. Het kader staat vast, is door justitie opgelegd, de begeleidingsruimte is 'vrij in te vullen'

In een beeld: het kader is de lijst van het schilderij, het werk binnen dit kader is het schilderij zelf. Hoe groter de lijst, des te kleiner het schilderij.

Bij de HKA is er een heel strikt juridisch kader (tekening rechts): de jongere komt vrij onder heel strakke voorwaarden. Niet in de eerste plaats omdat dat pedagogisch gewenst is, maar om de maatschappij te beschermen tegen het delictgedrag van de jongere. De jongere is gemarginaliseerd, delicten plegen is voor hem tamelijk aan de orde van de dag, een vaste dagstructuur ontbreekt. Deze jongeren komen pas vrij als er een dagstructuur is 'opgezet' waarin ze als het ware in 'extramurale detentie' zitten. In een dergelijke constructie is controle op de kaderafspraken essentieel: is de jongere waar hij volgens het weekschema moet zijn? Het weekschema is in dit traject dus een controle-instrument. Overtreedt de jongere de kaderafspraken, dan wordt hij teruggerapporteerd. Er is een flinke 'stok achter de deur': de strafverwachting is minstens een aantal maanden detentie. Het kader is niet onderhandelbaar in het contact tussen de werker en de cliënt. Zodra het is vastgesteld door justitie zijn werker en cliënt eraan gebonden. Verruiming van dit kader kan slechts door dit voor te stellen aan de ketenpartners. De strengheid van de werker, als het gaat over het kader, is gegeven. Dat is niet een stijlkeuze, dat is een zakelijke kwestie, een must. De controle valt als het ware 'buiten de werkrelatie'.²⁶

Binnen dit kader zit de begeleidingsruimte. De theorie over onvrijwillige transacties zegt: Naarmate er meer vrijheidsverlies en lotscontrole wordt ervaren door de cliënt, zal er meer 'reactance' optreden: de natuurlijke verzetsreactie van mensen tegen inperking van hun vrijheid. De werker reageert op reactance door:

1. er aandacht aan te besteden, het te benoemen;
2. helder te zijn over de eigen rol en de twee kanten daarvan: oppasser en ondersteuner;
3. de eisen duidelijk en consequent te stellen;
4. de vrijheid niet onnodig in te perken; Werk te maken van het bieden van keuzemogelijkheden binnen het kader;
5. aan te sluiten bij de doelen van de jongere.

Hoewel dat voor alle jeugdreclasseringscontacten geldt, geldt het het sterkst voor de HKA. De HKA is het meest strakke traject dat de jeugdreclassering te bieden heeft, de vrijheid van de jongere wordt hier het sterkst ingeperkt. De jongere 'zit vast' in een stelsel van afspraken. Helderheid over de twee kanten van de rol is ook voor de ketenpartners van belang. Waar zit de vrijheid van de jongere en de werker wel. Waarover wordt overlegd met de jongere, waar is de ruimte waarbinnen de fouten kunnen worden gemaakt?

²⁶ op een andere plek is uitgewerkt hoe deze strakke structuur ook pedagogisch wenselijk is. Hoe het structurend werkt in het leven van de jongere en hoe het leren mogelijk maakt. Maar in eerste instantie is de structuur het juridische kader. Deze benadering maakt voor iedereen duidelijk waarom er gecontroleerd moet worden en waarom dat niet door de jeugdreclasseringswerker alleen kan gebeuren. Het is niet vanwege de werkrelatie met de jeugdreclasseringswerker dat er gecontroleerd moet worden, het is vanwege de juridische inkadering.

Deel 2 Harde Kern Aanpak

Methodische uitwerkingen voor de jeugdreclasseringswerker

Inleiding op deel 2

In de volgende hoofdstukken worden de verschillende fasen in het traject uitgewerkt. Er wordt beschreven wat specifiek voor de HKA is. In het handboek jeugdreclassering staan uitgebreide uitwerkingen van de verschillende fasen in het proces, worden de doelen en de middelen per fase geschetst en worden de basisregels per fase gegeven. Deze gelden onverkort voor de HKA. Maar HKA is een traject met een aantal heel specifieke kenmerken, die in dit deel worden uitgewerkt.

In het handboek jeugdreclassering wordt het werkproces beschreven aan de hand van de fasen diagnostiek, planvorming, uitvoering, evaluatie en afsluiting. De HKA wijkt op een paar punten van deze lijn af.

Er zijn twee 'voorfasen':

- de fase van de selectie van deelnemers;
- de fase van het regelen van een context.

Bij een HKA traject loopt het tijdschema van de jongere en de werker niet parallel. De werker is (soms al een paar weken) bezig voordat de jongere met de HKA start.

Specifiek voor de HKA is ook de uitwerking van het tussentijds stopzetten van het traject.

Samengevat verloopt een traject als volgt.

DE VOORBEREIDINGSFASE

Het HKA-traject start voor de werker (nog niet voor de jongere).

1. Kiezen voor de HKA: de rol van de jeugdreclasseringswerker bij de instroom

De jongere is aangehouden. In de vroeghulp, door de jeugdreclassering of de raad, wordt duidelijk dat het om een potentiële kandidaat voor de HKA gaat. Lokaal bestaan varianten op deze werkwijze. Een aanpak die goed werkt, is om met de ketenpartners een lijst van potentiële kandidaten op te stellen. Zodra een jongere die op de lijst staat, wordt aangehouden, doet een itb-er de vroeghulp en de intake HKA.

Er wordt aan de rechter-commissaris voorgesteld om de jongere in bewaring te stellen zodat een onderzoek HKA kan starten. Hoe meer voorwerk er is gedaan, hoe sneller dat kan. De werker spreekt met de jongere, de ouders, en eventuele andere betrokkenen om te beoordelen of de jongere een kandidaat is voor de HKA.

In deel 1, hoofdstuk 1, is ingegaan op de criteria en de rol van de verschillende ketenpartners. In deel 2 wordt de rol van de jeugdreclasseringswerker verder uitgewerkt. Als de verschillende beoordelaars het met elkaar eens zijn, wordt de keuze aan de jongere voorgelegd. Zegt de jongere ja, dan gaat de werker verder met de tweede stap. Zegt de jongere nee, dan is het aan justitie om de volgende stappen te zetten (het O.M. zal dan een onvoorwaardelijke detentie eisen).

2. Diagnose en planvorming

Het maken van een diagnose en plan van aanpak dat ter fiattering aan de raadkamer of de rechter wordt voorgelegd. De hoofdlijn van dit plan is altijd dat de jongere verplicht is zich te houden aan het door de werker opgestelde weekprogramma en dat iedereen uit de context betrokken wordt bij het traject. De jongere tekent een bereidverklaring, evenals de ouders. De inbewaringstelling wordt nog gecontinueerd, tot het moment dat het weekprogramma is geregeld.

3. Een structuur opzetten

De werker grijpt in in de context van de jongere, zorgt ervoor dat er een weekstructuur is die én het leven van de jongere een positieve draai geeft én controleerbaar is.

DE UITVOERINGSFASE

Het HKA-traject start voor de jongere

4. Eerste fase van de uitvoering: de eerste twee maanden

De jongere krijgt bij vonnis of bij schorsing een HKA opgelegd. Hij komt vrij uit detentie en stapt in de strakke structuur van het weekprogramma. De jongere wordt voorgesteld aan de politie.

De jongere heeft nauwelijks vrijheid. De nadruk ligt op het kader: controleren of de jongere zich aan het schema houdt en op het oplossen van praktische problemen. De itb-werker heeft veel contact met iedereen die met de jongere te maken heeft. Checkt of de jongere zich aan de afspraken houdt, bespreekt eventuele ingewikkeldheden, ondersteunt bij het bedenken van oplossingen hiervoor. De werker controleert de jongere intensief. De inspanningen zijn in de eerste fase vooral gericht op het binnen de kaders blijven. Gaat het lukken, slaagt de jongere erin om binnen het schema te leven, welke moeilijkheden zijn er, hoe zijn daarvoor praktische oplossingen te bedenken? 'Verlichten van acute en praktische problemen' noemt het handboek dat.

De ITB-er controleert instrueert en overtuigt de jongere en ondersteunt en coacht de ouders en de instellingen die met de jongere te maken hebben.

5. Tweede fase van de uitvoering: de volgende vier maanden

Gecontroleerd ruimte geven. De jongere verdient stapsgewijs vrijheden terug. Op van tevoren vastgestelde evaluatiemomenten en afhankelijk van de resultaten. De itb-werker houdt in de gaten hoe dat gaat, of de jongere de nieuwe vrijheid aankan. De inzet van de werker verschuift langzamerhand van controle naar loslaten, van eisen en regelen naar begeleiden en ondersteunen. In deze tweede fase kan een plan van aanpak worden gemaakt met doelen die ook voor de reguliere trajecten gelden (zie Handboek pag. 66). In deze fase wordt waar nodig gewerkt aan het vergroten van de competenties van de jongere. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van effectieve programma's.

EVALUATIE EN AFSLUITING

Het traject heeft een van tevoren afgesproken duur (6 maanden) en kent dus een vaststaand einde. In de eindevaluatie wordt bekeken of de doelen zijn gehaald, dat wil zeggen dat de jongere het zonder de intensieve steun en controle van de HKA-werker afkan. Als dat niet zo is, kan in de schorsingsvariant overwogen worden om de rechter te vragen om bij vonnis nog een keer HKA op te leggen (dus om feitelijk de HKA te verlengen). In de vonnisvariant kan dit niet.

Na een HKA volgt in de meeste gevallen een verplicht jeugdreclasseringscontact.¹ Soms is aanvullende vrijwillige hulpverlening nodig. Zorgvuldige overdracht naar de reguliere jeugdreclasseringswerker is nodig. Hierbij is van belang ook goed te kijken naar de mate van controle die nog nodig is. (Met name bij de vonnisvariant, waar verlenging van de HKA niet mogelijk is, moet gekeken worden in welke mate een reguliere jeugdreclasseringswerker de benodigde intensiteit en stijl kan leveren. Er kan overwogen worden om in een dergelijk geval de reguliere begeleiding toch nog door de HKA-werker te laten uitvoeren.)

¹ in de schorsingsvariant volgt een zitting, waarbij meestal nog 2 jaar Hulp en Steun wordt opgelegd. In de vonnisvariant is de HKA onderdeel van 2 jaar Hulp en Steun en is er dus nog ongeveer 1 ½ jaar regulier jeugdreclasseringscontact.

In schema ziet de Harde Kern Aanpak er als volgt uit:

Vorbereidingsfase		
	Wat	Hoe
1. Instroom	<ul style="list-style-type: none"> - Zorgen voor instroom van de beoogde doelgroep - Besluiten dat jongere geschikt is voor HKA 	<ul style="list-style-type: none"> - Informatie verzamelen - Beoordelen delictpatroon, motivatie, geschiktheid - Informeren jongere over HKA - Keuze HKA aan jongere voorleggen - Overleggen met ketenpartners
2. Diagnostiek en Planvorming	<ul style="list-style-type: none"> - Vaststellen wat er moet gebeuren - Vaststellen plan van aanpak - Vastleggen nieuwe context 	<ul style="list-style-type: none"> - In kaart brengen van criminogene en beschermende factoren jongere - In kaart brengen van criminogene en beschermende factoren context - Opstellen plan van aanpak
3. Een structuur opzetten	<ul style="list-style-type: none"> - Er is een volledig ingevuld weekprogramma 	<ul style="list-style-type: none"> - Regelen school, werk, wonen, sport - Controle afspraken met politie en netwerk
Uitvoeringsfase		
	Wat	Hoe
1. De eerste twee maanden	<ul style="list-style-type: none"> - Geen vrijheid; nadruk op controle - Directief hulp bieden 	<ul style="list-style-type: none"> - Intensief contact met jongere, ouders en netwerk - Controleren - Directieve, sturende stijl - Belonen gewenst gedrag - Gele kaarten/ rode kaarten
2. De volgende vier maanden	<ul style="list-style-type: none"> - Gecontroleerd ruimte geven - Interventies gericht op verandering van gedrag en denkpatronen 	<ul style="list-style-type: none"> - Vrijheden terugverdienen - Inzetten effectieve interventies - Trainen van zelfcontrole - Activeren belangrijke sleutelfiguren - Gele kaarten/ rode kaarten
Evaluatie en afsluiting		
	Wat	Hoe
1. Tussenevaluatie	<ul style="list-style-type: none"> - Plan tussentijds bijstellen 	<ul style="list-style-type: none"> - Iedere vier weken - Na twee maanden: vrijheid terugverdiend? - Bericht naar ketenpartners
2. Eindevaluatie	<ul style="list-style-type: none"> - Afsluiten traject - Begeleiding overdragen 	<ul style="list-style-type: none"> - Vaststellen met de jongere - Vaststellen van sleutelfiguren - Overdracht naar de reguliere JR - Rapportage naar ketenpartners
3. Afsluiten	<ul style="list-style-type: none"> - Markeren afsluiting 	<ul style="list-style-type: none"> - Officieel: in aanwezigheid van betrokkenen - Persoonlijke, afsluitende activiteit met de jongere

De verschillende stappen worden in de volgende hoofdstukken verder uitgewerkt.

1 De voorbereidingsfase

Vorbereidingsfase		
	Wat	Hoe
1. Instroom	<ul style="list-style-type: none"> - Zorgen voor instroom van de beoogde doelgroep - Besluiten dat jongere geschikt is voor HKA 	<ul style="list-style-type: none"> - Informatie verzamelen - Beoordelen delictpatroon, motivatie, geschiktheid - Informeren jongere over HKA - Keuze HKA aan jongere voorleggen - Overleggen met ketenpartners
2. Diagnostiek en Planvorming	<ul style="list-style-type: none"> - Vaststellen wat er moet gebeuren - Vaststellen plan van aanpak - Vastleggen nieuwe context 	<ul style="list-style-type: none"> - In kaart brengen van criminogene en beschermende factoren jongere - In kaart brengen van criminogene en beschermende factoren context - Opstellen plan van aanpak
3. Een structuur opzetten	<ul style="list-style-type: none"> - Er is een volledig ingevuld weekprogramma 	<ul style="list-style-type: none"> - Regelen school, werk, wonen, sport - Controle afspraken met politie en netwerk

1.1 Kiezen voor de HKA: de rol van de jeugdreclasseringswerker bij de instroom

Doel van deze fase is: het zorgen voor instroom van de beoogde doelgroep.

De jongere zit in detentie. De eerste selectie gebeurt door raad en OM, op basis van de criteria waar zij verantwoordelijk voor zijn. Vervolgens krijgt de jeugdreclasseringswerker de opdracht om te bekijken of de jongere geschikt is voor de HKA. De werker voert hiervoor een aantal gesprekken, met de jongere en met de ouders. De werker volgt hierbij de 3 routes die in het handboek zijn beschreven.

Doel van de *wetenschappelijke* route in deze fase:

vaststellen dat de intensiteit van het HKA traject en de strakke manier van controleren passend zijn. Dat er sprake is van een hoog recidive- en schaderisico. Wat de criminogene factoren zijn, of de jongere een ongestructureerd bestaan heeft waarin het plegen van delicten eerder regel dan uitzondering is en er weinig verbinding is met de reguliere maatschappij. Dat de stijl van werken bij HKA past bij de motivatie, de leerstijl en het gebrek aan mogelijkheden van deze jongere.

Doel van de *normatieve* route in deze fase:

dat de jongere voldoende informatie heeft om de keuze te kunnen overwegen en ervaart dat het menens is; dat de voorgespiegelde reactie ook daadwerkelijk zal volgen. En dat de ouders zich realiseren dat ze een taak krijgen in het traject.

Doel van de *pragmatische* route in deze fase:

dat het voor de werker duidelijk is wat er allemaal geregeld moet worden om het kader strak en controleerbaar neer te zetten en om voor de jongere een regulier bestaan mogelijk te maken.

Taken van de werker zijn:

- Informatie verzamelen.
- Beoordelen van het delictpatroon (calculerend), de motivatie, en de geschiktheid van de HKA voor deze jongere (criteria 2, 5 en 6, zie hoofdstuk 1.5).
- Helder uiteenzetten wat de HKA is en de jongere de keuze voorleggen.
- Overleggen met de ketenpartners over de geschiktheid van de kandidaat.

Informatieverzameling: wat is er al beschikbaar?

De werker verzamelt de informatie die er al is. Als er al een jeugdreclasseringscontact is, overlegt de werker met de collega die de jongere in begeleiding heeft. In principe is er bij een jongere die tot de harde kern behoort een redelijk gevuld dossier. De jongere is al enige tijd in beeld bij de verschillende partners. Er is al uitgebreid onderzoek naar de jongere en zijn context gedaan, er is vaak een BARO gedaan. Er wordt gebruik gemaakt van de uitkomsten van de risicotaxatie. De zorg over het functioneren op verschillende levensgebieden bestond al, eigenlijk staat niemand ervan te kijken dat hij weer een delict pleegt. Eventueel is nog een aanvullend onderzoek nodig om te bezien of er op dit moment contra-indicaties zijn.

Beoordelen van de instroomcriteria

De jeugdreclasseringswerker voert een aantal gesprekken. Met de jongere, met de ouders en met andere personen uit de context (zie handreikingen daarvoor in het handboek).

Gesprek(ken) met de jongere

De itb-er moet beoordelen wat voor vlees hij in de kuip heeft. Het gaat hier om het inschatten van de responsiviteit.² Is de werker van oordeel dat de HKA past bij deze jongere? Ziet hij het zitten om met deze jongere een HKA traject in te gaan? Er zijn veel mensen die deze jongere niet vertrouwen, niet geloven dat er ooit nog iets van hem terecht zal komen. De jongere heeft ook niet bijster veel vertrouwen in de medemens. In de HKA is een actor nodig die sterk stimulerend en overtuigend kan zijn. Ten opzichte van de jongere, maar ook in de context. Als de werker er niet in gelooft, dan gelooft niemand erin. Dan is de mislukking al ingebakken.

Het gaat om jongeren die bij de reguliere begeleidingen uitvallen. De werker in de reguliere begeleiding kan ze te weinig op de huid zitten, de 'schade aan het traject' is bij regulier waarschijnlijk groot. De vraag voor de itb-er is nu: zal de jongere goed reageren op het strakke kader, de zakelijke stijl, de structuur, de keuzes die worden aangeboden? Biedt de structuur kansen? Of werkt die juist contraproductief? Jongeren met een gebrekkige impulscontrole zullen bijvoorbeeld vrij snel uit het traject vallen. Zij zijn niet geschikt voor een dergelijke strakke, verplichte, gecontroleerde structurering van hun leven, houden dat niet vol.

Bij de beoordeling speelt het 'verhaal' dat de jongere vertelt rond het delict een belangrijke rol. 'Dit verhaal geeft veel inzicht in de manier waarop de jongere tot het plegen van delicten is gekomen, de situatie die tot het delict heeft geleid en de betekenis die het delictgedrag heeft voor de jongere'.³ De itb-er voert met de jongere een gesprek, waarin al snel duidelijk wordt of de jongere een calculerende stijl heeft. De manier waarop de jongere reageert op de uitleg van de werker over het traject ('Wat levert het me op?') is hierbij indicatief.

Gesprek met de ouders

De itb-er stelt vast hoe de gezinssituatie is. Kan de jongere terug naar huis, wat is de draagkracht voor de controle, manipuleert de jongere de ouders, kan het de ouders iets schelen, zijn ze bang voor hem?

Als de jongere terug naar huis kan, vraagt de trajectbegeleider, voorafgaand aan de start van het traject, de medewerking van de ouders. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de module 'Gesprekken met ouders', die als bijlage 1 is toegevoegd. Ouders kunnen een belangrijke rol in het traject spelen. Als een jongere thuis woont, betekent het deelnemen aan HKA ook heel wat in de thuissituatie. Een kind dat voortdurend op pad was, is nu vaak over de vloer. De ouders moeten

² Zie Handboek pag. 39

³ Handboek 2.2, pag. 101

zich dat realiseren. En bereid zijn mee te werken aan het controlerende karakter van het traject. Het gaat vaak om ouders die de greep op hun kind zijn kwijtgeraakt en die eigenlijk niet veel hoop meer hebben dat het nog goed zal komen. Ook voor de ouders is het feit dat de jongere er zelf voor heeft gekozen zijn leven te veranderen, soms een belangrijke stimulans om mee te werken. Zij nemen de rol die ze hadden lagen schieten weer op zich. Dat ze de jongere controleren 'omdat het van de trajectbegeleider moet', geeft ze een betere basis.

Gesprekken in de context

De werker voert gesprekken in de context om te bekijken of er voldoende perspectief te maken is. Als de jongere niet bij zijn ouders kan wonen, zijn er dan alternatieven? Zijn er mogelijkheden voor hem terug te gaan naar school, waar zijn de deuren al dicht? Kan hij terug en onder welke condities? Zijn er andere mogelijkheden voor daginvulling? Hoe kan een vrijetijdsinvulling gerealiseerd worden?

De keuze aan de jongere voorleggen

De jongere kan ja of nee zeggen. Er is een startmotivatie bij de jongere nodig. Zonder die motivatie is er geen HKA mogelijk. Zegt de jongere nee, dan volgt een 'traditionele' afdoening. Zegt hij ja, dan wordt de rechter commissaris verzocht, de voorlopige hechtenis te verlengen. Tijdens de verlenging maakt de trajectbegeleider samen met de jongere een plan van aanpak dat aan de raadkamer of de rechter wordt voorgelegd. Het opzetten van een structuur, het regelen van een werkbaar weekprogramma, gebeurt ook nog tijdens de hechtenis.

Methodische handreikingen

- ***Helder vaststellen van de keuzemogelijkheden***

De jongere moet zelf de keuze voor deelname maken. Werkers zetten dit scherp aan in een heldere stijl, bijvoorbeeld als volgt:

'Je staat nu voor een belangrijke keuze: kies je ervoor om je leven een andere wending te geven (om de 'omslag te maken', om te 'breaken') of kies je ervoor op de ingeslagen weg door te gaan? De consequenties van beide keuzen zijn helder: ga je door zoals je nu bezig bent, dan beschouwt justitie je voortaan als iemand die zelf voor het criminele pad heeft gekozen en zal de behandeling daarop afstemmen. Je wordt intensief in de gaten gehouden door de politie en de officier komt je nergens meer in tegemoet. Maak je de keuze voor de HKA, dan ga je een zware tijd tegemoet, maar dan bieden wij je intensieve steun en begeleiding.'

- ***Helder informeren over de inhoud van het traject***

De jongere wordt goed geïnformeerd over de inhoud van het traject en de eisen die gesteld worden. Er wordt niet onder stoelen of banken gestoken dat het behoorlijk zwaar is.

Een geïnterviewde trajectbegeleider formuleert dit vaak in de volgende stijl:

'Je denkt misschien, mooi, dan hoef ik niet te zitten, maar ik zal je zeggen, je wordt op een gegeven moment hartstikke gek van ons. Want we controleren alles.'

De kosten, wat er allemaal niet leuk is aan het traject, moeten goed worden neergezet. Dat er een volledig ingevuld dagrooster is, dat de jongere huisarrest heeft als er geen activiteit ingeroosterd is, dat hij niks kan doen zonder toestemming. Dat iedereen alles van elkaar weet, dat er voortdurend contact over hem is tussen alle volwassenen die met hem te maken hebben.

Aan de andere kant (de baten): dat de rechter garandeert dat de jongere geen onvoorwaardelijke straf krijgt als hij het traject afmaakt. Hij krijgt hulp met school, met werk. Er wordt voor gezorgd dat hij een goede start kan maken op school, dat een normale schoolgang mogelijk is, de jongere niet in een achtergestelde positie komt op school. En alles wordt gericht op de toekomst. De jongere wil iets hebben om naar uit te kijken. Waar wil hij zijn als hij 10 of 20 jaar verder is? (De ervaring leert dat ze allemaal een baan, een huis, een gezin willen.) En dan wordt hulp geboden bij het vinden van de goede opleiding, zodat de toekomst weer wat zonniger is. En er wordt bemiddeld bij de ouders.

De werker moet dus de kosten niet onder stoelen of banken steken. Liever te zwaar aangezet als te licht. De baten zijn voor de calculeerder groot genoeg. Vooral het kunnen vermijden van gevangenisstraf is 'de grote trekker'. Dat is voor de meeste jongeren de motivatiebron.

- ***Bedenktijd inlassen***

De jongere krijgt enkele dagen bedenktijd. Ook jongeren die meteen aangeven dat zij ervoor voelen, moeten erover nadenken. Hiermee wordt de zwaarte nog eens benadrukt. Niet: nou ja, oké, doe maar. Nee: je moet het wel echt willen, want anders ga je het niet redden, en het is je laatste kans.

In die tussentijd moet hij iets doen. Een kleine stap zelf zetten. Dat kan zijn: 'Ik kom over 2 dagen terug, overleg het ondertussen met je advocaat.' Of 'Als je mee wilt doen, moet je me binnen 8 dagen bellen.' Soms wordt aan de jongere gevraagd, op papier te zetten waarom hij denkt dat dit voor hem een goed traject is.

Het methodische belang hiervan ligt erin, dat de jongere zelf een eerste stap heeft gezet, hoe klein ook. Na enig nadenken ervoor gekozen heeft om met dit traject een andere weg in te slaan. In het vervolg kan de begeleider hier op teruggrijpen: 'Je wilde dit, je hebt er voor gekozen. We wisten dat het zwaar zou worden. Dus: laat nu zien dat het je menens is.'

- ***Externe motivatie als startmotivatie accepteren***

Er is natuurlijk een aantal redenen dat de jongere geneigd is ja te zeggen. Het vooruitzicht van de intensieve justitiële benadering is niet zo prettig en ze hebben de wens zo gauw mogelijk weer buiten te staan. Met andere woorden, de motivatie voor HKA is in het begin vaak extern. Zij zien het niet in de eerste plaats als een manier om hun leven te veranderen, maar vooral als een manier om iets vervelends te vermijden. Toch is deze motivatie voldoende om met het traject te kunnen starten. Juist voor deze harde kern groep is kenmerkend dat ze de intrinsieke motivatie vaak zijn kwijtgeraakt. Ze hebben - zoals we beschreven in deel 1, hoofdstuk 1 - een houding ontwikkeld die gebaseerd is op hun ervaringen met maatschappelijke instituties, ervaringen die vaak negatief zijn. Onwil en onmacht liggen vaak dicht tegen elkaar aan: om te willen stoppen met criminaliteit, moet je ook de mogelijkheid zien om dat te doen. Tijdens het traject kan gezocht worden naar andere bronnen van motivatie die kunnen worden aangeboord, het traject is er dus ook een van motivatieontwikkeling.

- ***Bij ontkenners: de signalen interpreteren***

De HKA is in principe bedoeld voor bekennende verdachten. De jongere neemt de verantwoordelijkheid voor wat hij heeft gedaan. Een jongere die niet bekent, wordt geacht ook niet gemotiveerd te zijn voor het traject. Een relativering is hier op zijn plaats. Wat is de waarde van de ontkenning? Het kan zijn dat de jongere niet overziet hoe hij ervoor staat, en dus maar begint met ontkennen. De werker schat in wat de achtergrond van de ontkenning is. De werker kan dan bijvoorbeeld zeggen: 'Ik snap dat je het op dit moment niet helemaal overziet. Overleg nog eens met je advocaat, ik neem nog contact met je op.'
Dus niet meteen afserven, maar nog een tweede moment inlassen waarop je bekijkt hoe de situatie dan is.

1.2 Diagnostiek en planvorming

DIAGNOSE

Doel van deze fase: vaststellen wat er moet gebeuren.

Met het besluit dat de jongere geschikt is voor de HKA, zijn een aantal zaken vastgesteld (zie Handboek pag. 43):

- dat er meerdere dynamische criminogene factoren zijn;
- dat er een groot recidiverisico is;
- dat de kans op schade redelijk groot is;
- dat de jongere responsief is, de juiste motivatie en leerstijl heeft voor dit traject;
- dat de begeleiding intensief moet zijn;
- dat er een grote mate van controle vereist is.

De conclusie is dat er moet worden ingegrepen in de sociale context van de jongere. Dat geldt voor ieder HKA- traject.

Vervolgens wordt dit in de diagnosefase verder geconcretiseerd:

- De criminogene factoren, maar ook de beschermende factoren, worden precies in kaart gebracht.
- Waar zitten de risico's in de context precies, wat is er afwezig (wat moet er door de werker geregeld worden) en welke beschermende factoren zijn er?
- Wat is de draagkracht van de jongere? Wat zijn specifieke problemen waar aandacht aan moet worden geschonken?
- Welke kenmerken van de thuissituatie dragen bij aan het delictpatroon? Is de relatie met de ouders of andere gezinsleden een factor van belang? Zijn de ouders bereid en in staat om pedagogisch te handelen?
- Wat zijn de problemen in de school- of werksituatie? Is daar een redelijk perspectief? Waar zijn openingen/mogelijkheden? Hoe sterk moet de werker insteken op onderhandelen met scholen, op ondersteunen van leerkrachten? Hoe belangrijk is het dat de jongere werk heeft, wat kan hij daar zelf in regelen, wat moet de werker op zich nemen?
- Hoe besteedt de jongere zijn vrije tijd? Met wie? Wat is de invloed van die anderen op het delictgedrag? Wat zou hij willen? Lijkt dat realiseerbaar?

PLANVORMING

Het doel van deze fase is: het maken van een plan waarin helder is waar aan gewerkt gaat worden, en waarover overeenstemming is tussen de jongere en de begeleider en dat door de officier van justitie wordt gesteund.

Dit plan is de basis voor het advies aan de rechter of de raadkamer. Het plan wordt gemaakt tijdens het voorarrest. Als het nodig is, kan om verlenging van het voorarrest gevraagd worden. Het plan van aanpak voor de HKA wijkt wat af van het plan van aanpak voor de reguliere trajecten.

De aanpak is namelijk:

- een vast weekprogramma, dat verplicht is;
- controle, met medewerking van de ouders;
- ondersteuning van alle betrokkenen, gericht op het volhouden.

Het werken aan gedrag en vaardigheden, zoals in de reguliere trajecten, kan pas worden ingezet in de tweede fase, als deze constructie 'werkt'. In de loop van het HKA-traject wordt duidelijk waar de jongere en andere betrokken in de nieuwe context tegenaan lopen.

Wat nu volgt, is:

- A. een onderdeel over het stellen van doelen voor de HKA;
- B. een blauwdruk voor een plan van aanpak voor de HKA.

A. Doelen stellen

Algemeen doel voor het jeugdreclasseringswerk, en dus ook voor de HKA is het voorkomen van recidive door invloed uit te oefenen op de dynamische criminogene factoren.

Belangrijke factor bij de HKA is het ontbreken van een positief toekomstperspectief. De jongere heeft nauwelijks binding met de omringende maatschappij.

Hoofddoel van de HKA is dus het creëren van een positief toekomstperspectief.

Concreter:

Doel 1: er is een volledig weekprogramma

Anders dan bij de reguliere trajecten is het HKA plan in eerste instantie gericht op het antisociale netwerk (zie: Big Four). Het plan is om eerst een prosociale context te creëren.

"Het is de plicht van de jeugdreclassering om (...) zorg te helpen realiseren (...) Dit geldt ook voor de basisvoorzieningen als huisvesting, school of werk en toegang tot openbare diensten.

Is de toegang van de jongere op de een of andere wijze belemmerd, dan maakt de jeugdreclasserder het opheffen hiervan een doel in het pva.” Handboek p 72

Bij HKA is dit opheffen van (een deel van de) belemmeringen het eerste doel waaraan de werker werkt. Er moet door de werker een zodanig niveau van basisvoorzieningen zijn geregeld, dat er een werkbaar weekschema is (alle dagen huisarrest is geen werkbaar weekschema). Een context die vervolgens de basis is om verder leren mogelijk te maken. De inspanningen van de werker zijn erop gericht om een positief toekomstperspectief te creëren voor de jongere, om een zodanig weekprogramma te maken dat de jongere, als hij het volhoudt, op het goede spoor zit. Dit weekprogramma vormt tegelijkertijd het verplichte kader dat wordt gecontroleerd en waar de jongere niet onderuit kan. De 'overeenstemming' die er moet zijn over de doelen tussen de jongere en de begeleider is dus ook een andere als bij de reguliere trajecten. Natuurlijk is er overleg met de jongere, maar de werker beslist. De jongere krijgt de context opgelegd, kan hooguit nee zeggen en dan uit het traject vliegen.

Dat er voor de jongere een volledig ingevuld weekprogramma moet zijn, is voor alle jongeren hetzelfde. *Wat* er in dat weekschema staat en wat er allemaal moet gebeuren om dat tot stand te brengen, is maatwerk. Daar moet de werker specifieke doelen voor formuleren.

Doel 2: de jongere functioneert naar behoren binnen de nieuwe context.

Voor de duur van het traject moet de jongere zich aan het weekschema houden. Maar doel op termijn is, dat hij dit op eigen kracht volhoudt. Dus in de eerste fase is het doel dat de jongere het volhoudt. Maar vervolgens dat hij de vaardigheden ontwikkelt om dat zelfstandig te doen; om de problemen die hij tegenkomt op te lossen.

Dit doel moet dus ook per jongere specifiek worden gemaakt: welke vaardigheden mist de jongere, welke concrete doelen kunnen daarop worden geformuleerd? Dit kan meestal niet bij de start van de HKA. De jongere ervaart pas gaandeweg waar hij tegenaan loopt, en zal dus pas na enige tijd in staat zijn om zelf aan te geven wat belangrijk is.

Doel 3: de belangrijke mensen die in verschillende contexten met de jongere te maken hebben, ondersteunen hem op passende wijze.

Bij de HKA is dit geen vanzelfsprekendheid. De werker moet hierop inzetten, anders loopt het vaak mis. Het gaat om jongeren die het krediet van anderen vaak hebben verspeeld, die niet gemakkelijk zijn om in de klas te hebben bijvoorbeeld. Als de werker niet systeemgericht werkt, niet probeert om invloed uit te oefenen op de mensen die met de jongere te maken hebben, gaat het traject niet slagen. De werker formuleert concrete doelen op dit gebied. Dat kan gaan over de ouders, maar ook over de leerkrachten of nog anderen.

B. Blauwdruk plan van aanpak

In een plan van aanpak voor de HKA staat:

- ***het kader, de voorwaarden***

In het plan van aanpak wordt, na de samenvatting van de risico's en de responsiviteit, eerst beschreven wat de schorsingsvoorwaarden of de voorwaarden voor de voorwaardelijke straf zijn. Dit wordt zo concreet mogelijk ingevuld.

In het plan wordt het volledige programma van de jongere opgenomen:

- o wat de daginvulling is: een volledig overzicht van de week;
- o welke activiteiten hij 's avonds onderneemt;
- o hoe het weekend wordt doorgebracht;
- o welke dagdelen of avonden hij thuis is;
- o wie bij het plan betrokken worden - familie, andere personen uit de leefwereld;
- o hoe de controle wordt vormgegeven; welke afspraken zijn er met de politie, wie spelen er nog meer een rol bij de controle.

Ook staan in het plan de consequenties van het niet nakomen van de voorwaarden.

- o Het systeem van gele en rode kaarten wordt opgenomen.
- o Wat gebeurt er als het traject wordt stopgezet omdat de jongere zich niet aan de voorwaarden houdt?

Als dat nodig is, wordt opgenomen dat er urinecontroles zullen plaatsvinden. En er kan worden opgenomen met welke vrienden wel of geen contact is toegestaan.

- ***het plan voor verdere interventies***

Soms is al bij de start helder dat er aanvullende interventies nodig zijn. Als dat zo is, dan moet er in het plan van aanpak worden opgenomen:

- concrete doelen van deze interventies (SMART geformuleerd);
- de voorzieningen die daarvoor geregeld moeten worden;
- de middelen, programma's, gedragsinterventies die worden ingezet;
- wat door de HKA-begeleider wordt gedaan en wat uitbesteed wordt;
- personen van instanties die verantwoordelijk zijn voor onderdelen van de uitvoering;
- op welke manier controle van deze onderdelen plaatsvindt.

Bereidverklaring, overeenstemming en fiatting

Plan van aanpak en – als het een apart document is – bereidverklaring worden ter fiatting voorgelegd aan de raadkamer of de rechter commissaris. Het plan wordt ondertekend door de officier, de jeugdreclasseringswerker, de jongere en – waar dit mogelijk is – de ouders.

De bereidverklaring vormt in feite een onderdeel van het plan van aanpak. Het kan een apart document zijn, maar de voorwaarden en afspraken kunnen ook rechtstreeks in het plan van aanpak worden opgenomen. Dit is afhankelijk van de reguliere procedures bij de instellingen.

De jongere wordt pas vrijgelaten als de dagindeling voor de eerste weken rond is. De activiteiten die in het weekschema zijn beschreven, moeten kunnen worden uitgevoerd (dus: er is een plaats gerealiseerd op een school of in een arbeidstraining, de vrije tijdsbesteding is geregeld, e.d.). Volgende stap voor de werker is dus het regelen van het kader. Dit is het onderwerp van het volgende hoofdstuk.

Methodische aandachtspunten bij de planvorming

- ***Wiens belang wordt er gediend met de HKA?***

De werker heeft een maatschappelijke opdracht, heeft van daaruit een belang en ook de jongere heeft een belang. Bij de start van het traject lopen die twee belangen niet meteen parallel. Weliswaar heeft de werker zich van de medewerking van de jongere verzekerd, er is een stok achter de deur, maar vervolgens moet er gezocht worden naar doelen die zowel voor de werker als voor de jongere stimulerend kunnen zijn. Er kan spanning zijn tussen wat de werker vindt dat moet en wat de jongere wil. Het is zoeken naar datgene wat bij de start ook voor de jongere acceptabel of zelfs wenselijk is. Belangrijk om te kunnen werken met weerstand, is te zien dat weerstand een logisch gevolg is van de situatie die gecreëerd is. Dat de jongere bedenkingen en verzet kan hebben die vanuit zijn positie reëel zijn. Het is voor de jongere moeilijk om zich meteen zo aan te passen. Het plan van aanpak is het resultaat van de overeenstemming die de werker en de jongere hebben kunnen vinden bij de start van de begeleiding.

- ***De status van het plan van aanpak***

In de eerste periode moet de werkrelatie tussen begeleider en deelnemer nog gevormd worden. Dat betekent dat de jongere niet meteen het achterste van zijn tong zal laten zien. Problemen die misschien hevig maar ook pijnlijk zijn, komen niet direct aan de orde. En er is ook nog de culturele factor: jongeren met een allochtone achtergrond zullen niet snel praten over problemen in de thuissituatie. Het is goed om in een plan van aanpak de hoofdlijnen vast te leggen van wat op orde moet komen, maar om open te laten dat er nog bijstellingen en toevoegingen kunnen komen. Zeker waar het gaat om de competenties die de jongere moet ontwikkelen, zal de werker in het begin maar een deel van het plaatje te zien krijgen. Om die reden is het ook goed om van tijd tot tijd een evaluatiemoment af te spreken: waar zijn we nu, welke doelen zijn gehaald, wat voor doelen zijn erbij gekomen? Hoe gaan we de komende tijd verder? Dit kan dus een precisering zijn van wat al in het plan van aanpak is

opgenomen. Als het erg afwijkt van de oorspronkelijke lijn, is het belangrijk dat ook te communiceren met de ketenpartners.

- **Een zakelijke en niet moraliserende benadering.**

Vanaf het allereerste contact met de jongere wordt aangesloten bij hun calculerende houding. De balans van voor- en nadelen van de oude en de nieuwe situatie wordt opgemaakt. Er worden winst- en verliesrekeningen gemaakt. De benadering van de jongere is vrij zakelijk: zo sta je ervoor, dit zijn de keuzes. 'Je wilt dit. Als jij je aan de afspraken houdt, dan help ik je verder met het voor elkaar te krijgen.' Ook bij het uitwerken van de afspraken is de afwezigheid van moraliseren belangrijk. De afspraken zijn er om het werken mogelijk te maken. Om te kaders te scheppen voor succes.

Een voorbeeld uit een interview met een trajectbegeleider:

"Een jongere woont bij zijn moeder. De partner van de moeder had een hennepkwekerij op de zolder. Toen heb ik als voorwaarde gesteld dat die man daarvoor tijdens het traject een andere oplossing zocht. Immers: als de politie de zoon controleert en een kwekerij aantreft, zit die jongen in de problemen en stopt de HKA."

Het analyseren van de delicten van de jongere - welke voordelen bieden deze hem, waar is hij op uit - is een belangrijk element. Deze voordelen worden meegenomen in het ontwikkelen van perspectieven. Het zoeken naar de vaardigheden die nodig waren om het delict te plegen en die mogelijk anders ingezet kunnen worden is voor de jongeren zelf vaak een eye-opener.

- **Doelen, resultaten en voorwaarden.**

Er is voor de werker een verschil tussen het doel van de activiteiten en het gewenste resultaat. Een doel is datgene wat je door je inspanningen dichterbij haalt. Het gewenste resultaat onttrekt zich aan je eigen handelen. Het gewenste resultaat van de inspanningen in een traject is, dat de jongere geen delicten meer pleegt. De HKA probeert de leefsituatie zo te beïnvloeden dat dit resultaat mogelijk wordt. De doelen die worden gesteld zijn hierop gericht.

Bij de start neemt men in de afspraken op dat de jongere niet mag recidiveren: als de jongere tijdens het traject weer wordt opgepakt voor het plegen van een delict kan dat een reden zijn om de begeleiding stop te zetten. Het gewenste resultaat is dus tegelijk een voorwaarde voor deelname. Hierin schuilt voor de werker een methodische paradox. Deze paradox kan worden 'opgelost' door steeds zorgvuldig na te gaan hoe het overtreden van een voorwaarde zich verhoudt tot het gewenste resultaat. Blokkeert een overtreding van de voorwaarde het resultaat of ligt dat nog open?

Het is van belang dat de trajectbegeleider dergelijke afwegingen in alle openheid maakt en dit bespreekt met de justitiepartners.

- **Twee soorten afspraken.**

Kaderstellende afspraken

Een paar afspraken scheppen het kader voor de begeleiding. Zonder die afspraken kan het traject niet tot succes leiden. Deze kaderstellende afspraken zijn niet onderhandelbaar. Het niet nakomen van deze afspraken leidt vrij snel tot stopzetting van het traject.

De algemene, niet onderhandelbare kaderstellende afspraken staan standaard in de bereidverklaring. Bijvoorbeeld: niet recidiveren, meewerken aan het traject, zich houden aan het weekschema, en dergelijke. Soms worden extra bepalingen opgenomen, omdat dat voor deze jongere noodzakelijk is. Een voorbeeld.

"Ik had een gesprek met de moeder van een jongere die was opgepakt. Die jongen was erg veel alleen thuis. Moeder was voor de derde keer gescheiden. Zij zat samen met haar 3 jongste kinderen veel bij haar vriend, die ook nog eens 5 kinderen had. Die vriend was geen lieverdje, en het was een erg ongeregeld huishouden. Ik vond dat te weinig basis om het project succesvol te laten zijn. De jongere zat alsmaar alleen thuis en deed daar wat hij wilde. Toen heb ik als voorwaarde gesteld: voor de duur van het project woont de moeder in haar eigen huis. Zij eet daar met de kinderen, zij slaapt daar ook."

Een ander voorbeeld:

"De politie had bezwaar tegen aanbieden van het traject aan een jongen, omdat ze twijfels hadden bij het controleren. Ze hadden al meer met het gezin te maken gehad en waren vaak uitgescholden en al eens bedreigd. Toen is als voorwaarde opgenomen: de politie moet zich tijdens de controle veilig voelen. Zodra de agenten aangeven dat ze zich tijdens de controle niet meer veilig voelen, stopt het traject."

Afspraken die een leersituatie scheppen.

Naast de kaderstellende afspraken, de voorwaarden, worden er ook afspraken gemaakt die dienen om een leersituatie voor de jongere te scheppen. De jongere moet kunnen leren zich aan afspraken te houden, en als er iets mis is gegaan, dat met de begeleider te bespreken. Bijvoorbeeld: een deelnemer met wie het behoorlijk goed gaat komt een keer te laat op zijn werk. Of hij komt - lopende een traject - de afspraak niet na dat hij zich deze week aanmeldt bij een andere sportclub. In dat geval bekijken jongere en trajectbegeleider met elkaar de situatie: wat gebeurde er, hoe reageerde je en hoe zou je beter hebben kunnen reageren. Of: wat belemmerde je om het te doen? Hoe kun je die hobbel de volgende keer nemen?

1.3 Een structuur opzetten

Basisvoorwaarden regelen

Voordat het traject voor de jongere start, start het voor de werker. In rap tempo en volgens het plan van aanpak zorgt de werker ervoor dat de elementaire voorwaarden geregeld zijn. De itb-er grijpt in in de context van de jongere en zorgt voor een volledig ingevuld weekprogramma. Dit programma moet aan twee voorwaarden voldoen:

- a. het biedt de jongere een positief toekomstperspectief;
- b. het is controleerbaar.

De itb-er zorgt ervoor dat de jongere op een school terecht kan, een opleiding kan volgen of ergens kan werken. Bovendien moet soms geregeld worden dat de jongere woonruimte heeft en dat er een draaglijke financiële uitgangspositie is. De begeleider treedt hier regelend op, in de periode dat de deelnemer nog vastzit. De itb-er benadert zelf instanties, overlegt met scholen of werkgevers. Afhankelijk van de netwerkafspraken waarop de werker kan terugvallen, is voor dit regelwerk veel of weinig tijd nodig. Als deze basisvoorwaarden geregeld zijn, komt er wat rust in het bestaan van de jongere. In het handboek wordt dit de pragmatische insteek genoemd.

Waar nodig: arbeidstraining

Jongeren die niet naar school gaan en die een aantal vaardigheden missen om te kunnen werken, kunnen deelnemen aan een arbeidstraining. Vaak is dat nodig om ze een vast dagritme aan te leren. Als zij nog leerplichtig zijn, wordt met de leerplichtambtenaar een oplossing gezocht. De arbeidstraining helpt de deelnemer om in een nieuw ritme te komen, en tegelijkertijd kan de werker de jongere beter in beeld te krijgen. Ook is er dan tijd om verder onderzoek te laten doen door het arbeidsbureau: wat voor kwaliteiten heeft iemand, wat voor bijscholing is denkbaar?

"Zelf roepen ze in het begin al: ik wil werk. Maar daar gaan we niet meteen op in. Het kortetermijndenken moet er wat af bij ze. Weten ze wat er te koop is? Ze willen soms niet naar school omdat ze daar een bepaald beeld bij hebben: stil zitten en je mond houden. Maar er zijn ook heel andere mogelijkheden om iets te leren. Je moet zorgen dat ze bewust kiezen. Met een balans van plussen en minnen. Want als ze aan de slag zijn en er komt zo'n min, dan kun je daarnaar teruggrijpen. Ze kunnen het dan beter hebben."

In het weekprogramma is opgenomen:

- minstens 26 uur school of werk;
- een sportactiviteit op een avond of in het weekend;
- dat de jongere rechtstreeks van de activiteit naar huis gaat;
- dat de jongere verplicht thuis is als er geen andere activiteit is.

Als de jongere vaste verkering heeft, kan worden opgenomen op welk tijdstip hij bij zijn vriendin is. Soms is het nodig om nog aanvullende afspraken te maken die op de jongere zijn afgestemd, bijvoorbeeld: uit de buurt van coffeeshops blijven of niet meer dan 2 vrienden tegelijk op bezoek.

Controle-afspraken maken met de politie en met het netwerk.

Met de politie worden afspraken gemaakt over de controle: hoe vaak, wanneer en wat specifieke risico's zijn. De politie ontvangt het weekschema. Aan alle betrokkenen (ouders, onderwijsinstelling, et cetera) wordt het verplichte en strikte karakter van het traject uitgelegd en wordt medewerking gevraagd bij de controle. Als de jongere niet is waar hij moet zijn, moet dat onmiddellijk worden doorgegeven aan de itb-er.

2 Uitvoeringsfase

Uitvoeringsfase		
	Wat	Hoe
1. De eerste twee maanden	<ul style="list-style-type: none"> - Geen vrijheid; nadruk op controle - Directief hulp bieden. 	<ul style="list-style-type: none"> - Intensief contact met jongere, ouders en netwerk - Controleren - Directieve, sturende stijl - Belonen gewenst gedrag - Gele kaarten/ rode kaarten
2. De volgende vier maanden	<ul style="list-style-type: none"> - Gecontroleerd ruimte geven - Interventies gericht op verandering van gedrag en denkpatronen 	<ul style="list-style-type: none"> - Vrijheden terugverdienen - Inzetten effectieve interventies - Trainen van zelfcontrole - Activeren belangrijke sleutelfiguren - Gele kaarten/ rode kaarten

2.1 Eerste fase van de uitvoering: de eerste 2 maanden

- Geen vrijheid. Nadruk op controle.
- Directief hulp bieden: het wegwerken van belemmeringen.

Het is belangrijk om de start van het traject goed te markeren. Om het als een officieel moment in te kleden. Waar mogelijk in aanwezigheid van OM en politie. Waarbij ook aandacht is voor de officiële einddatum: 'als het goed is, zitten we over precies 6 maanden hier weer, dan om het traject af te sluiten.' Als de jongere uit detentie komt, stapt hij in een klaarliggend programma.

De werker spreekt de jongere minstens 3 keer per week. Daarnaast spreekt de itb-er minstens 1 keer per week met de ouders en ook 1 keer per week met de mentor van de school.

Dit kan eventueel gecombineerd worden, bijvoorbeeld:

- 1 gesprek met de jongere apart, om door te nemen hoe het gaat, waar de problemen liggen en wat er nodig is om dat op te lossen;
- 1 gesprek met de jongere en ouders samen;
- 1 gesprek met de jongere en de mentor samen.

Als dat nodig is, voert de itb-er gesprekken met vrienden van de jongere. Daarnaast controleert de itb-er de jongere: is hij waar hij volgens het schema moet zijn. Dit zijn korte contacten.

Controleren

De eerste twee maanden ligt alles vast. De itb-er heeft een weekschema gemaakt waarin gedetailleerd, vaak tot op het kwartier nauwkeurig, is opgenomen waar de jongere zich op welk moment bevindt. De jongere moet zich daar strikt aan houden. Dit schema is aan de politie doorgegeven, zodat ze weten waar ze de jongere voor de controle kunnen vinden. Op een vast moment in de week neemt de itb-er het schema met de jongere door, om te kijken of er voor de volgende week aanpassingen nodig zijn. Schoolroosters kunnen wijzigen en als er een vakantieweek is, moeten daar aparte afspraken voor worden gemaakt.

De itb-er voert ook controles uit: door even bij het huis van de jongere aan te bellen, door hem op het schoolplein even op de schouder te tikken, door telefonisch te checken of hij thuis is ('mag ik hem even aan de telefoon?'). Een deel van deze controle kan, vanwege efficiency, verdeeld worden in het team van itb-ers. Iemand die bijvoorbeeld even achter elkaar alle jongeren die in de HKA zitten thuis belt. Daar waar mogelijk worden ook de personen uit het sociale netwerk bij de controle betrokken, ouders, school et cetera. De itb-er blijft ook dan een actieve rol houden: checkt bij alle betrokkenen of de jongere zich aan het weekschema houdt. Er is met iedereen afgesproken

welke rol zij vervullen bij de controle. Het is niet voldoende om af te spreken dat 'u het doorgeeft als hij er niet is'. De werker neemt ook zelf contact op.

De politie en controle

Het plan van aanpak is doorgegeven aan de politie. Met de politie worden afspraken over de controle gemaakt. Alle wijzigingen in het schema moeten tijdig aan de politie worden doorgegeven. Vaak is de politie de partner die het grootste deel van de controle op zich neemt. Een jeugdzorgcoördinator van de politie zegt daarover:

"De jongere heeft huisarrest, door justitie opgelegd. Hij is dus gearresteerd. En wie gearresteerd is, valt onder de verantwoordelijkheid van de politie."

In niet te grote gemeenten is het mogelijk om de jongere bij de start van het traject in een ochtendbriefing aan het team van betrokken politie agenten voor te stellen. Hij legt dan zelf zijn plan van aanpak uit aan de agenten. Zij kennen dan zijn gezicht en weten dat hij in de HKA zit. Als ze de deelnemer op straat zien op een moment dat hij niet geacht wordt daar te zijn, bellen ze even met de begeleider.

De precieze verdeling van de controles tussen politie en trajectbegeleider is in overleg te regelen. In de ene stad is alleen afgesproken hoe frequent de controles door politie en door trajectbegeleider zullen plaatsvinden. Deze frequentie kan variëren van twee tot drie keer in de week tot enkele malen per dag. In de andere stad controleert de politie van 23.00 uur tot 07.00 uur en de trajectbegeleider overdag. Nog een andere variant is dat de jongere een 'adoptieagent' krijgt, die regelmatig op de koffie gaat. Controleren is een intensieve taak. Vooral 's avonds en in het weekend is controle door alleen de trajectbegeleider niet voldoende. Het blijkt goed te werken als de controle door zowel de politie als door de trajectbegeleider plaatsvindt. De trajectbegeleider fungeert als centrale contactpersoon en moet het strakke kader van de begeleiding ook zelf duidelijk neerzetten. Juist de samenwerking tussen politie en begeleider maakt de aanpak sluitend.

Soms ontstaan wrevels of misverstanden tussen de trajectbegeleider en de politie. Dan is direct contact met de betrokken politieagent belangrijk. Soms komen surveillanten bijvoorbeeld voor niets aan de deur bij de jongere, omdat die met toestemming van de trajectbegeleider iets anders aan het doen is. De betreffende agent is hiervan niet op de hoogte, bijvoorbeeld omdat de begeleider het niet tijdig heeft doorgegeven of omdat de agent het bericht dat was doorgegeven niet heeft gelezen. Van tijd tot tijd moet er aandacht zijn voor dit soort oneffenheden. Wederzijds uitleggen en bereid zijn kritiek te krijgen.

Een jongere die niet regelmatig wordt gecontroleerd, of altijd op hetzelfde tijdstip, zal snel de ruimte nemen. Dus soms: een kwartier nadat je langs bent geweest nog even bellen.

Contacten van de werker met de jongere

In deze eerste fase wordt veel aandacht besteed aan het maken van concrete afspraken met de jongere, het controleren van het weekschema, en het oplossen van concrete problemen die zich voordoen.

"We bespreken wat er in dat rooster wel of niet goed ging en wat de lering is die je daaruit kunt trekken. Met een jongere was bijvoorbeeld afgesproken dat hij op woensdag langs zou gaan bij een vriend. Had hij dat gedaan? Nee, want die vriend was niet thuis. Had hij dat niet met die vriend afgesproken? Nee. Dus: je neemt geen dingen op in je weekschema die je nog niet hebt afgesproken. Zo leert hij vooruitdenken. Of als hij wel had afgesproken en die vriend was niet thuis, dan kun je aan de orde stellen: mooie vriend is dat. Die weet toch dat jij in de problemen komt als je niet bent waar je zou zijn?"

De jongere moet zich ook gecontroleerd **voelen**, moet weten dat er over hem gesproken wordt, dat de mensen die hij tegenkomt contact met elkaar hebben. Bellen waar de jongere bij is kan dus geen kwaad. 'Ben je daar geweest? Ik bel even.'

Een politie agent hierover:

"Alles wat wij bij de politie zien, geven we door aan de trajectbegeleider. En die zegt dan tussen neus en lippen door: ik hoor dat je gisteren een ongelukje met je brommer had. Dan weet zo'n jongen: ze praten met elkaar, ze hebben het over mij."

De begeleider biedt veel structuur, helpt bij het plannen, geeft richting, geeft aanwijzingen en biedt hulp bij het oplossen van ontstane problemen. Het is toekomstgericht werken: hoe kan de toekomst eruit zien, hoe kunnen we dat dichterbij halen, welke stap kun je daarin zetten?

Contacten met de ouders

Bij de jongeren die thuis wonen, is in deze periode contact met de ouders over hoe het gaat. Problemen die ontstaan doordat de jongere veel thuis is of zich niet aan afspraken houdt, worden aangekaart en er wordt gezamenlijk naar oplossingen gezocht. Het sociale netwerk van de jongere vervult een rol in het controleren. Ouders kunnen daarbij ondersteuning van de werker nodig hebben.

Contact onderhouden en afspraken maken met alle betrokken instellingen

Ook belangrijk voor deze fase is het opzetten en onderhouden van contacten met personen uit instellingen waar de jongere komt. Bij de start worden ze op hoogte gebracht van de aard en de inhoud van het traject. Ze weten waar de jongere zich aan moet houden. De itb-er is erop gericht 'de neuzen dezelfde kant op te krijgen' en onderhoudt het contact. Om te checken hoe het gaat, of de jongere zich aan afspraken houdt. Bij problemen kan het belangrijk zijn om een gezamenlijke strategie af te spreken.

"Je moet heel concrete afspraken maken met een school over hoe je reageert op het gedrag van de jongere. Zodat een jongen die uit voorlopige hechtenis geschorst is, niet op school de gebraden haan gaat lopen uithangen. De school moet dat meteen de kop indrukken: hier wordt niet geluld over wat je uitgehaald hebt. Dat is trouwens ook in het belang van de jongere zelf: dat het hem niet wordt nagedragen. Klasgenoten hoeven niet altijd te weten hoe de vork in de steel zit. De jongere heeft tot nu toe in zijn leven vooral geleerd om op iets moeilijks te reageren met branie. Daar moet je hem in beschermen."

De itb-er moet goed aanvoelen wat vanuit een instelling problematisch kan zijn, en daar een oplossing voor bedenken. Bijvoorbeeld: een school had er erg veel moeite mee om een jongere weer toe te laten omdat hij altijd in de pauzes voor narigheid zorgde. De trajectbegeleider zegde toe dat hij dagelijks zou controleren, waarna de school akkoord ging. Hij ging inderdaad de eerste weken elke dag in een pauze even langs, even de jongen op zijn schouder tikken: 'Hallo, hoe gaat het?'.
het?'

Methodische aanknopingspunten tijdens de eerste fase van de uitvoering

- **Het regelen van een aantal elementaire zaken bij het begin van de ITB**

Hiermee komt meteen een ander ritme in het leven van de jongere. Het normaliseert de situatie. Er wordt gezorgd dat er niet meer dan nodig ontwricht wordt, dat zo snel mogelijk een opleiding hervat kan worden, dat de relatie met een werkgever gehandhaafd blijft. Soms is de financiële situatie behoorlijk penibel en moet er door de itb-er iets geregeld worden om deze last te verlichten. Dat geeft de rust om aan andere zaken te werken.

Soms blijken werkers te aarzelen om zo directief zelf te gaan regelen, omdat zij ervan uitgaan dat de cliënten hiervoor een eigen verantwoordelijkheid hebben. De strategie: 'jij bent zelf verantwoordelijk voor je eigen leven, dus ik help jou door met je te praten over hoe je dingen zou kunnen aanpakken, maar je moet het zelf doen', is echter voor de eerste fase niet handig. Het is belangrijk om te zien, dat eigen verantwoordelijkheid in deze trajecten een doel is en geen uitgangspunt kan zijn. Deze manier van werken heeft een sterk positief effect, de werker bouwt meteen krediet op: direct al in het begin worden er dingen voor de jongere gedaan. Via HKA gaan deuren open die anders voor de jongere gesloten blijven. De begeleider heeft binnen instellingen contactpersonen, met wie snel zaken kunnen worden gedaan.

Een trajectbegeleider:

“De jongere heeft zelf al wel eens bot gevangen. Heeft een grote mond, krijgt dan snel een intaker tegen. Wij gaan, zodra hij vrijkomt, samen naar de sociale dienst. De intaker weet ervan. Die weet: een ITB-klant, dus niet de makkelijkste. En gaat dus anders zo'n gesprek in.”

- **De functie van controle**

Controleren in dit traject gebeurt vanuit twee invalshoeken.

- Op de eerste plaats is het de basis van de afspraak met justitie. De jongere moet zich houden aan de aanwijzingen van de jeugdreclassering of de reclassering. Als hij dat niet doet, wordt er naar het O.M. teruggedoorgerapporteerd. Als de justitiële partners er niet op kunnen vertrouwen dat daar streng de hand aan wordt gehouden, verdwijnt de bereidheid om mee te werken aan deze werkwijze. De jongere is maatschappelijk een gevaar: het risico op schade is groot. Dus is er risicomangement nodig (een strakke structuur) met de daarbij behorende controle. Controle is in dit licht een repressieve activiteit: 'Je hebt een laatste kans gekregen en als je je niet aan het programma houdt, verpruts je die kans.'
- Maar controleren is ook een methodische activiteit. Doel van het controleren is dat de jongere het weekprogramma volhoudt. Op eigen kracht, met alleen de eigen interne motivatie, gaat de jongere het niet redden. Lang niet altijd vinden jongeren het vervelend om bij de start in een strak stramien te zitten. In het begin weten ze niet zo goed wat ze willen, ze kunnen moeilijk zelf kiezen. Hoe beperkter de keuzemogelijkheden, hoe makkelijker het voor ze is. Confronteren en consequenties verbinden aan het niet nakomen van afspraken is een manier die aansluit bij de levensstijl van de jongere: het calculeren. Je merkt dat je gecontroleerd wordt, vaak gecontroleerd, dus je kunt maar beter thuis zijn. Deze klanten zijn niet zo gevoelig voor kritiek en waarschuwingen. Tenzij de waarschuwing ook werkelijk wordt waargemaakt.

Bovendien geeft controleren de mogelijkheid van belonen. Het is nodig om gedragsmatig te kunnen werken. Je spreekt iets af, iemand vertoont het vereiste gedrag en dat kun je alleen belonen als je ook checkt of hij het doet. De jongere leert door feedback te krijgen. 'Je bent op tijd. Mooi zo. Je hebt je goed aan het weekschema gehouden. Je zit op het goede spoor.'

Niet controleren werkt in de hand dat iemand de kantjes ervan af gaat lopen. Niet alleen bij moeilijke types, maar bij iedereen. Als je iets met iemand iets afspreekt en deze nooit controleert of je je daaraan houdt, dan is dat blijkbaar voor die ander niet zo belangrijk. En dan ben je misschien wel van goede wil, maar ja, het vlees is zwak, en het versloft een beetje. En als iemand daar dan nog steeds niet op reageert, dan versloft het nog meer. Controleren, en daarbij vooral ook positief bekrachtigen als iemand zich goed aan de regels houdt, versterkt het gewenste gedrag.

- **Niet moraliseren**

Belangrijk is ook hier het achterwege laten van moraliseren. De controle is geen moraliserende maar een methodische. Het is het verschil tussen:

- de moraliserende werker: 'Deze jongens zijn door iedereen uitgekotst, ze moeten maar eens leren hoe dat hier werkt. Wie zich niet aan de regels houdt, heeft zijn laatste kans verspeeld' en
- de methodische werker: 'Deze jongens vormen een maatschappelijk risico. Daarom heeft justitie hen een aanpak opgelegd waarbij ze strak worden gecontroleerd. Ze hebben gebrek aan structuur. De enige manier om ze die aan te leren is in een hele strakke, controlerende aanpak.'

De werker die moraliseert, verliest het vertrouwen. De werker die zich in het ootje laat nemen bij het controleren verliest het respect. Het gaat om het zoeken van de juiste toon, die het beste te vinden is als de werker zelf overtuigd is van de legitimiteit en het effect van deze aanpak.

- **Controle en 'de straat'.**

Het is belangrijk dat de trajectbegeleider zich realiseert, dat wat er in het traject van de ene jongere gebeurt, andere jongeren ter ore komt. Op straat vertellen dingen zich snel door.

Ook andere jongeren nemen de HKA niet serieus als er te soepel met de afspraken wordt omgesprongen. Ook daarom is het een valkuil om te snel de strengheid te matigen. De eerste maanden moet de jongere zich wijden aan het zich houden aan de afspraken. Iets opbouwen, het vertrouwen terugwinnen dat de omgeving in hem verloren had.

Uit een interview:

“De jongere moet zich realiseren dat hij het een en ander kapot heeft gemaakt, dat hij iets goed te maken heeft. Dat het niet zo is dat alleen goede bedoelingen voor de anderen genoeg zijn. Hij moet iets laten zien.”

- **Een directieve, sturende stijl**

Bij deze doelgroep is een directieve, sturende stijl de meest aangewezen begeleidingsstijl. Het gaat om jongeren die vaak heel vaardig lijken, maar een aantal heel gewone sociale vaardigheden missen. Zij weten vooral hoe ze zich op straat moeten handhaven, en het gedrag dat ze daar hebben aangeleerd, brengt ze in de problemen met de instellingen waar ze mee te maken hebben. In de eerste fase is het belangrijk om met de jongere kleine stapjes te maken. De dingen die hij moet uitvoeren, moeten voor hem realiseerbaar zijn. De stappen waarbij succes verzekerd is. De werker instrueert: taken worden opgeknipt in kleine delen. Stap voor stap ervaart de jongere dat het lukt. Langzaam worden competenties verworven.

Valkuil bij de directieve stijl is dat je op macht gaat zitten: ‘Je doet wat ik je zeg of anders zal ik je krijgen.’ Dat is een contraproductieve houding bij deze doelgroep. Autoriteitsstrijd is hun ding. Ze hebben veel ervaring in het ontduiken of uitdagen van autoriteit. De basishouding van de itb-er is zakelijk en vriendelijk.

- **Gericht op het versterken van gewenst gedrag**

Het feit dat de jongere verplicht is om zich aan de afspraken te houden, neemt niet weg dat de itb-er aandacht moet geven aan het belonen van wat goed gaat. Belonen van het gewenste gedrag is een krachtiger beïnvloedingsmechanisme dan het bestraffen van ongewenst gedrag. Een werker die denkt: ‘Hij is verplicht zich goed te gedragen, dus als hij dat doet, hoef ik daar verder geen aandacht meer aan te schenken’, vergist zich. Benoemen van wat goed gaat, waarderen van de inspanningen die de jongere daarvoor verricht, zijn manieren om de jongere gericht te beïnvloeden. Zeker in het begin is het belangrijk om ook de heel kleine veranderingen te zien en te waarderen. In het algemeen geldt dat een beloning persoonsafhankelijk is. De itb-er moet alert op zijn wat een bepaalde jongere als belonend ervaart. Soms is alleen een opmerking voldoende. Het gaat vaak om de toon: ‘Omdat je zo mooi op tijd bent, haal ik voor jou een kopje koffie.’ (misschien zou hij anders ook wel een kopje koffie hebben gekregen, maar dan zonder de waarderende opmerking erbij). Zoek kleine dingetjes.

Bij de grotere prestaties horen ook wat grotere beloningen. Bijvoorbeeld: een keer een half uur vrij. Of nog groter: een keer naar de bioscoop mogen met je vriendin.

Op sommige plaatsen in het land doen de itb-ers dat met een groene kaart: heeft de jongere echt erg zijn best gedaan, dan krijgt hij een groene kaart. Een groene kaart betekent dat de jongere een voorstel mag doen voor een privilege. Eenmalig (het is dus niet een ‘terugverdiende vrijheid’). Voordeel van de groene kaart is dat de jongere zelf zijn beloning uitkiest. Nadeel is dat het lijkt op de gele en rode kaarten (zie paragraaf 2.3): je wekt de indruk dat je met een groene kaart een gele ongedaan kan maken. En dat is niet zo.

2.2 Tweede fase van de uitvoering: de volgende vier maanden

- Gecontroleerd ruimte geven.
- Interventies gericht op verandering van gedrag- en denkpatronen van de jongere. Vergroten van het probleemoplossende vermogen van de deelnemer, gerichte training.

Vrijheden terugverdienen op vastgestelde momenten

Na de eerste 2 maanden kan de jongere stapsgewijs vrijheden terugverdienen. Op vastgestelde officiële momenten. Na 2 maanden en vervolgens iedere maand is er een van tevoren gepland evaluatiegesprek, waarin gekeken wordt hoe de jongere het de tussenliggende periode heeft gedaan. Heeft de jongere zich goed aan het kader gehouden, dan kan hij een voorstel doen over welke vrijheid hij terug wil, bijvoorbeeld een avond vrij. Daarover wordt onderhandeld en besloten. Het beste is dit besluit te nemen in een driegesprek tussen de jongere, de itb-er en de politie. De terugverdiende vrijheid krijgt dan een formeel karakter. Net als bij de start van het traject is het ook hier belangrijk om het moment te markeren, er een officieel moment van te maken. Met een koekje bij de thee. (Of anders gezegd: met even positieve aandacht voor het feit dat de jongere nu de tweede fase ingaat. De eerste fase is positief afgerond. Hoera, dat is een mijlpaal.) De terugverdiende vrijheid wordt in het weekrooster opgenomen, het O.M. wordt op de hoogte gebracht.

Of dit gebeurt, is afhankelijk van de hoeveelheid krediet die de jongere heeft opgebouwd. Het is belangrijk om hier niet te scheutig mee te zijn. Bij de start van het traject heeft de deelnemer bij bijna niemand krediet, integendeel: hij staat bij de meeste mensen en instellingen negatief. Bij de trajectbegeleider start hij op nul komma nul. Hij moet dus wel eerst wat laten zien.

Intrekken van vrijheid bij slecht gebruik, uitbreiden bij succes

Wordt de toegestane vrijheid slecht gebruikt, dan wordt hij weer ingetrokken. Gaat het goed, dan kan in het volgende evaluatiegesprek een volgende vrijheid worden gegeven. De jongere krijgt stapsgewijs een steeds grotere zelfstandigheid bij het nemen van beslissingen. Belangrijk is om hierover een goede communicatie te hebben met alle betrokkenen. Iedereen moet op de hoogte zijn van de mate van vrijheid die de jongere heeft.

Verschuiven van de aandacht in de begeleiding

In de tweede fase wordt het plan van aanpak uitgebreid: de structuur staat, en nu wordt helder aan welke criminogene factoren verder gewerkt moet worden. Als het goed gaat, verschuift de aandacht in de begeleiding langzamerhand van het oplossen van praktische problemen naar het samen zoeken van patronen. Hoe komt het dat de jongere steeds op dezelfde manier in de problemen komt? Een jongere krijgt bijvoorbeeld steeds ruzie, omdat hij zich gediscrimineerd voelt. De begeleider stelt het aan de orde, het langere termijn perspectief wordt benadrukt. Er kan worden besproken hoe de jongere meer greep op deze gebeurtenissen kan krijgen, er wordt gedrag geoefend, soms in cursusverband, en dit gedrag wordt uitgetoet in het dagelijkse leven. Voor de jongere kenmerkende gedachtegangen die verandering in de weg staan, kunnen worden besproken. De begeleider probeert meer greep te krijgen op wereldbeeld en zelfbeeld van de jongere. En aan de hand van de concrete gebeurtenissen in diens dagelijks leven hierop invloed op uit te oefenen. De itb-er bekijkt of er inzet van programma's - van effectieve interventies - nodig is. Als dit zo is, blijft de itb-er het verloop daarvan volgen, doet ook voor dit aspect aan casemanagement.

In de eindfase komt het vaker voor dat de jongere de gesprekken gebruikt voor iets waar hij zelf mee zit: 'ik wil het vandaag met jou hebben over...'. Hij gaat dan instrumenteler met de gesprekken om.

Werken met de ouders

De problemen van de jongere staan meestal niet op zichzelf. De gezinsachtergrond is vaak ingewikkeld, meerdere kinderen uit hetzelfde gezin zijn bij de politie bekend. Het is dus zaak dat de trajectbegeleider de juiste insteek kiest, genoeg aandacht heeft voor het gezinssysteem om een succesvol traject te kunnen ontwikkelen, zonder de volledige last van de problemen in het gezin op de nek te nemen. Het gezin is niet het cliëntensysteem, maar wel onderdeel van de sociale context van de deelnemer. De taak van de werker is hier erg afhankelijk van de leeftijd van de jongere en van de gezinssituatie. Een jongere die bij zijn ouders woont, heeft een totaal andere sociale context dan een jong volwassene die een partner en eventueel kinderen heeft.

De werker moet energie steken in het helpen opbouwen van een sociale context. Als het traject ten einde is, moet de deelnemer zich staande kunnen houden zonder de steun van de begeleider en met de steun van zijn eigen directe omgeving.

Als er ernstige problemen in de thuissituatie van de deelnemer zijn, is de aangewezen weg om Bureau Jeugdzorg in te schakelen (voor de minderjarigen) of de GGZ (voor de volwassenen). Daar

kan, op basis van een eigen verdergaande diagnose, bekeken worden wat voor soort hulpverlening moet worden geboden.

De ouders kunnen op verschillende manieren bij het traject betrokken zijn. Dat is afhankelijk van verschillende factoren, zoals: de leeftijd van de jongere, of de jongere thuis woont, hoe de onderlinge verhoudingen zijn (of hoe ernstig het gezin ontwricht is) en welke mogelijkheden de werker daarin ziet.

Bij het werken met de ouders komen de volgende varianten veel voor.

- De gezinsachtergrond wordt altijd in de diagnose betrokken, de ouders worden vaak als informant betrokken bij de intakefase.
- Als de jongere thuis woont, wordt de ouders gevraagd om mee te werken. Er wordt hen verteld wat het traject inhoudt en wat de consequenties voor de thuissituatie kunnen zijn. Er wordt verteld dat het ook veel van hen vraagt. De jongere is veel in huis. Dat kan ruzies geven. Vaak hadden ze met de jongere een omgang van 'ik val jou niet lastig en jij valt mij niet lastig'. En daar komt nu verandering in. Zij zijn thuis de eerste controle. Zij zijn de eerste die de jongere kunnen aanspreken als hij zich niet houdt aan de afspraken.
- Dit kan positief maar ook negatief werken. De ouders hebben ergens in de opvoeding het bijltje erbij neergegoid. Zij zijn vaak blij met de interventies van de werker. Maar de HKA kan door de ouders vervolgens gebruikt worden om hun zin door te drijven. Werkers signaleren dat ouders wel eens moeite hebben met het weer terugpakken van hun ouderlijke rol. Ze waren gestopt toen de jongere 9 jaar was, nu is hij 16. De ouders grijpen terug op hun oude stijl,

terwijl de jongere inmiddels wel 7 jaar ouder is. Of er ontstaan hevige conflicten. De werker kan daar met de jongere en met de ouders afspraken over maken.

"Ik sprak af met de jongere: als je moeder je wakker maakt, sta je op. Dan is die moeder ontlast, die maakt hem wakker omdat het van mij moet."

- Afhankelijk van leeftijd moet overwogen worden: werk je aan herstel van de opvoedingsrelatie en het ouderlijke gezag, aan emotionele problemen in de thuissituatie of aan loskomen van thuis. Bij jongeren die zelfstandig wonen is soms het herstel van een relatie een doel. Bij ernstig ontwrichte situaties kan acceptatie ('er is wat er is') en daarmee leven een doel zijn.
- Gezinspatronen kunnen een belemmering zijn bij het werken aan verbetering van de leefsituatie.⁴ Werkers kunnen kijken of er beweging in die patronen te krijgen is. Grote valkuil hier is echter dat de werker het hele gezinssysteem op zijn nek neemt, hier in wordt gezogen. Werken aan het op orde brengen van een gezinssysteem is een gespecialiseerde vorm van hulpverlening. De trajectbegeleider kan bezien of het noodzakelijk is om zo'n hulpverlener in het traject te betrekken.⁵ Eerste zorg voor de HKA begeleider is altijd de jongere, niet het gezin. De begeleider kan met de jongere bespreken hoe die met de situatie om kan gaan.
- In een enkel geval kan, als voorwaarde voor continuering van het traject, met de jongere worden afgesproken om uit huis te gaan wonen. Als ouders niet steunend zijn, maar een ondermijnende kracht. Als de thuissituatie zo hectisch is, dat de jongere zich niet kan concentreren op het op orde krijgen van zijn leven. Het kan ook zijn dat om een andere reden moet worden voorgesteld om een andere woonsituatie voor de jongere te zoeken. Bijvoorbeeld als een werker van de ouders niet meer binnen mag komen om te controleren of de jongere thuis is of als de werker door een gezinslid wordt bedreigd.

⁴ Er is, bij het beoordelen of de jongere aan de criteria voor HKA voldoet, al gekeken naar de gezinssituatie. Enige stabiliteit is nodig, anders is HKA gedoemd te mislukken. Maar dan nog kunnen er belemmerende patronen zijn die aandacht vragen.

⁵ Op een paar plaatsen in het land heeft de jeugdreclassering gezinsbegeleiders aangesteld die bij de HKA ingezet kunnen worden.

Methodische aanknopingspunten tijdens de tweede fase van de uitvoering

- **Gefaseerde begeleiding**

De itb-er bekijkt of de stijl van begeleiden moet veranderen. Als het vertrouwen van de jongere in zichzelf en de werker toeneemt, kan wat meer overlegd worden. De stijl verschuift van instrueren en corrigeren in de eerste fase naar overtuigen, coachen en uiteindelijk delegeren in de tweede fase (zie Handboek, handreiking 4). Nu de structuur staat, kunnen een aantal wat fundamentele problemen aan de orde komen: de manier van in het leven staan, waar loopt hij telkens tegenaan, hoe kan daarin verandering komen. Het gaat dan niet alleen meer over het gedrag van de jongere, maar juist ook over de denkpatronen daarachter. Die worden uitgedaagd, daar kan ruimte in komen. Hierbij kunnen wellicht effectieve programma's worden ingezet.

Het is van belang dat in deze fase aandacht worden gegeven aan het trainen van zelfcontrole, het omgaan met de nieuwe vrijheid. De werker is gericht op de toekomst: na de HKA moet de jongere verder zonder de intensieve inzet van een itb-er. Voor een deel betekent dit dat de jongere het zelf moet kunnen. Maar dat is vaak niet voldoende. De jongere zal gesteund moeten worden en op het goede spoor moeten worden gehouden. De itb'er zal verantwoordelijkheden moeten overdragen naar sleutelfiguren in de context: ouders, mentor en anderen. De itb-er is in de tweede fase erop gericht die personen te vinden en te activeren die een positieve invloed op de jongere hebben en die ook bereid zijn om deze rol voor langere tijd te vervullen. Soms is dat simpel: de ouders pakken bijvoorbeeld hun rol goed op. Maar het kan ook zijn dat de itb-er meer moet zoeken en ook gericht gesprekken moet voeren en bezig is met het toerusten van mensen die zich bij de jongere betrokken voelen.

2.3 Tussentijdse beëindiging van het traject: gele en rode kaarten

Deelname aan de HKA vindt in een gedwongen kader plaats, zodat het niet nakomen van de afspraken met de werker gevolgen heeft voor de jongere. Hier is een al eerder door ons gemaakt onderscheid belangrijk, namelijk tussen:

- a. afspraken die essentieel en kaderstellend zijn voor het traject. Van tevoren moet volstrekt duidelijk zijn dat wanneer deze afspraken worden geschonden, het traject wordt stopgezet (of er is een absoluut minimale foutmarge: de jongere mag één keer de fout in gaan).
- b. afspraken waarvan het vervelend is dat de jongere ze niet nakomt, waar wel een consequentie aan moet worden verbonden, maar die niet meteen het traject in gevaar brengen. De deelnemer moet ook leren zich aan afspraken te houden. Het is een taak van de werker om bij de start goed te bedenken dat hij afspraken maakt waar de jongere zich ook aan kan houden. Bijvoorbeeld: vanaf de start nooit te laat komen bij de arbeidstraining, is wellicht te zwaar voor een jongere, die al een paar jaar niet voor drie uur 's middags uit zijn bed kwam.

Waarschuwing: gele kaart

Als de jongere zich niet houdt aan de afspraken, kan de werker, in samenspraak met de unitmanager of teamleider en in overleg met de officier van justitie, beslissen om de jongere een gele kaart geven. Om het officiële karakter daarvan te benadrukken, kan dit op het kantoor van de officier gebeuren. Een gele kaart is een manier om de kaders voor de laatste keer goed helder te maken.

Een gele kaart is de enige sanctiemogelijkheid die een werker heeft. Als die kaart eenmaal is uitgedeeld, heb je niks meer in handen: na geel volgt rood en is het traject afgelopen.

Traject stopzetten: rode kaart

Als de jongere vervolgens nogmaals een afspraak niet nakomt, kan een rode kaart gegeven worden. Een rode kaart betekent: traject stopgezet. Hierover is altijd vooroverleg met de unitmanager of teamleider nodig, die uiteindelijk verantwoordelijk is voor het besluit en het moet kunnen 'dragen', ook tegenover de samenwerkingspartners. Ook is overleg met de officier noodzakelijk. De juridische rechtsgang wordt vervolgd.

Stopzetten bij recidive

Extra aandacht verdient hier een eventuele recidive: bij de afspraken die gemaakt worden is opgenomen dat de deelnemer geen delicten mag plegen. Betekent dat ook, dat bij elk soort van delict het traject geheel wordt gestopt? Nee. Het betekent wel dat bij elke soort van recidive het traject even wordt opgeschort.

Bij recidive neemt de trajectbegeleider contact op met de officier. Afhankelijk van de aard van het delict en van de voortgang in het traject tot dan toe, kan de officier besluiten om het traject te stoppen of om het traject te laten doorgaan.

“Hij was in de HKA terechtgekomen omdat hij bij herhaling bij geweldplegingen betrokken was. Hij deed het goed in het traject. Maar toen had hij na een avond doorzakken in de kroeg een fiets gestolen om mee naar huis te rijden. Tja. Moet je dan de HKA stoppen?” (uit een interview met een officier van justitie)

Maar het kan ook andersom: als de begeleider en de politie voortdurend het gevoel hebben dat de deelnemer tussen de mazen doorglipt, niet meewerkt maar daar ook niet echt op te pakken is, kan een heel klein delict aanleiding zijn om het traject te beëindigen.

Als het traject wordt stopgezet moeten alle partners hierover worden geïnformeerd. Als de ouders een rol spelen in het traject moeten ook zij onmiddellijk op de hoogte worden gebracht.

Methodische aanknopingspunten bij tussentijdse beëindiging van het traject

- ***Onwil of onmacht?***

Belangrijk is hier de inschatting van de werker: waarom komt de jongere de afspraak niet na? Wordt er door hem gesjoemeld, of is het onmacht? Is het iets wat hij nog moet leren, was de stap te groot? Of probeert hij de grenzen uit? Het is goed om de eigen intuïtie hier serieus te nemen. En open te zijn over wat je vindt of denkt. Vermoedens uitspreken, geen dingen achterhouden. Een vermoeden heeft invloed op hoe je je gedraagt. Het kan voor de werker de eigen motivatie ondergraven. Uitspreken dat je denkt dat iemand liegt en erbij zeggen dat je dat niet kunt bewijzen, houdt in ieder geval de communicatie open. De jongere weet waarom de werker op een bepaalde manier reageert, heeft ook de mogelijkheid om te corrigeren. Kan het wantrouwen van de werker een plaats geven in zijn calculaties. De vermoedens van de werker komen niet uit de lucht vallen: er zijn vaak signalen dat de jongere de grenzen aan het verleggen is. Bijvoorbeeld: als een jongere nooit belt om te vragen of hij kan afwijken van het weekschema. Heeft hij wellicht zijn eigen ruimte al gecreëerd?

- ***Streng of niet streng?***

Weten dat er gecontroleerd wordt, leidt tot minder overtredingen (net als bij het openbaar vervoer: zonder controleurs wordt er meer zwartgereden). Tenminste als de jongere de verwachting heeft dat ook de consequenties zullen volgen. Dus consequent zijn is belangrijk. Een werker die niet consequent is ('hij was net zo goed bezig') haalt de basis onder het HKA-traject uit. De jongere merkt dat hij onder dingen uit kan komen als hij het maar goed genoeg brengt, het net sluit zich niet meer, achter de deur blijkt helemaal geen stok te staan. De jongere moet dan teveel op eigen interne kracht het traject volbrengen. Dat gaat hij (waarschijnlijk) niet redden. Een werker die niet consequent is, bewijst de jongere geen dienst, maar laat hem in de steek. Bovendien verspeelt deze werker zijn betrouwbaarheid bij de mensen die bij het traject betrokken zijn, ketenpartners, ouders, school, et cetera. Maar consequent is niet hetzelfde als pietluttig. Je hoeft niet om ieder lulligheidje een gele kaart te geven. Vergelijk het met voetbal: er zijn regels. De scheidsrechter besluit of hij fluit voor een overtreding en wat de gevolgen zijn. Hij fluit niet bij elke overtreding (dat legt het spel stil) en niet elk fluitje betekent een gele kaart. Te veel fluiten geeft geen mogelijkheid tot spelen, te weinig fluiten leidt tot chaos in het veld.

De werker overweegt dus of de jongere zich echt niet aan het weekschema heeft gehouden of dat het om een kleinigheidje gaat. Bij een kleinigheidje maak je er wel een opmerking over, misschien maak je er zelfs echt een punt van, maar je vindt het niet 'gele-kaart waardig'.

Juist omdat het belangrijk is om consequent te zijn, is het ook belangrijk om bij de start van het traject goed te vertellen hoe je zult omgaan met overtredingen. Als je bij de start hebt gezegd: 'Kom je een minuut te laat, dan is dat een overtreding en krijg je een gele kaart', kun je daar tijdens het traject niet onderuit.

Heb je eenmaal een gele kaart gegeven, dan kun je er niet onderuit om, als de jongere hetzelfde gedrag nog een keer vertoont, een rode kaart te geven. Dus overweeg goed of je een gele kaart geeft. Het verdient aanbeveling, rond deze afweging altijd intercollegiaal consult te vragen. Vragen die hierbij door de trajectbegeleider kunnen worden gesteld zijn bijvoorbeeld:

- o Hoe consequent ben ik?
- o Hoe verhoudt het probleem (bijvoorbeeld afspraken niet nagekomen) zich tot de beginsituatie van de deelnemer, is er sprake van vooruitgang? En in hoeverre blokkeert het probleem verdere vooruitgang? Is iets dergelijks eerder gebeurd, hoe vaak?
- o Hoe gedraagt hij zich tijdens het traject, stelt hij zich controleerbaar op, is er een vorm van contact?
- o Zijn de stappen die ik zelf als werker heb gezet met deze cliënt klein genoeg geweest, en welke rol spelen mijn eigen irritaties? Waar komen die irritaties vandaan? Ben ik vanaf de start helder geweest?

3 Evaluatie en afsluiting

Evaluatie en afsluiting		
	Wat	Hoe
1. Tussenevaluatie	<ul style="list-style-type: none">- Plan tussentijds bijstellen	<ul style="list-style-type: none">- Iedere vier weken- Na twee maanden: vrijheid terugverdiend?- Bericht naar ketenpartners
2. Eindevaluatie	<ul style="list-style-type: none">- Afsluiten traject- Begeleiding overdragen	<ul style="list-style-type: none">- Vaststellen met de jongere- Vaststellen van sleutelfiguren- Overdracht naar de reguliere JR- Rapportage naar ketenpartners
3. Afsluiten	<ul style="list-style-type: none">- Markeren afsluiting	<ul style="list-style-type: none">- Officieel: in aanwezigheid van betrokkenen- Persoonlijke, afsluitende activiteit met de jongere

Tussenevaluaties

Iedere 4 weken is er een tussenevaluatie.

Bij de evaluatie wordt expliciet teruggegrepen op het plan van aanpak en de doelen die daarin staan geformuleerd. Zijn de doelen bijgesteld, of is bijstelling nodig? In welke mate maken we vorderingen en kunnen doelen bereikt worden?

Een verslag van de tussenevaluaties gaat - bij wijze van voortgangsbericht - naar de ketenpartners. Hierin staat waar de afgelopen periode aan gewerkt is, welke doelen zijn gehaald, hoe het traject verder zal gaan en welke eventuele nieuwe afspraken zijn gemaakt. Vanaf de tweede tussenevaluatie wordt afgesproken of de jongere een vrijheid heeft terugverdiend.

Eindevaluatie

Aan het eind van het traject maakt de begeleider een eindevaluatierapport. Ook hier wordt de verbinding met het plan van aanpak weer expliciet gemaakt. Dit rapport wordt met de deelnemer in een eindgesprek besproken. Er wordt met de deelnemer ook in kaart gebracht op wie hij - na afsluiting van de HKA - kan terugvallen als het moeilijk gaat. Wie kan er voor een beetje controle en steun zorgen? Soms is dat het sociale netwerk van de deelnemer. Een idee is om de jongere een 'tegoedbon' te geven voor een gesprek met de itb-er: tot een jaar na afsluiting kan hij nog een keer een afspraak maken. Er volgt standaard een regulier jeugdreclasseringscontact.

Het eindevaluatierapport wordt aan het O.M gestuurd. Daar wordt gezorgd voor een juiste juridische afhandeling. In het schorsingsmodel betekent dit dat er een zitting wordt gepland en dat er een vonnis volgt. Rekening houdend met het succes van het traject en met het feit dat de jongere een ander bestaan heeft opgebouwd, doet de rechter een uitspraak.

Bij trajecten waarbij de deelnemer weliswaar een eind is gekomen, maar toch nog niet helemaal klaar is, kan door de begeleider worden geadviseerd om de HKA te verlengen. Anders wordt standaard een verplicht jeugdreclasseringscontact opgelegd.

Bij de vonnisvariant wordt vaak een proeftijd opgelegd. De begeleiding gaat dan automatisch over in de reguliere verplichte proeftijdbegeleiding.

Afsluiting

Het bereiken van de eindstreep is een mijlpaal, die duidelijk gemarkeerd moet worden. Aandacht hiervoor is belangrijk. Het is een klein feestje waard. Met waarderende woorden voor de inspanningen die de jongere heeft verricht en voor wat er is bereikt. Met een officieel tintje. In aanwezigheid van belangrijke betrokkenen. Daarnaast kunnen de itb-er en de jongere het nog samen vieren. Door samen iets te drinken of een hamburger te eten bijvoorbeeld.

Aandacht voor het vervolg

Na de afsluiting van de HKA volgt een reguliere jeugdreclasseringsbegeleiding. Het is belangrijk om daar aandacht aan te besteden. In ieder geval door een goede overdracht aan de werker die het vervolg voor zijn rekening neemt. Hiervoor is een driegesprek - jongere, itb-er en jeugdreclasseringswerker - nodig. Eventueel nemen ook de ouders deel aan dit gesprek. Er moet worden stilgestaan bij de verschillen tussen de HKA en de reguliere begeleiding. De itb-er heeft de boodschap: 'Je bent nu van me af. Geen hete adem meer in je nek, maar ook niet meer iemand die veel tijd voor je heeft.'

De reguliere werker legt uit wat de werkwijze de komende tijd is. Wat gaat er vanaf nu anders. Je kijkt samen naar het plan van aanpak en de eindevaluatie en beziet wat de doelen voor het vervolg zijn. Bovendien is er aandacht voor het bespreken van te verwachten moeilijke momenten voor de jongere, waar de afbreukrisico's liggen en wat dan een goede strategie is. Waar moet de jeugdreclasseringswerker alert op zijn, wat zijn signalen dat het niet goed dreigt te gaan? Waar kan de jongere zelf alert op zijn, wanneer trekt hij aan de bel om hulp te zoeken?

Literatuurlijst

- Beke, B.M.W.A. e.a.: De dunne draad tussen doorgaan en stoppen, allochtone jongeren en criminaliteit. Utrecht, SWP 1998
- Beke, B.M.W.A. en W.M. Kleiman: de harde kern in beeld jongeren en geweldscriminaliteit. Utrecht, SWP 1993
- Berg, Harry van de en Kees van de Veer (red.): Integrale trajectbemiddeling, een methodiekbeschrijving. Mets, Amsterdam 2000
- Blanchard, K. en S. Johnson: De one minute manager. Utrecht, Van Veen 1984
- Collot d'Escury-Koenings, A., van der Linden, Snaterse (red.): Van preventie tot straf, naar meer sociale vaardigheden bij jongeren. Swets en Zeitlinger, Lisse 1999
- G.G.D. Rotterdam: Criminaliteit onder jongeren, conceptnotitie. september 2000
- de Haan, W.J.M. et al.: Jeugd en geweld: een interdisciplinair perspectief. Van Gorcum, Assen 1999
- Kayzer, D.R.: Sociale vaardigheden van jongeren in intercultureel perspectief. In: Collot d'Escury-Koenings, A., van der Linden, Snaterse (red.): Van preventie tot straf, naar meer sociale vaardigheden bij jongeren. Swets en Zeitlinger, Lisse 1999
- W. Kleiman en G. Terlouw: Kiezen voor een kans, evaluatie van harde- kernprojecten. WODC Den Haag, 1997
- Menger, Anneke & Geert Meijerink: Schuldhelpverlening, de bijdrage van het maatschappelijk werk. Transferreeks. Elsevier 's Gravenhage 1999
- Ministerie van Justitie/DPJS: Individuele trajectbegeleiding (ITB) voor de harde kern. Den Haag 2000
- Seligman, M.: Hulpeloosheid: een onderzoek naar de oorsprong van angst en depressie. Bloemendaar, Nellissen 1979
- Slot, N.W.: Competentievergroting bij straf, behandeling en preventie. In: Collot-d'Escury-Koenings, A., van der Linden, Snaterse (red.): Van preventie tot straf, naar meer sociale vaardigheden bij jongeren. Swets en Zeitlinger, Lisse 1999
- Spapens, A.C. en S.F.M. van Wersch: Cultuurspecifieke elementen in de strafrechterlijke hulpverlening aan allochtone jongeren. IVA, Tilburg 2000
- Vogelvang, B.: De jongere aanspreken; Handboek jeugdreclassering. MOgroep, Utrecht 2006
- Verslagen van de verschillende afdelingen van de jeugdreclassering.

Bijlage 1: HKA en ouders, een module van 3 bijeenkomsten

Doel

Het doel van de verkorte module 'HKA en ouders' is ouders beter toe te rusten bij het ondersteunen van de maatregel, opdat deze een grotere kans van slagen en meer effect op de jongere heeft.

Om dit doel te bereiken wordt in een aantal bijeenkomsten met ouders gewerkt aan:

- **Begrip van en voor de maatregel**
Ouders begrijpen wat de maatregel inhoudt, waarom hun steun aan de jongere hierbij van belang is, wat uitvoering van de maatregel voor hen betekent, en hoe gezinsondersteuning kan hen kan helpen.
- **Acceptatie van de maatregel**
Ouders onderschrijven de uitvoering van de maatregel en maken dit de jongere duidelijk.
- **Ondersteuning**
Ouders weten welke steun van belang is voor de jongere. Afspraken worden gemaakt over de inspanning van de ouders, de jongere en de jeugdreclassering om deze steun mogelijk te maken.

De theoretische achtergrond en enkele overwegingen

In het algemeen is normoverschrijdend gedrag te verklaren vanuit 'het zoeken naar grenzen en het uitproberen dat bij het opgroeien hoort'. Er is echter een groep jongeren over wie men zich zorgen dient te maken, aangezien ingezette maatregelen niet effectief blijken en delictgedrag zich blijft herhalen. Vaak betreft het hier jongeren die uit gezinnen komen waar het opvoedingsklimaat niet optimaal is. In Nederland wordt aan ouders een grote mate van verantwoordelijkheid voor de opvoeding van hun kinderen toegekend, maar een bepaalde groep ouders is niet of nauwelijks betrokken bij het ingezette justitiële traject of de opgelegde begeleiding. Hierdoor neemt de kans op succes van begeleiding aanzienlijk af. Het is een gegeven dat bij strafzaken tegen jongeren in 60% van de gevallen hun ouders niet in de rechtszaal aanwezig zijn, terwijl een kind dat waarde hecht aan de mening van de ouders de interventie serieuzer neemt wanneer de ouders deze ondersteunt.

Verschillende overzichtstudies komen tot de conclusie dat de effectiviteit van Nederlandse interventies bij criminele jongere minimaal is. Vooral het helpen van jongeren geïsoleerd van hun eigen omgeving heeft vaak zeer weinig resultaat. Effectieve interventies betrekken dan ook de directe omgeving van de jongere in hun programma. Het NIZW constateerde in 2004 dat gezinstherapie voor gezinnen van jonge criminelen zeer lonend blijkt en leidt tot een forse daling van recidivecijfers.

Dit hoofdstuk 'HKA en ouders' richt zich op de criminogene factor 'gezin', aangezien deze factor beter te beïnvloeden is dan factoren zoals 'ontwikkeling' of 'buurt'. Bovendien wordt aangenomen dat de factor 'gezin' andere factoren medieert, zoals de schoolgang en de besteding van de vrije tijd. Hoewel binding met de ouders voor de meeste jongeren heel belangrijk is, blijkt uit onderzoek dat uiterekend de zwaar delinquente jongere zich weinig aan hun ouders gelegen laten liggen. Bovendien is er bij deze ouders relatief vaak sprake van beperkte pedagogische kwaliteiten. Het hoofdstuk richt zich dan ook in het bijzonder op verbetering van de relatie van de ouders met hun kind en het vergroten van enkele vaardigheden die specifiek aan het ontstaan van criminaliteit zijn gerelateerd, zoals het ontbreken van afkeuring van het delict, het ontbreken van ouderlijk toezicht en het ontbreken van invloed op het gedrag van het kind.

De theorie waarop het hoofdstuk stoelt, is afkomstig van Hirschi. Volgens zijn bindingstheorie vormen alle jongeren affectieve banden met anderen, vooral met hun ouders. Wanneer deze banden goed zijn, leidt de ontstane gehechtheid van kinderen aan hun ouders tot minder delinquent gedrag omdat het kind de bestaande relatie niet in gevaar wil brengen. Wanneer het kind de verlokking voelt om over de schreef te gaan, zijn de ouders van goed gehechte kinderen 'in psychologische zin aanwezig'.

Korte beschrijving

Dit hoofdstuk is vooral gericht op het aanleren van vaardigheden die ouders kunnen helpen de HKA te ondersteunen. Met de ouders wordt besproken wat zij nodig hebben om adequaat te kunnen ondersteunen en de jongere, en de ouders en de werker maken afspraken over gedrag, verantwoordelijkheden en hulp in de komende periode.

Overwegingen en aandachtspunten

Inzet van ouderondersteuning is bedoeld voor die situaties, waarin de werker eraan twijfelt of de ouders de jongere voldoende zullen helpen om de eindstreep van de maatregel te halen. Enerzijds kan het hier gaan om de ouders bij wie het *willen* een probleem is, anderzijds betreft het de ouders bij wie het *kunnen* de moeilijkheid lijkt. Ouders die onkundig zijn, kunnen geholpen worden door ze praktische hulp aan te bieden en relevante vaardigheden aan te leren. Onwillige ouders kunnen overtuigd worden mee te werken door het belang van hun steun te schetsen, hun teleurstelling in de jongere te bespreken, ze te wijzen op hun verantwoordelijkheid als opvoeder et cetera. Ouders die echt niet kunnen (door verslaving of andere problematiek) of die echt niet willen ('laat ze hem eindelijk vastzetten') worden met deze vorm van ondersteuning niet geholpen.

Gezien het belang van een adequate ondersteuning van de maatregel door ouders, verdient het aanbeveling gezinsondersteuning in een zo vroeg mogelijk stadium van de begeleiding aan te bieden.

Dit hoofdstuk is niet direct gericht op de jongere. Hoewel het slagen van de maatregel wel het einddoel is, wordt dit doel voornamelijk bereikt door verandering te bewerkstelligen bij de ouders.

De focus van de module is het ondersteunen door de ouders van de jongere met een maatregel. Indien zich in het gezin meer kinderen bevinden voor wie de kans op afglijden bestaat, of zich andere problemen dan opvoedingsproblemen voordoen, kun je advies en doorverwijzing bieden.

In dit hoofdstuk is steeds sprake van ouders. Waar 'ouders' staat, kan ook gelezen worden: ouder, stiefouder(s), verzorger(s).

Begrip van en voor de maatregel

Ouders begrijpen wat de maatregel inhoudt, waarom hun steun aan de jongere hierbij van belang is, wat uitvoering van de maatregel voor hen betekent, en hoe gezinsondersteuning hen kan helpen.

Deze bijeenkomst⁶ bestaat uit vier onderdelen:

1. uitleg over de maatregel
2. uitleg over het belang van steun van de ouders
3. bespreking van de gevolgen voor de ouders
4. introductie van gezinsondersteuning

1. Uitleg over de maatregel

Leg uit wat de HKA inhoudt. Bijvoorbeeld: *'De rechter heeft besloten dat Michael een laatste kans krijgt om te laten zien dat hij kan breken met criminaliteit. Hij krijgt intensieve begeleiding aangeboden (HKA) om hem daarbij te helpen. Ik ga Michael helpen bij het op orde brengen van zijn leven. Zodat hij uitzicht heeft op een opleiding of werk. Ik ga met Michael een aantal heel strakke afspraken maken over wanneer hij waar mag zijn en die zal ik ook controleren. Daar heb ik onder andere uw hulp bij nodig. Wanneer Michael zich niet aan de afspraken houdt, zal hij waarschijnlijk moeten zitten. Als hij na de HKA nog eens een delict pleegt, zal justitie hem beschouwen als iemand die zelf voor het foute pad heeft gekozen en haar reactie daarop afstemmen.'*

2. Uitleg over het belang van steun van de ouders

Bijvoorbeeld: *'We weten dat lang niet alle hulp ook écht helpt. Vooral het helpen van een jongere zonder dat je de ouders daarbij betreft is niet zo zinvol. Wij vragen van uw zoon om zich aan de afspraken te houden. Maar wij zien hem maar op een paar momenten in de week. U ziet hem veel vaker. Als u hem niet steunt bij het volbrengen van de HKA en ons niet informeert als het misgaat, dan lukt het traject niet.'*

3. Bespreking van de gevolgen voor de ouders

Verken hoe ouders over de HKA denken. Ga dan in op de gevolgen die het voor ouders heeft. Bijvoorbeeld: *'De maatregel is natuurlijk op Michael gericht, maar zonder uw hulp beginnen we er niet aan. Als u wilt meewerken, betekent dat ook nogal wat voor ú. Ten eerste vragen we van u hulp bij het controleren van de afspraken waar Michael zich aan moet houden. Ten tweede moet Michael als hij niet op school, op het werk of bij mij is, thuis zijn. Hij heeft een soort huisarrest, dus u zult hem een stuk vaker hier hebben. U zegt dat u flink teleurgesteld bent in Michael na zijn laatste delict. U twijfelt of u hem nog wel aankunt en of nog een keer helpen wel zin heeft. Daarom maken we niet alleen afspraken met Michael maar ook met u, om u te kijken of er problemen zijn waarbij we u kunnen helpen.'*

4. Introductie van gezinsondersteuning

Introduceer je tijdelijke ondersteuning aan ouders. Ga daarbij in ieder geval in op:

- *Het doel:* Het doel van gezinsondersteuning is ouders te helpen de jongere HKA vol te laten houden.
- *De duur:* Als jullie akkoord gaan met de ondersteuning, zullen we ongeveer zes gesprekken houden van een uur.

⁶ De tekst gaat er hier vanuit dat ondersteuning aan ouders aan het begin van de ITB wordt ingezet. Indien dit niet het geval is, kunnen deelonderwerpen (kennis van de leeftijdsfase, het verbeteren van de relatie, grenzen stellen en controleren) op andere momenten gedurende de begeleiding worden ingezet.

- *Wat de ouders kunnen verwachten:* in de bijeenkomsten wordt op het volgende ingegaan:
 - hoe kunnen jullie je kind helpen in dit half jaar?
 - uitleg over pubers en criminaliteit
 - een positieve relatie houden
 - grenzen stellen
 - controleren
 - hoe is het gegaan en hoe kunnen jullie verder?

Sluit af. Bijvoorbeeld: *'Vandaag heb ik u uitgelegd wat HKA is en dat we u daarbij willen helpen. U kunt daar over nadenken. Volgende week wil ik u vragen of u gebruik maakt van dit aanbod'.*

Bespreek kort (eventueel telefonisch) met de jongere wat je aan de ouders hebt voorgesteld.

Acceptatie van de maatregel

Ouders onderschrijven de uitvoering van de maatregel en maken dit de jongere duidelijk.

Het eerste deel van dit gesprek vindt plaats met ouders. In het tweede deel wordt de jongere erbij geroepen. Indien de jongere nog vast zit, probeer je ouders voor dit tweede deel mee te nemen naar de plek waar de jongere vastgehouden wordt.

Deel 1

Geef aan dat vorige keer is uitgelegd wat de maatregel van de jongere inhoudt en dat je hebt aangeboden de ouders te helpen om deze maatregel tot een succes te maken.

Check of ouders daar nog vragen over hebben.

Vraag of ze gebruik willen maken van de ondersteuning.

Prijs hen voor de wens om hun zoon te helpen, voor hun inspanning,

Herhaal kort wat de onderwerpen zijn die de komende zes weken zullen passeren, spreek data en tijdstippen af.

Leg uit dat het voor de jongere van belang is te weten dat ouders:

- het delict afkeuren;
- hem willen helpen van de maatregel een succes te maken
- op één lijn staan met de jeugdreclasseringswerker.

Stel voor om dit tegen de jongere te vertellen.

Bijvoorbeeld: 'Ook al zeggen jullie dat Michael niet de enige was die schuld heeft, jullie vinden het wel erg dat hij bij die scooterroof betrokken was. Jullie begrijpen dat justitie hem een laatste kans geeft en jullie willen hem helpen om van die kans gebruik te maken. De ITB gaat dus door. Het is belangrijk dat Michael dat goed weet, dat jullie hem willen helpen, maar ook dat hij weet dat u en ik één lijn gaan trekken, dat de controle waar u bij helpt niet door uzelf is verzonnen. Kunnen jullie hem dat zo meteen uitleggen? Tijdens de volgende weken zullen we dan bespreken hoe jullie Michael precies kunnen helpen, en hoe dat zit met die controle en zo'.

Oefen eventueel met de ouders wat ze tegen hun zoon gaan zeggen.

Deel 2

Laat ouders aan hun zoon vertellen wat zij hebben bedacht of geoefend. Vul dit eventueel aan.

Vertel de jongere dat de ouders zijn er alleen zijn om te helpen, dat het zijn verantwoordelijkheid is of hij er wat van maakt.

Geef aan dat je tijdens de volgende bijeenkomst dieper ingaat op hoe de ouders de jongere kunnen helpen en dat je dan ook precieze afspraken zult maken over controle door de ouders, gedragsregels thuis et cetera.

Ondersteuning

Ouders weten welke steun van belang is voor de jongere. Afspraken worden gemaakt over de inspanning van de ouders, de jongere en de jeugdreclassering om deze steun mogelijk te maken.

Tijdens deze bijeenkomst met de ouders en de jongere wordt een antwoord gezocht op twee vragen:

1. wat kunnen de ouders doen om de jongere te helpen de ITB goed af te ronden?
2. welke afspraken zijn daar tussen de jongere en de ouders voor nodig?

Vertel de ouders hoe een weekschema van een ITB-jongere er ongeveer uitziet of bespreek het (concept-)schema van hun zoon.

Leg de twee vragen over ondersteuning en afspraken uit aan de ouders en jongere.

Start door de eerste vraag op een open manier aan de ouders voor te leggen, bijvoorbeeld: *'Hoe denken jullie dat je Michael kunt helpen om deze tijd goed door te komen?'*

Maak met ouders een lijstje tot je een aantal punten hebt zoals:

- Michael helpen herinneren aan de tijden op zijn schema;
- samenwerken bij de controle met de jeugdreclassering;
- positief blijven;
- een goede sfeer in huis bewaren.

Vul dit lijstje met de ouders aan tot je denkt dat alle zaken die in dit gezin mogelijk een probleem zijn, aan de orde zijn gekomen.

Vraag vervolgens aan de jongere hoe hij denkt dat zijn ouders hem de komende tijd kunnen helpen. Onderhandel net zolang tussen 'aanbod en vraag' tot er een puntenlijst ligt die voor iedereen acceptabel is.

Vraag dan aan de ouders welke afspraken tussen hen en hun zoon hiervoor nodig zijn. Help ze zonedig met het bedenken. Vraag hetzelfde aan de jongere. Vul per punt een aantal voorwaarden of afspraken in tot de lijst er bijvoorbeeld zo uitziet:

- Michael helpen herinneren aan de tijden op zijn schema;
- ouders lezen het schema elke week door;
- ouders eten elke dag even samen met Michael en vragen hem dan hoe het die dag is gegaan;
- ouders herinneren één keer aan een afspraak en dan niet meer;
- Michael komt op tijd uit bed als hij geroepen is.

Ga door tot er concrete en haalbare afspraken zijn gemaakt over de belangrijkste zaken, zoals gedrag ten opzichte van elkaar, opstaan, huiswerk, eten, financiën, taken in huis, TV kijken, thuiskomtijden et cetera.

Als de ouders een zeer onregelmatig leven hebben, kan het helpen om hun weekschema ook in kaart te brengen. Maak duidelijk dat een minimale aanwezigheid en bereikbaarheid voorwaardelijk is voor het ondersteunen en controleren van de ITB.

Geef aan hoe je zult helpen de afspraken te controleren en wat de gevolgen zijn als de ouders of de jongeren zich er niet aan houden. Bijvoorbeeld: *'Ik bel elke dag even om te horen hoe het gaat. Als iets onduidelijk is of niet goed gaat, kunnen jullie mij ook altijd bellen. Jullie begrijpen dat als jullie toch teveel buiten de deur zijn om mee te werken aan de controle, we de ITB af moeten blazen omdat ik dan niet weet of Michael zich aan zijn schema houdt. Als Michael zich niet aan de afspraken houdt kun je dat zeggen, dan zal hij de rest van de tijd toch moeten gaan zitten.'*

Geef aan dat je náást de controle ook zult helpen door in de komende periode met de ouders te praten over hoe het gaat en te ondersteunen bij het oplossen van de problemen die er thuis ontstaan door de HKA.

Bronnen en literatuur

- Derksen, A. en Wel, H. van der, 2005 *Werkplan gezinswerk/ouderbegeleiding jeugdreclassering*
- De Winter, M. 2005, *perspectief nummer 3, gezinsvoogd en ouders moeten grenzen durven stellen*
- De Waag 2004, *MST, een aanpak die echt werkt*
- Radar 2003, *VIG, vroegtijdige interventie in criminele carrière gezinnen*
- Cuyvers, P. NTVJ januari 2003, *Het gezin als sociale partner*
- Burggraaf-Huiskes, M. 2002, *Opvoedingsondersteuning als bijzondere vorm van preventie*
- Dekker, M. NTVJ april 2002, *Ouderparticipatie is springlevend*
- Mulderij, K. 2001, *Adolescentiepsychologie*.
- DPJS 1999, *Ouders en reacties op jeugdcriminaliteit*
- Grimhuijzen, T. 1996, *Krijg ze maar groot, een leerboek over de adolescentie*.
- Gordon, T. 1992, *Luisteren naar kinderen, de nieuwe methode voor overleg in het gezin*.
- Londen, A. van et al. 1990, *Vaardigheden voor ouders*.
- Speet, B. 2005, *Methodisch werkboek jeugdreclassering ITB Harde Kern*

Bijlage 2: Ontwikkelingstaken voor jongeren van 12 tot 21 jaar

Slot werkt uit voor welke ontwikkelingstaken jongeren staan en welke competentie dat vraagt. Hij formuleert de volgende 8 taken:

- *Positie ten opzichte van de ouders:* verwerven van autonomie ten opzichte van de ouders en het bepalen van een eigen plaats binnen de veranderende relaties in het gezin en de familie.
- *Onderwijs of werk:* kennis en vaardigheden opdoen om een beroep uit te kunnen oefenen en een keuze maken ten aanzien van werk.
- *Vrije tijd:* ondernemen van leuke activiteiten in de vrije tijd en het zinvol doorbrengen van de tijd waarin er geen verplichtingen zijn
- *Eigen woonsituatie:* zoeken of creëren van een plek waar je goed kunt wonen en het omgaan met huisgenoten
- *Autoriteit en instanties:* accepteren dat er instanties en personen boven je gesteld zijn, binnen geldende regels en codes opkomen voor eigen belang
- *Gezondheid en uiterlijk:* zorgen voor een goede lichamelijke conditie, een uiterlijk waar men zich prettig bij voelt en een goede voeding en het vermijden van overmatige risico's
- *Sociale contacten en vriendschappen:* contacten leggen en onderhouden, oog hebben voor wat contacten met anderen kunnen opleveren, je openstellen voor vriendschap, vertrouwen geven en nemen, wederzijdse acceptatie
- *Intimiteit en seksualiteit:* ontdekken wat mogelijkheden en wensen zijn in intieme en seksuele relaties.

Op basis van een artikel van Kayzer (1999) over de benodigde sociale vaardigheden van jongeren in intercultureel perspectief, voegen we nog een negende taak toe:

- *Bij cultuurverschillen:* kunnen switchen van perspectief, inschatten welke vaardigheid in welke culturele context moet worden ingezet.

Jongeren met een allochtone achtergrond moeten volgens Kayzer beschikken over een biculturele competentie: zij moeten naast de normen van de eigen culturele groep, de normen van de Nederlandse cultuur kennen en herkennen om later op school en op het werk te kunnen slagen. 'Code-switching' wordt dit ook wel genoemd: weten wanneer je welke culturele vaardigheden in moet of wil zetten.

Bijlage 3: Ontwikkelingstaken voor gevluchte adolescenten

Algemene ontwikkelingstaken die voor gevluchte adolescenten nieuwe vaardigheden vereisen:

- meer zichzelf gaan verzorgen;
- zich meer zelfstandig gaan bewegen in het maatschappelijk verkeer;
- meer zelfstandig vorm en richting geven aan het eigen leven.

Algemene ontwikkelingstaken die voor gevluchte adolescenten gecompliceerder zijn:

- zelfstandig aangaan van vriendschappelijke contacten met leeftijdsgenoten;
- integratie van de, door het lichamelijk volwassen worden, toenemende seksuele impulsen;
- het hanteren van eigen agressieve impulsen en agressie in de omgeving;
- opnieuw vormgeven aan de relatie met de ouders;
- vormen van een toekomstperspectief.

Extra ontwikkelingstaken:

- doorbreken van een sociaal isolement;
- omgaan met posttraumatische problemen;
- omgaan met achtergebleven familie;
- verwerven van een plaats in een vreemde, soms als vijandig beleefde samenleving;
- omgaan met normen en waarden uit twee culturen;
- omgaan met ballingschap op langere termijn.

*bron: G. van der Veer
2001*